

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK
OKRESU NOVÝ JIČÍN

SVAZEK **16**

Z HISTORIE OBCE LUBOJATY 1276-1976

Frontišek Schwarz

Jihovýchodní část Opavska vstupuje do dějin poměrně pozdě, neboť poměrně dlouho do středověku zůstala pokryta neprostupným lesem. Osídlení této oblasti, zejména severní části Bilovecka, proběhlo v období české kolonizace v 2. pol. 12. a v 1. pol. 13. stol. hlavně úsilím kláštera hradčického.¹⁾ Ze sídel vzniklých tehdy v této oblasti patří vedle Pusté Palomí a Škřipova Lubojaty patrně k nejstarším.²⁾

Prvím nesporným historickým dokladem o existenci vsi Lubojaty je latinská listina CDM IV, CXXIV, p. 172—173 z roku 1276.³⁾ Tento pro dějiny obce Lubojat a Bilovecka mimořádně cenný dokument vznikl zminěného roku v Olomouci v souvislosti se sporem mezi Budislavem z Lubojat a apatem benediktinského kláštera hradčického, knězem Budíšem. Benediktinský klášter Hradisko u Olomouce byl založen r. 1078 a k jeho rozsáhlému jmění na sev. Moravě a ve Slezsku náležel i kostel s farou v Pusté Palomí, jejíž součástí, jak vyplývá z uvedené listiny, byla tehdy i ves Lubojaty. Příčinu ke sporu s klášteřem hradčickým zvalal Budislav z Lubojat tím, že nechal vystavět v Lubojatech bez souhlasu hradčického opata kapli, a tím se dotkl práv pustopolanské fary a zájmu hradčického kláštera. Vzniklý spor byl řešen před olomouckou kapitulou v r. 1276. Kapitulní děkan Alexej tuto rozepi rozhodl kompromisem, a to tak, že kostel v Lubojatech byl ponechán, ale Budislavovi a jeho potomkům bylo uloženo odvádět ročně pustopolanskému faráři 8 opavských měric žita, 8 měric ovsu a půl orte stříbra olomoucké váhy. V případě nedodržení této povinnosti byla vyměřena Budislavovi pokuta ve výši 10 hřiven stříbra, z níž byly určeny 4 olomouckému biskupovi, 3 olomoucké kapitule a 3 opatu hradčickému. Důležitostí tohoto dojednání potvrzuje přítomnost řady tak významných svědků, jako je v závěru listiny uvedený kanovník Mikuláš, Fiedbar, farář kostela P. Marie v Olomouci Ondřej, vikář Viktor, pán Budislav z Veselí, Bořita ze Senice, Jesutbar z Rožova a Lambert z Bystřice.

Z textu o obsahu listiny týkající se sporu mezi Budislavem z Lubojat a klášteřem hradčickým a z jeho urovnání lze soudit, že Budislav byl před r. 1276 v Lubojatech vladykou, který se rozhodl o své újmě zřízením kostela v Lubojatech vymanit se ze závislosti na pustopolanské fari a klášteřu hradčickém, což se mu v omezené míře i povedlo. Sám fakt, že v Lubojatech již před zminěným rokem vzniká kostel, svědčí o tom, že tato ves jako država na zboží kláštera hradčického existovala delší dobu již před tímto datem a dosáhla takové velikosti a počtu obyvatel, jež si vyžádaly zřízení kostela. Oprávněné lze tedy předpokládat, že to bylo několik desetiletí vývoje, které měly Lubojaty k r. 1276 již za sebou. Lze také soudit, že k roku 1276 nebyl ještě kostel ani v sousedním Bilovci, který měl v té době v dobrém případě charakter vsi. To byl patrně důvod k ponechání kostela v Lubojatech, měl zřejmě sloužit i okolním osadám, resp. všim, pokud vůbec existovaly, neboť k tomuto datu není ani jediná písemná doložena.

Text listiny je (vedle již uvedených skutečností) důležitý tím, že přináší vedle svědectví o existenci vsi Lubojaty též poprvé a současně třikrát její název, který má podobu „Hluboat“ (Bodyslaum de Hluboat, in villa Hluboat, in eadem villa Hluboat). Je pozoruhodné, že se tato písemná podoba názvu v pozdějších písemných pramenech již nevyskytuje a že se dochovala ojedinelé v lidové mluvě starší generace okolních vesnic v podobě „Hlubojata“ až do nové doby.

Na první straně obálky:
Dřeviny roubený dům v Bernaticích
č. 94

Foto Alois Harut

Na druhé straně obálky:
Staré úly u Lesního mlýna
v Bernaticích č. 25

Foto Alois Harut

V pozdějších pramenech se vyskytují následující tvary tohoto názvu: z r. 1377 jsou doloženy tvary „mit dem gute Libod“ a „Lubiath“, z r. 1413 Luboy(ath), k r. 1418 a 1422 „Luboyat“, 1421 „Luboyath“, 1436 „Luboyat“, „Luboyoty“, „v Luboyatich“ a „přislulství Luboyatow“, 1438 „od Lubogiat“, 1446 a 1461 „Luboyaty“, 1467 „ves Lybogoty“, od Lybogiat, 1486 „ves Lybogaty“, 1554 „ves Luboyaty“, 1600 „ves Lybogoty“, 1606, 1655, 1672 něm. „Laubias“, 1736 něm. „Laubias“ a čes. „Lubojan“, 1805 „Laubias“, „Lubojaty“, 1835 „Laubias“, „Lubojata“ a 1870 „Laubias“, „Lubojaty“ a tak dále až do doby nejnávěší.)

Starobylé místní jméno „Lubojaty“ patří k typu jmen, která charakterizují nejstarší české osídlení v našem kraji. Nepřekvapuje proto, že je v Opavském Slezsku vedle názvu zaniklé vsi „Sobětkur“ vlastně jediným dochovaným místním jménem tohoto typu. Z tvaroslovného hlediska představuje dvojnásobné jméno složené z podstatného jména, resp. přídavného jména a slovesa, které představuje svým gramatickým tvarem 4. pád množ. čísla. Jeho etymologický výklad podal Ferdinand Liewehr⁹⁾ a dále jej rozvíjel Rudolf Šrámek.¹⁰⁾ Nicméně v obou případech jde spíše o možné varianty než o posílení původního významu tohoto jména, resp. jeho části, je poruchodné, že tvar „Luboiat“, který nutno považovat za původní, se vyskytuje jen v listině z r. 1276, že od 2. pol. 14. stol. má písemnou podobu, zřejmě pod vlivem německé transkripce, bez začátečního h, což je výrazem ztráty původního významu v povědomí jeho uvolitelů, jak o tom svědčí i odvozený něm. tvar Laubias, který se objevuje mnohem později.

Neméně pozoruhodné je i skutečnost, že písemné prameny o Lubojatech po r. 1276 více než 100 let mlčí. Další písemná zpráva je až z r. 1377, kdy při dělení Opavsku získal Lubojaty a Bravinné, jež připadly k dílu opavských knížat Přemka o Václava, Mikuláš z Malenovic.¹¹⁾ On to byl patrně, kdo je k r. 1378 uváděn jako Mikuláš z Lubojat, který koupil od Drslava z Křavač Starou Ves s mlýnem.¹²⁾ V r. 1410 byl na Lubojatech zřejmě již jeho syn Mikuláš Stůl z Kounic, který tam je uváděn ještě v r. 1417 a 1422. Soudil se s ním jeho bratr Kunát pro 10 hřiven na Lubojatech, které mu byly také přiznány. Z té doby, tj. z konce 14. nebo z poč. 15. stol., pochází starší, gotická část kostela sv. Jiří, který je chráněnou památkou. Jeho věž a loď veníky zřejmě až ve stol. 16. Obě památkově chráněné zvony jsou z r. 1523.

Po Mikuláši Stoolovi se dostaly Lubojaty do držení Adama z Bitova (Bětova), který se psal také z Lazec. Avšak v r. 1436 již je vlastnilo jeho dcera Kateřina, která je prodala s mlýnem na Maravici, s tuzi a dvorem svému strýci Tasovi z Bitova.¹³⁾ V r. 1446 vložil Tas Lubojaty s Cavisovem Kateřině z Tvorkova, vdově po Zbylíku Hřivňákově, od níž je v r. 1461 zdědil synové. Od Zbylíka o Václava z Heraltic odkoupil Lubojaty s mlýnem v r. 1467 příslušník rozvětveného feudálního rodu Mikuláš z Vladěšina o Fulštejna, který z r. 1478 vložil dvůr a mlýn pod Studěnkou Bahuslavovi z Kokor a zanechal vsi Studěnkou a Lubojaty svým synům Mikulášovi, Vilémovi, Václavovi a Janovi z Fulštejna. Při dělení jejich dědičství převzal Lubojaty Vilém, jenž je v r. 1478 prodal i s podacím rovněž Bahuslavovi z Kokor. Od něj je získali s částí Velkých Albrechtic v r. 1492 opět Fulštejnové, bratři Jan a Václav, držitelé biloveckého panství, tím se Lubojaty již natrvalo staly jeho součástí. Od té doby sdílely s ním i své další osudy. Jan a Václav přikoupili k biloveckému panství v r. 1498 ještě Kyjovice, Těškovice a vsi Vyškovice a Zebrákov, které byly tehdy pusté.¹⁴⁾ Kyjovice a Těškovice byly zčásti odprodány původnímu držitelovi.¹⁵⁾ V r. 1503 Jan a Václav potvrdili městu Bílovcům právo odměnit, jež mu bylo uděleno v r. 1383 Benešem z Křavač, Jan z Fulštejna, který zastával úřad opavského zemského hejtmána, zemřel kolem r. 1511 o Václav připojil k biloveckému panství ještě vsi Tisek, Bitov a Lhotku, jež jsou od té doby v trvalém svazku biloveckého panství. Z této skutečnosti je patrné, že Lhotka byla v té době samostatnou osadou, jež se stala součástí biloveckého panství nezávisle na Lubojatech.¹⁶⁾ Součástí vsi Lubojat byl patrně jen vodní mlýn ve Lhotce, který je uváděn v kupních zápisích ve spojitosti s Lubojaty.

Václav z Fulštejna, který zemřel r. 1519, jmenoval poručníkem čtyř dětí svého bratra Jana zpřiznáního Ojize z Fulštejna, majitele statku Linhartova, který pak spravoval bilovecké panství, k němuž získoupl v r. 1525 statek Jistebník, až do r. 1532. Po dosažení plnoletosti se ujali jako dědicové biloveckého panství Janosi synové Mikuláš a Hanuš a po Mikulášově smrti i Václav, který je uváděn r. 1537 již jako zemský hejtmán vévodství opavského v Opavě. Hanuš s Václavem připojili k biloveckému panství r. 1536 ještě Bravinné. Fulštejnové, kterým se podařilo zkoncentrovat na Bilovecku pozoruhodné feudální panství, akoupli se v okolí Bílovice a otevření stříbrných dolů, avšak těžba byla zřejmě neúspěšná. Píse poměrně rozlehlé jméno a významné politické postavení ocitli se brzy Jan a Václav ve finančních potížích a velkých dluzech, pro které byli nuceni odstoupit své statky věřitelům. V r. 1541 byli nuceni prodat svůj statek v Křavačích a Studěnkou a v r. 1543 celé panství bilovecké, a to Janu Oderskému z Lideřova, který však již následujícího roku umřel. Protože jeho nejstarší syn a dědic Jaroslav byl v Bílovcích v r. 1548 zavražděn, převzal za nezletilé děti Petra o Václava správu biloveckého panství zemský hejtmán. Jim bylo ve prospěch nezletilých dědiců bilovecké panství patrně v r. 1550 prodáno za 18 tisíc zlatých příslušníkům významného rytířského rodu Mikulášů Pražmův z Bílova.¹⁷⁾ S rodem Pražmův vstoupilo panství do období vážných politických a náboženských proměn konce 15. a poč. 16. stol., které vyústily v našich zemích a v tehdejší Evropě do viru pohybných událostí třicetileté války, jež těžce postihla Bílovec i jeho okolí. Za Pražmův nastal v Bílovcích významný rozvoj cechovní řemeslné výroby a obchodu, zejména výroby sukna a plátna. V té době vznikly ve městě architektonicky významné a dodnes dochované stavby: zámek (1576), bránová věž kostela (1593) a městská radnice (1615).

V pol. 16. stol. proniklo do Bílovice a jeho okolí Luterovo učení. V posledních desetiletích 16. stol. se luteráni zmocnili v Bílovcích, kde měli oporu také mezi německým měšťanstvem, školou, městskou radou i fary a jejich vliv se prosadil i v okolních vsích.¹⁸⁾ Švédci o tom i zpráva, že lubojatský kostel spravoval po r. 1571 luterský pastor Magnus Janus, po něm Georg Wüffel, rodák z města Nisy ve Slezsku, který byl nejdlouze rektorem bilovecké školy. Po r. 1581 spravoval tento kostel bilovecký evangelický farář Eliáš Hojný.¹⁹⁾ Jejich ustanovení v Lubojatech souviselo s tím, že ve farnosti předládali evangelici, ale snad i s existencí školy. Základem hospodářské moci a zdrojem příjmů biloveckých Pražmův byly nejen jejich statky, ale především příjmy z dědičných poddaných povinností, jež byly těžkým břemenem na bedrech sedláků a zahradníků.

O rozsahu a výši těchto povinností na biloveckém panství nás informuje urbář z doby Karla Pražmův z r. 1606, dochovaný v knize zápisů a opisů biloveckého panství, zložené v r. 1612 a uložené ve Státním archivu v Opavě.²⁰⁾ Zmíná opis urbáře, který byl zřejmě pořízen tehdejším městským písařem Johannem Kreuzerem, jak tomu navědčují úvodní rýmy a signum JC (Johann Creutzer), obsahuje vedle soupisu poddaných sedláků a zahradníků popis nemovitého a movitého majetku vichnosti, jejich penězích a naturálních rent a příjmů, povinností a robot poddaných v Bílovcích a ve vsích Radotíně, Velkých Albrechticích, Bravinném, Tisku, Slatině, Bitově, Lubojatech, Lhotce a Jistebniku, jak byl tehdy součástí biloveckého panství.

V tomto opisu urbáře je dochován na fol. 219–220 fakticky první popis obce Lubojat.

Popis uvádí, že ve vsi Lubojatech je mimo fajtů (něm. Richter) usazeno 13 sedláků s omou půdou a 3 zahradníků. Vichnost pabírala z obce ročně následující dědičné renty ve stříbrných penězích:

Od sedláků a zahradníků vždy o sv. Jiří a sv. Václava 8 zlatých a 35 grošů, o sv. Janu a o vánočních od fajtů z šenku a výčepu pivo 1 zl. 6 gr., o sv. Martinu poplatek na ochranu 2 zl. 33 gr. a z luk 3 zl. 1 gr., poplatek od dědiců a na stráži 6 zl. z pozemků 32 gr. a z kostela 2 zl., což činilo v součtu 35 zlatých ročně.

V podobě běžné renty plynulo do vrchnostenské pokladny ze tří lesů — z tzv. Lubojatského, Cimberka a Tílinova na lubojatsko-bravantské hranici — z nichž dva první byly jedlové, ročně 130 zl.

Fojt, sedláci a zahradníci plnili vrchnosti ročně tyto povinnosti a roboty:

Fojt, který byl oprostěn od povinných robot, pečoval a správu obce, a siroťi jmení, o celkový poádek a správný výkon robotních povinností, za což se počítalo 2 zl. na osobu. Za dědičné fojství v hodnotě 500 zl. příslušelo pánovi při prodeji nebo přepisu na dědice 50 zl.

Lubojatští sedláci byli povinni za půl lénu půdy robotovat na panských polích v Bilově dvakrát při zimní a jednou při letní setbě, za což se počítalo ročně 6 zl. 18 gr; na těchto polích byli povinni pokosit obilí, 2 dny hrabat a jeden den vázat. Byli povinni toto pole rovněž obdělát a pahnouti. Za předpokládaných 32 fůr se počítalo 2 zl. 32 gr. Jeden den v roce musel každý sedlák stříhat panské ovce, za což se v součtu počítalo 26 gr.

Lubojatští sedláci byli povinni svést do panských stádů z biloveckých panských polí a luk pod Lubojatským lesem celkem 78 fůr obilí a seno, což představovalo hodnotu 4 zl. 12 gr. Byli povinni uvedené louky pokosit, pohrabat, snést do kop a svést do stádů biloveckého dvora; při senoseči měli právo na snídani, oběd a půl osminy piva. Pokosenou trávu rozhazovali a sušili zahradníci, jimiž bylo podáváno stejně jako sedláckům jídlo. Za výkon těchto prací se počítalo 2 zl. 6 gr.

Kromě toho museli lubojatští poddáni vozit stavební kámen na vrchnostenské stavby a podle příkazu konat dojí domácí a jiné práce, jako dovážet násoadu a vyzarovat ji do panského rybníka, který byl pod Lubojatským lesem, za což se počítalo 26 gr, konat k rybníkům další potřebné povazy a ročně přivést na bilovecký zámeček z panských lesů 1 povoz dříví, což bylo v součtu oceněno 1 zl. 3 gr. Sedláci byli rovněž povinni dle příkazu vrchnosti na panských lovech nahánět zvěř.

Lubojatští zahradníci museli každý rok kosit louky, sušit se sedláci, dávat do kop a svážet seno z Těšenova, za což jim příslušelo snídání. Z každého uloveného hejna ptáků byli poddáni povinni odvést pánovi 1 kus.

V popisu se rovněž uvádí, že pod Lubojatským lesem byly tři mateční rybníčky, z nichž se po vytření získávala kapří násoada pro rybníky ostatní.

Celkový roční renta vrchnosti z Lubojat a poplatky za slépic, vajíčka a dřeva včetně přepočtené hodnoty robotních a jiných povinností činila 239 zl. 19 gr.

V citovaném opisu urbáře jsou zohledněny renty a poddanské povinnosti také ze vsi Lhotky, v níž bylo k roku 1606 jen 6 selských ueslostí a zákupní mlýn. Lhotka neměla dědičné fojství, takže fojtem byl jmenován vždy některý ze sedláků. Povinnosti sedláků byly obdobné jako v Lubojatech. Sedláci odváděli s mlynářem na dědičné daní, na stráž, na siroťi daně, za slépic a vajíčka 18 zl. a 8 gr.

Každý ihočeký sedlák byl povinen ročně vyvézt na bitovská nebo bilovecká panská pole 4 fůry hnoje a vykonat další 3 povazy do mlýna, při zimní a letní setbě, což v součtu představovalo hodnotu 3 zl. K tomu přistupovali u každého 2 další povazy polníového dílvi pro bilovecký zámeček v hodnotě 1 zl. Společně s mlynářem měli povinnost stříhat 2 dny ovce na dvoře v Bilově nebo Bilovci nebo kosit obilí, což bylo přepočteno na 24 gr. Museli každoročně pokosit louky na horním rybníku, ušusit z nich seno a svést je do biloveckého dvora, což odpovídalo hodnotě 1 zl. Platila pro ně také povinnost dovozu materiálů k panským stavbám, dovoz a nasazování ryb. Od běžných robotních povinností byli mimo stříhání ovcí oprostěn mlynář, který měl ve Lhotce zákupní mlýn s jedním pohonem v hodnotě 250 zl., z něhož byl povinen vozit vlnu při dědičtví do vrchnostenské pokladny 25 zl. O sv. Jiřím a Václavu platil dědičnou rentu ve výši 6 zl. 9 gr., půl šelva pšenice mouky odváděl vrchnosti a věnocích a půl o velikonočích v ceně 1 zl. a půl mlýny kroupů nebo kaše v ceně 12 gr. Taktéž byl povinen vykrmit ročně pro vrchnost 2 vepře v hodnotě 6 zl.

Celkový roční příjem ze Lhotky činil vrchnosti 56 zl. 8 gr.

Nutno podotknout, že poddanská a robotní povinnosti byly oceňovány proto, že v případě jejich nevykonávání vrchnost požadovala jejich peněžní úhradu. Pro srovnání uvádíme výši rent bilovecké vrchnosti z Velkých Albrechtic, kde bylo k r. 1606 46 selských statků, 3 zahradníci, 2 chalupníci a 3 mlynáři. Předpokládaný roční příjem z této vsi činil 443 zl. 16 gr.

Uvedené hodnoty peněžních a naturálních rent vyplývají, že hlavním zdrojem feudálních příjmů bylo vykořisťování poddanského venkovského lidu a městského obyvatelstva. Urbář z roku 1606 je pro nás důležitý tím, že zochycuje rozsah a výši poddanských povinností v době před začátkem války třicetileté, která svými důsledky postavení venkovského lidu drastickým způsobem zhoršila. Z tohoto pohledu mají povinnosti lubojatských a ihočekých poddáných přes jejich značnou výši ve srovnání s nesnesitelnými povinnostmi porážejšími stále ještě přijatelné dimenze. Odrážejí se v nich zjevně ještě poddanské poměry posledních desetiletí 16. stol., kdy přes probíhající koncentraci feudálního veikostatku nedosáhlo feudální vykořisťování a útlak poddáných na biloveckém panství takových rozměrů jako v 2. pol. 17. stol. a ve stol. 18. za Sedňnických z Choltic. Z doby Pražmů není na biloveckém panství zpráv o nepokojích a sporech poddáných s vrchností, jak tomu bylo opakovaně v těchto dobách po více třicetileté.

Po smrti Bernarda Pražmy v r. 1600 se stali dědici panství jeho zymovci Vilém, Šebor a Karel, z nichž při rozdělení v roce 1604 podstatnou část dědictví, tj. město Bilovec a panství s 365 poddánými, získal Karel.

Jeho zasluhou se v následujících letech do propuknutí českého stavovského povstání stal Bilovec na čas politickým střediskem knížectví opavského a centrem odporu proti rekolonizačním snahám Karla z Lichtenštejna, který byl v r. 1614 postaven Habsburky proti vůli evangelické i katolické šlechty do čela knížectví. V těchto pohutých dobách narůstající politické krize, kdy bylo nutno hájit zájmy nekatolíků a autonomii knížectví, stál Karel Pražma jako představitel evangelické šlechty Opavsko v popředí většiny politických jednání a sporů. Na biloveckém zámku se konaly zemské sněmy, z nichž vzešla důležitá usnesení a protesty proti císaři Matyášovi a městu Opavě. Zde byla v l. 1604—1608 a 1614—1620 uložena opavská stavovská privilegia a zemské desky. Avšak léta po českém stavovském povstání a bitvě na Bílé hoře v r. 1620 přinesla našim zemím i našemu kroji nebylý úpadek a rozvrat, ničení a postoulení třicetileté války, jež postihla se vši krutostí město Bilovec a okolní vsi. Karel Pražma prokázal i za těchto událostí obdivuhodnou statečnost, moudrost a prozíravost. Do konce svého života zůstal neoblomným adpůrcem katolické protireformace. Neodálil se již potupného rozhodnutí exekuční komise, která zasedala v l. 1629 až 1631 v Opavě a jejími rozhodnutí mu bylo bilovecké panství pamutně zkonfiskováno za jeho podporu protihabsburskému odboji v l. 1618—1620 a za jeho účást na dánské vpadu v r. 1627.¹³⁾

Vůbec již první fáze třicetileté války postihla jak město Bilovec, tak jeho okolí. Již v roce 1620 byl Bilovec s okolím vyplněn císařskými vojsky, po nich byl obsazen vojsky knovorského markraběte, jež se vzdalo císařským v r. 1622. V r. 1624 se Bilovec ubránil kozákům, avšak v l. 1626—1627 byl obsazen Dány a protestantskými vojsky výmarskými. Po jejich odchodu a znovudobytí vojsky císařskými zůstaly zde trojky a spoušť. Stejně drasticky postihly město s jeho okolím vpady Švédů v poslední fázi třicetileté války.¹⁴⁾

Třicetileté ničení a pustošení, loupení a drancování mělo za následek nejen huboký úpadek hospodářský, ale také kulturní a morální. Výsoké kontribuce a daně, zadluženost, nepředstavitelná bída, hlad a morové epidemie dokončily dílo zřády. Bilovec i s okolními vesnicemi byl silně devastován, stejně jako většina dalších měst a míst v našem kraji. Veliká část domů a gruntů v Bilovci a v okolních vesnicích zů-

stala po dlouhou dobu zničená a pustá, neboť došla k velkým úbytkům jak na městském, tak i na venkovském obyvatelstvu.

Odchod dánských a výmarských vojsk v r. 1627 a obsazení Bilovecka císařskými vojsky znamená v Bilavci a jeho okolí konec luterství. Z Bilovce a z okolních vsí byli vykázní evangeličtí pastoři a na biloveckou faru byl uveden v r. 1628 katolický farář polského původu Augustin Sokolowski, který tam setrval až do r. 1642. V následujících letech byl pro nedostatek katolických kněží administrátorem fary bratřovického a klimeckého, jakož i kostela v Lubojatěch.²⁹⁾ Od té doby zůstal lubojatěvský kostel součástí bilovecké fary až do r. 1784, kdy byla nadací z prostředků náboženského fondu v obci zřízena samostatná fara, příslušná do distriktu biloveckého děkanství.³⁰⁾

Bilovecké panství bylo po smrti Karla Prázmy exekucí komisí odhadnuto na 71 456 tolarů a zranlivoskvána. Dostalo se do zástavy nové katolické vrchnosti, Hedvice Seiderdorferové, provdané později za Jindřicha Vilimovského z Kojkovic.³¹⁾ Za této vrchnosti nastal tvrdý útlak poddaných a v r. 1637 byl sepsán nový urbář, rozšiřující výrazně jejich dosavadní povinnosti a roboty.³²⁾ Opakující se protesty a stížnosti, zvláště albrechtických poddaných proti Jindřichovi Vilimovskému, a velký majetkoprávní spor který právem vedla o dědictví po své matce dcera Karla Prázmy Bohunka Alžběta a její strýc a pozdější manžel Václav Zikmund Sedlnický z Choltic, vedly ratonec k tomu, že v r. 1648 bylo bilovecké panství Vilimovským odňato a přiznáno Bohunce a Václavu Sedlnickým z Choltic.³³⁾ Od té doby zůstalo panství v rukou Sedlnických téměř 300 let až do jeho znárodnění v r. 1945. V neústinném útlaku poddaných o ve zvyšování robotních povinností pokračovali v téžích časech po třicetileté válce jak Václav, tak jeho nástupci. Podstatné rozšíření všech poddanských povinností ve srovnání s urbářem z r. 1606 z poměrně liberálních dob Pražinů přinesl nový polizejní urbář z r. 1696.³⁴⁾

V tomto urbáři jsou vedle celkového popisu panství, města a předměstí Bilovce popsaný mnohem důkladněji než kdykoliv dříve též jednotlivé vesnice panství a zvýšené povinnosti a roboty poddaných. V papise se uvádí, že vesnice Lubojat má celkem 8 a čtvrt lánů půdy, dědičné fojství, 13 seelských a 3 zahrádkářské usedlosti. Fojstem byl v r. 1796 Ondřej Richter (Andreas Richter) a taktéž sedláci a zahrádkáři jsou již uvedeni plnými jmény. Seelské usedlosti vlastnili Jura Richter, Jakub Richter, Václav Seidler, Jura Seidler, Hanuš Thill, Pavel Šochorek, Jura Lazecký, Václav Richter, Jura Havelka, Matěj Jarolím, Toman Richter, Jakub Richter starší a Ondřej Damovský. Zahrádkářské usedlosti drželi Simon Stein, Hanuš Ptáčků a Jan Nohel.

Povinnosti vůči vrchnosti byly v tomto urbáři rozšířeny nejen sedlákům a zahrádkářům, ale i samotnému fojství. Vedle povinností obsažených v urbáři z r. 1606 byl nyní povinen platit daně dle nového měřru a v době nebezpečí konat střež s předepsanou zbraní, jeho povinností bylo také čepovat nápoje odebrané od bilovecké vrchnosti a dbát na to, aby poddáni jiné nápoje nepili; musel rovněž dohlížet na panského hajného a panské lesy a dovézt každoročně z Mačarska nebo z Rokouska pro vrchnost sud vína, zakoupený za její peníze, za což mu příslušela jedna šlefe ovsu. V případě nesplnění této povinnosti zaplatil vrchnosti 10 tolarů. Byl rovněž povinen chovat vrchnosti loveckého psa nebo zaplatit ročně 1 tol., odvádět ročně 5 šlepe nebo 18 gr., kopu vajec nebo 6 gr. Na běžných rentách platil na Jiřiu a Michala po 1 tolaru a v těchž termínech po 3 tolaře za příkaznou setlaku usedlost.

Mimo dědičné daně a běžné renty byli lubojatěvští sedláci, stejně jako albrechtičtí povinni vykonávat denně a kdykoliv se jim to přikázalo vrchnosti na panských pozemcích roboty s koňskými potahem, a to od východu až do západu slunce. Byli povinni určenou panskou pale vlastním potahem zorat, vláčet a osít, vyžít na pale hnůj a rozházet jej, pokosit louky, usušit, shrobat a svěžit seno do panských stodol, skládat a svěžit obilí. Pro svazy sena, obilí a pro vyžívku hnoje měli sedláci nastupo-

vat nejméně s dvěma, resp. s více spřeženími soustane. V době, kdy koňských potahů nebylo zapotřebí, museli sedláci denně vykonávat pěší roboty na panských dvorech, vykonávat různé výpomocné a stavební práce, stříhat ovce atd.

Jeich povinností byl také dovoz dříví k panským stovárám, pro panský pivovar, dovoz palivového dříví, cihel, kamení a jiných potřebných materiálů, proudit na plav, na vodní stavy, dovoz dříví na panskou pilu atd. Podle příkazu vrchnosti nastoupit k nohánění zvěře na panské hony. Na příkaz vrchnosti museli konat povazy se zbožím na třídy do vzdálenosti 8 mil. Jen při dalších povazech poskytovala vrchnost vybavení. Ti sedláci, kteří místo robot odváděli peníze, měli vrchnosti vykonat 5 povazů do 3 mil na vlastní náklady a v době jini museli pracovat 8 dnů při svěžení obilí, stejně jako platit zahrádkníci a vyměnkáři. Povinnosti vyměnkáři a zahrádkníci byly obdobné jako Albrechtických a sestávaly hlavně z péčí robot, které mohly být přivedeny na povinnosti peněží.

Vedle povinností robotních sedláci a zahrádkníci platili daně, které např. u sedláka Jury Richtra byly následující: dědičná daň z pozemků a sv. Jiří 17 gr., o Michalu 16 gr., o sv. Martinu daň na strážě 7 gr., o sv. Janu daň z luk 9 gr., z 6 ks slepic 18 gr., z 24 ks vajec 2 gr. 3 hal., za utkání 1 ks plátna 9 gr. Roční daně zahrádkníka Šimona Steina činily: dědičná z pozemků 18 gr., na strážě 7 gr., za 3 ks slepic 9 gr., za 18 vajec 1 gr. 9 hal., za utkání 1 ks plátna 9 gr.

Uvedené skutečnosti ukazují, že urbář z r. 1696 znamenal přímo drastické zvýšení poddanských povinností a robot Sedlnickými a že znamenal ve svých důsledcích nepředstavitelný útlak a nejbrutálnější vykořisťování poddaného lidu i obce Lubojat.

Sedláci a zahrádkníci se mohli z některých povinností robotních a naturálních vykoupat, to ukazuje již na značný progres renty peněží, které např. ve vesnicích Jistebniku a Kunčičích, kde vrchnost nepotřebovala roboty, byla zavedena již v plném rozsahu. Pokud sedláci nemohli robotní povinnosti splnit osobně, museli za sebe poslat náhradu nebo platit.

Urbářiční popis obce z r. 1796 je pozoruhodný také tím, že zachycuje charakter katastru obce, jejích polí, luk, pastvin a lesů, polohu a stav rybníků, komunikaci a hranic. Tak popis uvádí, že mezi lubojatěvskými seelskými pozemky a tisovskou hranicí byl jedlový les (Thonwald), že pod vesnicí směrem ke Lhatce (Hegepusch) byl další lesní porost, který byl každých 7 let prodáván za 70 až 80 tol. V jeho blízkosti se nacházely 2 panské louky, z nichž se seno sklízelo do bítavského dvora. U bítavské cesty byl mladý jedlový les Potoky, který vynálež ročně 2 tol. 18 kr. Z louky v jeho sousedství se seno a tráva rovněž svážely do Bítava. U lhatce hranice byl ještě dva smíšený lesní porosty Stápy a Hrobavec, z nichž byl roční příjem 2 tol. 20 kr. 6 hal. Další smíšený les měl název Pod kopcem neboli Hůrka. Louka v údolí potoka Jamník (Gamblich), sahající až k hrází prvního rybníka, je označena jako suchá (Dörr Wiesle). Další jedlový les se rozprostíral od lubojatěvsko-lhatce hranice až k zbyslavickému chodníku. Popis rovněž uvádí 3 rybníky pod jedlovým lesem v dolní části údolí Jamníka, z nichž první se nazýval Laník a třetí, nejmenší sloužil v té době soustane jako nádrž pro vodní mlýn. Oba horní rybníky byly však v důsledku pokosených hrází využívány jako louky. Poměrně přesně jsou zaznamenány hranice se sousedními vesnicemi. Z názvů tratí jsou jmenovány jetě Žitbý, Heabí a Cimberk (Zimberg), který je patrně jediným původním názvem německým.

V závěru urbářičního popisu je uveden souhrn všech vrchnostenských příjmů z Lubojat, který činil 211 tol. 3 gr.

Rozsah a výše poddanských povinností stanovených urbářem z r. 1696 ukazují, že ve srovnání s poměry v r. 1606 došlo v průběhu 17. stol. k jejich drastickému zvýšení a k úplnému znevolnění poddaného seelského lidu. Byl to jeden z téžích důsledků třicetileté války a politického a hospodářského vývoje období vrcholného feudalismu; na biloveckém panství byla jedoucí z příčin tohoto stavu i vysoká zadluženost Sedl-

nických, kteří z ní hledali východisko v brutálním a neilostném vykořisťování a útlaku poddaných.²¹⁾

Situace se nezlepila ani po smrti Václava Zikmunda Sedlnického v r. 1670, kdy se panství na řadu let ocitlo v rukou několika dědiců. V r. 1696 se dostalo opět do držení jediného majitele, Františka Viléma Antonína Sedlnického, který je v r. 1699 koupil rozdílně u Hrabství a Kunčice, a po jeho smrti se ho ujalo jeho manželka Beata Alžběta, její zemřela v r. 1731. Za jejich dědice, Václava Karla Sedlnického vlády na Bilově, je země na po celá desetiletí tuhé paně a nejvdřivější útlak. V té době dosáhl stupeň vykořisťování a všemožného vydírání poddaných, jak ukazuje veškerá zadluženost poddaných té doby, patrně svého vrcholu.²²⁾ Drastickým důkazem tohoto neúměrného stavu jsou stížnosti Lubojat, Břova, Lhotky a dalších vsí biloveckého panství z r. 1782, podané nejdišně biloveckému patrimoniálnímu úřadu a později i zemské vládě v Opavě.²³⁾ Tehdy, když již bylo zrušeno nevolnictví, si poddáni zmíněných obcí stěžovali sice ještě na neúměrně vysoké povinnosti požadované Sedlnickými, především však na staré křivdy, jichž se na nich vrchnost dopustila v těžkých dobách nevolnictví. Hlavním bodem těchto stížností bylo zabírání nejdělejších selvských pozemků, resp. jejich nucená výměna a připojení k panským dvorům. V Bitově k záboru pozemků došlo, jak vyplývá z výpovědi svědků, ještě před rokem 1740. Tehdy uprchl z vesnice Jajt do Polska, jeden sedlácký uprchl do Maďarska o sedláck Foltin Seidler byl žalován v Opavě. Mezi ostatními sedláky vládla neshoda, nejednotnost a strach. Tak se vrchnosti podařilo zmocnit se nejlepších pozemků a vytvořit u dvora větší celky polí a luk. Na obsah stížností Lubojatských ze 7. března 1782, jež má 12 bodů, lze usuzovat z jednoho zápisu biloveckého patrimoniálního úřadu z 9. března téhož roku, který byl sepsán s oběma mluvčími obce — Františkem Domovským a Matějem Urbáskem. Pisemná stížnost, na jejíž 12 bodech oba nekompromisně trvali, se týkala jak výše poddanských povinností, tak také záboru a nucené výměny pozemků vrchností v r. 1743. Došlo k tomu v souvislosti se zřízením panského dvora Hany (Hahn) na Lubojatském katastru mezi Lubojaty a Bilovem. Právě tento bod stížnosti se směl bilovecký vrchnostenský úřad zpochybňovat při jeho projednávání tuzemem, že šlo o regulerní smlouvu a dohodu mezi Václavem Karlem Sedlnickým a Lubojatskými a Itolečskými sedláky, jak to dokládá zápis v 1. Lubojatské gruntovníci.²⁴⁾

Tento zápis z r. 1743 fixuje záměr Karla Václava Sedlnického zřít na uvedeném místě dvůr a připojit k němu okolní selvské pozemky. Za ně byly dle zápisu dány sedláckým v náhradu jmenovitě uvedené pozemky vrchnostenské, které se do té doby nacházely rozptýlené na jiných místech Lubojatského, resp. Itolečského katastru. Není pochyb, že se strany vrchnosti šlo o nucenou výměnu, která vyhovovala jen jí a jejím záměrem zvláště své příjmy koncentrací a zintenzivněním zemědělské výroby a zřízením dalšího dvora. Přestože na uvedeném zápisu jsou podpisy Jajta, radních, přísěných a sedlácků, nebyla tato nespravedlivá výměna ničím jiným než aktem zvláste a vyděračství vůči poddaným. Fakt, že v výjimečných případech nejsou žádné údaje o výměně, resp. hodnotě, to jen potvrzuje. Avšak ani v r. 1782 stížností Lubojatské obce nevedly k odčinění křivd. Postavení feudálního řádu a Elchty bylo v té době ještě neotřesitelné.

O hospodářských a sociálních poměrech obce a jejich obyvatel v průběhu 18. stol. nás poměrně souvisle informují zápisy dochovaných gruntovních knih, statistické údaje karolínského, tereziánského a josefinského katastru a dochované písemnosti urbanizační komise v Opavě. Dle karolínského katastru, zachycujícího peněžení a naturální povinnosti Lubojatských poddaných z r. 1736, je dědičným fojtem Hanuš Richter. Jako sedláci jsou uvedeni Jakub Hanzelka, Matěj Richter, Bartoloměj Rippel, Jiří Seidler, Bernard Havelek, Pavel Sochorek, Jiří Lazecský, Martin Hanzelka, Jiří Richter Hanuš Rie, Matěj Hanzelka a Václav Richter. Jako zahrádníci jsou jmenováni Ondřej Domovský, Jiří Tiel, Matěj Urbánek a Jura Stein.²⁵⁾

Z r. 1768 je pro Lubojaty dochován soupis obyvatel, čísla domů a usedlosti a jména jejich majitelů.²⁶⁾ Obec měla tehdy 33 domů a 157 obyvatel. Fojstství č. 1 — František Richter. Selvské usedlosti, jichž bylo tehdy 13, vlastnili: č. 6 dvůr po Janu Richterovi, č. 7 Josef Seidler, č. 9 František Sochorek, č. 13 Ondřej Richter, č. 18 Jan Damovský, č. 22 Václav Sonnek, č. 23 Jan Lazecský, č. 24 Jakub Tisovský, č. 27 Josef Richter, č. 28 Jan Ries, č. 29 Josef Richter, č. 30 Jiří Richter a č. 31 Matěj Richter. Jako půllníci jsou uvedeni na č. 5 Jan Richter a č. 8 Tomáš Dluhoš, jako zahrádníci na č. 12 Ondřej Stein, na č. 16 Jan Urbásek a na č. 18 Jiří Thiel. Chalupnické usedlosti vlastnili: č. 2 Jakub Richter, č. 3 Matěj Rippel, č. 4 Josef Mulka, č. 10 Ondřej Lazecský, č. 11 Antonín Richter, č. 14 Jiří Lubojáček, č. 15 Jakub Richter, č. 17 Ondřej Damovský, č. 20 Matěj Urbásek, č. 21 Matěj Lazecský, č. 26 Václav Richter, č. 27 Václav Richter ml.

Poddanské povinnosti zachycené v tereziánském katastru z r. 1769 ukazují stáru ještě na vysoké zatížení poddaných; tak sedláci vedle poremkové čítně ve výši 1 zl. 4 kr. — 1 zl. 38 kr. měli robotovat po 38 týdnů 3 dny a po 14 týdnů ročně 2 dny z koňským potahem, odváděti 2 husy, 6—8 slepic a 22—33 a 3/4 vajec; půllníci platili 40 kr. poremkové čítně, 38 týdnů robotovali s koňským potahem 2 dny a 14 týdnů po 1 dni, odváděti 2 husy, 3,5 slepice a po 15 vejcích. Zahrádníci vykonávali mimo čítně po celý rok týdně 3 dny pěší roboty. Ostatní — chalupníci, výměnkáři a podruzi byli povinni robotovat ročně 24, ženy 12 dnů. K tomu přistupovaly ještě povinnosti 7 strážů, plže, nahánění zvěře atd.

V josefinském katastru z let 1786—1789 se vedle již uvedených jmen majitelů usedlosti objevují ještě jména Karlaří, Ohnesorg a Fischer.

Katastrální a gruntovní zápisy z 18. stol. přinášejí vedle již zmíněných skutečností též názvy tratí a výměry pozemků a kupní smlouvy o zápisu, obsahují inventáře hospodářství, údaje o hospodářských zvířatech, stavu domů a hospodářských budov a o nurné životní úrovni selvských rodin, chalupníků, výměnkářů a podruhá.

V 1. gruntovní knize z zápisu z r. 1741 fol. 11 jsou uvedeny tyto názvy tratí: Rybníky, Před hrabím, Lazný kopec, Plátky, Hrstovnice, Cimberk, Na záhonech, Kniežpotok, Potoky (fol. 15); v zápisu z r. 1768 fol. 330 V Těšínově, Pod Těšínovem, Na lazech, Pod hůru o Za sedlákem.

Zajímavé jsou v mnoha ohledech v gruntovních zápisech soupisy živého a mrtvého inventáře, popisy polí a podílí výměnkářů. Tak ze zápisu v 1. gruntovní knize z r. 1702 fol. 1 o převzetí fojství synem Ondřejem Richtera Hanušem se dovidíme, že Hanuš Richter převzal dědičné fojství za 450 tol. s následujícími inventáři: 5 kamí z postrojů, 2 okované vozy s přiláčením, 2 páry bran, 7 krav, 1 jalovice, 6 prasat, 24 ovcí, 10 slepic s káhouem a 2 husy z houserem.

Z gruntovního zápisu v 1. gruntovní knize z r. 1740 fol. 105 o koupi selvské usedlosti Jiřího Seidiera Matějem Heckrem čteme, že se tak stalo za 92 tol., s nímiž jen dluh vrchnosti činil 56 tol. 22 gr. 6 hal., celkový dluh pak 83 tol. 13 gr. o 6 hal. Inventář usedlosti představoval 1 kůň, 1 tažný volák, 2 krávy, 1 tele, 2 slepice a 1 káhou, 1 okovaný vůz, 1 pluh, 1 hak, jedny brony, 1 letěč, 1 sekera a 1 kosa.

Neplodavě ubohé bylo vybavení chalupníků. Celková úroveň zemědělské výroby a životní úroveň znevolaňného venkovského obyvatelstva byla po celé 18. stol. velice nízká a zhoršovala se ještě v dobách neúrody a válek.

Pokud jde o národnostní vývoj Lubojat, byly od svého vzniku české a zůstaly české i v 17. a 18. stol. přes poměrně značný počet německých jmen, jež se v tomto období v obci vyskytují. Svědčí o tom především české názvy místních tratí, častí knějí a české bahoslavy, zejména od r. 1784, kdy byla vytvořena v Lubojatech zemědělské fóro. Současně nutno podotknout, že se od 2. pol. 18. stol. začala postupně poměracovat Lhotka. V 2. pol. 18. stol. byla v Lubojatech škola,²⁷⁾ jejími vyučovacími jazy-

kem byla četšina, jak lze usuzovat z českých jmen učitelů, kteří zde působili v průběhu 19. stol.

Od 2. poloviny 18. století lze sledovat poměrně rychlý růst obce, jejíž počet domů vzrostl od roku 1768 do roku 1834 z 33 na 47 a počet obyvatel ze 157 na 321, z nichž mnozí nacházeli obživu jako přádáči a tkalci v biloveckých textilních továrnách.

Další důležitý popis obce pochází z r. 1843, podává poměrně přesnou charakteristiku hospodářských a sociálních poměrů obce před revolučním rokem 1848.³⁹⁾

V r. 1843 měla obec společně s Lhotkou výměru přes 993 jiter půdy; mimo selkové usedlosti a chalupy byl v obci kostel s farmí budovou, školní budova, hůjenka, chlévy pro letní ustájení ovcí, větrný mlýn a valcha biloveckých sukeníků. Většina půdy sloužila zemědělství — 706 jiter půdy bylo orné, 64 jiter luk, 7 jiter zahrad, 51 jiter pastvin, 32 jiter nově zalesněných pozemků, 5 jiter nevyužitě půdy a 36 nepoužitelné. Polní práce byly prováděny vlastními patahy a ručně (pluh, brana, hak, kosa, hrabě). Ples pracovní úsilí a píli rolníků bylo hospodaření málo racionální, málo produktivní a bez zřetelných přírůstků. Na půdě se pěstovalo hlavně žito, ječmen, oves, brambory, ječel, ozimá a jarní pšenice, len a zelní. Také se pěstovaly ovocné druhy, které však byly jen pololichotné. Zemědělské produkty byly dobré kvality a větší hospodáři je prodávali ponejvíce na trzích v Břlovci. V obci se v r. 1843 chovalo 43 koní, 120 krav, 41 kusů mladého dobytka, 106 ovcí a 130 prasat. Většího významu neměl ani chov drůbeže a včel, neboť v obci bylo v té době asi 50 včelstev. Podle konskriptu měly Lubojaty se Lhotkou celkem 461 obyvatel a 64 číslovaných domů, z nichž jen 6 bylo zděných, ostatní byly dřevěné s šindelovou nebo slámenou křtinou. Z 94 rodin se v té době již jen 27 živilo zemědělstvím, 7 řemesly, 2 veřejnou službou a 58 dělnickou a nádenickou prací. Potrava obyvatelstva se skládala převážně z moučných pokrmů, brambor, zelí, luštěnin, mléka, másla a sýru. Maso se jedlo jen o nedělích, svátcích a o žních. K Lubojatům byla tehdy přifařena a přiskolena nejen Lhotka, ale také Břlov, o němž konskript mylně uvádí, že měl tehdy vlastní kostel a školu. O obyvatelstvu konskript říká, že bylo katolického vyznání a české. V této době je stále ještě venkovské obyvatelstvo sužováno poddanskými povinnostmi, které jsou již nesrovnatelné s poměry v 18. stol., ale při nízké zemědělské výrobě byly pro rolníky stále ještě tíživým břemenem. Avšak již následující léta měla znamenat jejich úplný konec a osvobození venkovského lidu po staletích feudálního bezpráví a útlaku.

Avšak dříve než revoluční rok 1848 skončoval s panskou robotou, s potupnými feudálními povinnostmi a pouty, došlo mezi poddávaným lidem biloveckého panství k projevům nespokojenosti, k odmítnutí plnění robot a povinností vůči vrchnosti. Přispěl k tomu značnou měrou celkový hospodářský a společenský vývoj, který začal v našem kraji ve 20. letech 19. stol. vznikem a rozvojem tvárné výroby, nahrazující postupně neproduktivní výrobu řemeslnou. Tak tomu bylo i v Břlovci, kde vzniklo několik textilních továren, v nichž postupně nacházeli obživu i obyvatelé okolních vesnic, kteří v zemědělství již nenacházeli obživu. Postupný rozvoj kapitalistické výroby zatlačoval zastaralý feudální systém a připravoval jeho pád. Tyto nové skutečnosti hospodářské a společenské nemohly zůstat bez vlivu na dosud ujalmený venkovský lid, který se začal boulet proti nenáviděným feudálním povinnostem. Na biloveckém panství došlo mezi poddánými k prvním projevům odporu a renitencím již v r. 1846, po tom, co o vánocích 1845 došlo v Břlovci k dělnickým boulim v Hirtově továrně na sukno, jež měly bezprostřední vliv na vznik poddanských nepokojů.⁴⁰⁾ Nemenší vliv na vývoj události měly i zprávy příchůzejeji o selkých povstáních z Halle, šířené hlavně dělníky, o zveřejnění normálky z 31. ledna 1847 v guberniálním cirkuláři, který způsobil na celém biloveckém panství mimořádný rozruch, neboť zde byly ve většině vsí stále vysoké robotní povinnosti.

Lubojaty, střed obce. Foto Stanislav Sindler.

Tak ve Lhotce to bylo vedle peněžních a naturálních dávek v sedláckú 75 robotních dní se splezením a jednou osobou, u púlláníků pak 43 dní pěších robot ročně, u podruhú 13 a u jejich žen 12. K tomu přistupovala pochopitelně ještě povinnost hládek na zámku a nadhánění zvíře na panských honcích. V ostatních vsích panství byly robotní povinnosti značně vyšší. V Břlovinném úinlu robota sedláckú se splezením 110 dní v roce, v Břlové 126, v Tisku 127,5 v Lubojatech, Radotíně a Velkých Albrechticích dokonce 142 dní. Neudivuje proto, že právě v posledních vesnicích, kde byly roboty nejvyšší, došlo k renitencím a k otevřené vzpoule.

První zprávy o odmítnutí robot pocházejí již z července 1847 z Velkých Albrechtic a Radotína, kde část poddávaných odmítla robotovat při kosení panského žita. Stalo se tak poú vlivem jakýchkoli patentů a uvolnění roboty, šířených biloveckými sukeníky Florentinem Hoppem a Josefem Gebauerem.

K dalším projevům odporu a odmítnutí roboty došla pak v lednu a únoru 1847 v Lubojatech, kde sedláci odmítli robotovat při kócaní a svazu dříví v bitovských leších. Vězením byli tehdy potrestáni sedláci Josef Stein z č. 18, zahrádník František Zdražil z č. 27, Antonín Thiel z č. 9 a chalupník Antonín Bšanek z č. 21. Lubojaty se vůbec staly tehdy po několik měsíců přes opakované hrozby a varování vrchnosti ohniskem odporu na celém panství. Když se nepokojové a odmítnutí robot začaly povážíle šířit do dalších obcí a vrchnost na jejich utlumení již nestačila, požádalo v březnu krajského hejtmana o vojenský zútok. Po počátečním váhání byl z Opavy

Lubojaty, škola. Foto Stanislav Sindler.

na bilovecké panství vyslán ještě v březnu trestní oddíl o 107 mužích, složený z pěchoty a dragounů. Do vzburěných Lubojat byla vyslána celá kompanie 29. řádového pluku von Schmeiling pod vedením setníka Preglera, jejíž mužstvo se ubytovalo u sedláků, začala je násilím a pod bajonetem vyháňet na práce na panské. Za tuto službu museli sedláci nemastnou soldátesku dobře kostřovat a platit denně každému muž 6 kr. Následovaly ještě krutější represálie, které přiměly k útěku z obce sedláky Františka Seidlera, Františka Feihauera, Josefa Steina, Františka Řichtra, Jana Schwarze, Františka Zdražila, Ignáce Seidlera a zahradníky Antonína Thiela a Josefa Urbáška. K podobným útěkům došlo i v Bitově a ve Lhotce. Nicméně po několika dnech se podařilo silnou vojenskou asistencí odpor poddaných zlomit. Následovalo pak zatýkáni, soudy a vězení. Není pochyb, že se tímto represivními opatřeními podařilo obnovit pořádek jen nakrátko, neboť již v příštím roce, v revolučním roce 1848, rozhodnutí kromářského sněmu skončovalo s potupnými feudálními povinnostmi, které po staletí tížily poddaný venkovský lid. Avšak oni tentokrát se to neobešlo bez komplikací, protože zrušení feudálních povinností se mělo uskutečnit za výkup, což bylo přijato venkovským lidem s velkým zklamáním. Výkupní částky byly vysoké hlavně u sedláků, protože byly původně vyměřeny jako dvoacetinásobek finančně vyždářených ročních poddanských povinností.²¹⁾ Stanovená výkupní částka se u lubojatských seltských gruntů pohybovala od 120—123 zl. u půllánků činila asi polovinu, u chalupníků kolem 1 zl. 36 kr., příp. méně. V několika případech bylo u chalupníků od výkupu úplně

Lubojaty, památník obětem světových válek. Foto Stanislav Sindler.

upuštěna. Vysoká výkupní suma byla stanovena za fajtství — 637 zl. 32 kr. a za lhotecký mlýn — 532 zl. 34,8 ks. Výkupně mohla být složena jednorázově nebo splácena v měsíčních splátkách po 20 let. Jeho nepřiměřená výše však narazila na odpor, hlavně u sedláků. Postupně došlo k jeho snížení zhruba o 2 třetiny, avšak i tak znamenalo pro sedláky značné finanční zatížení. Přesto znamenal rok 1848 v dosavadním životě vesnice a jejího lidu zlom a počátek nového vývoje. Konec staletí nadřadily vrchnosti přinesl i změnu ve správě a řízení obce. Správa a řízení obce přešly od r. 1848 do rukou starosty a obecního výboru, volených na období 3 let. V lubojatském obecním představenstvu byli také zastoupeni radní z Bitova a ze Lhotky, jež byly součástí obce Lubojaty. Výrazem změněných poměrů bylo ještě v r. 1848 vystavění a otevření nové školy na místě dnešního hostince. Z dochovaných písemných pramenů lze vyčíst, že na škole působili čeští učitelé, že se používalo českých učebnic a že do počátku 80. let minulého století byla vyučovacím jazykem čeština. Počet žáků se pohyboval od 150—200, neboť školu navštěvovaly také děti z Bitova a ze Lhotky. Dvojazyčné vyučování se zavádí teprve v 80. letech za řídícího učitele Rudolfa Sattkeho, to mělo zřejmě v posledních desetiletích existence Rakousko-uherské monarchie vliv na poněmčení Lhotky a částečně i Lubojat.

Vůbec školství věnovalo lubojatská obec velkou pozornost. Svědčí o tom skutečnost, že již v roce 1877 byla provedena přístavba školy v Lubojatech, v r. 1896 byla vystavěna nová škola v Bitově, v r. 1900 ve Lhotce a v r. 1912 za 32 tisíc rakouských

Lubojaty, starý kostel. Foto Stanislav Šindler.

korun dnešní škola v Lubojatech. Od vzniku CSR byl obnoven její český charakter. V l. 1919—1938 na ní působil jako řídící učitel František Vavrečka, který byl umučen za německé okupace v koncentračním táboře. Během okupace zůstala škola dvojtřídní, evtsk v jedné třídě bylo zavedeno vyučování v německém jazyce. V l. 1945 až 1950 zde působil jako ředitel Bohumír Peřl, v l. 1950—1955 Josef Hon a od r. 1955 je ředitelem Vlastimil Prouza, pod jehož řízením byla v r. 1970 provedena nákladem 840 tisíc Kčs generální oprava a modernizace školní budovy. V současné době je škola dvojtřídní a má 37 tříd. Navštěvují ji také děti ze Lhotky, jež je od r. 1945 místní částí obce.

Pokud jde o vývoj hospodářských a politických poměrů obce po roce 1848, měnily se jen pomenáhu. Hospodářský základ života jejích obyvatel tvořila zemědělství, které si zachovalo fakticky až do období socialistické kolektivizace malovýrobní charakter. Jen větší rolníci používali od 20. let našeho století některých zemědělských strojů. Stále větší počet obyvatel nacházel od pol. minulého století obživu v biloveckých tamárnách, ve vitkovických železárnách a ostravských dolech. Počet obyvatel měl od konce 50. let minulého století vřstapnou tendenci, ve Lhotce klesající. V r. 1851 měly Lubojaty 53 domů a 357 obyvatel, v r. 1869 336, v r. 1880 373, v r. 1890 406, v r. 1900 434, v r. 1910 482 a v r. 1921 447 obyvatel.²⁰⁾ K uvedeným letům měla Lhotka následující počty obyvatel: 144, 134, 131, 123, 141 a 122. Od konce minulého století měla německá menšina rozhodující vliv na správu obce, a to bylo příčinou nespoko-

jenosti české většiny v Lubojatech a českého obyvatelstva v Bitově. Tato skutečnost byla hlavní příčinou úsilí Bitova a dosažení obecní samosprávy. Stalo se tak na základě schválení Slezskou zemskou vládou v lednu 1916,²¹⁾ avšak k faktickému zřízení Lubojat došlo až po 28. říjnu 1918, kdy správa lubojatské obce přešla do českých rukou. Za 1. světové války, kdy se povzbuze zhoršila sociální postavení většiny obyvatel, padlo 8 lubojatských občanů. České obyvatelstvo Lubojat a Bitova přijalo vyhlášení samostatné Československé republiky s nebyvalým nadšením.²²⁾ V r. 1918 byla v obci založena dělníky sociálně demokratická strana. Starosty obce byli od r. 1918 František Seidler, Vincenc Lubojatský a František Gallus. Za německé okupace byl obecní úřad přenesen do Lhotky a na úřad starosty byli dosazeni Němci. Český politický a kulturní život byl v obci úplně potlačen. Povinné dodávky zemědělských produktů, zavedení přidělového systému na základní životní potřeby, potlačení demokratických a občanských svobod a práv českého obyvatelstva mělo za následek rostoucí nespokojenost a odpor, zvláště v posledních válčných letech. Tim spíše uvítala české obyvatelstvo obce 29. duben 1945 — den osvobození obce hrdinou Sovětskou armádou. Za její osvobození obětovalo své životy 11 sovětských osvoboditelů, jichž nebude nikdy zapomenuto. Za osvobozovacích bojů zahynuli rovněž 2 občané a bylo zničeno 5 budov. Brzy po osvobození byl zvolen národní výbor, který se ujal správy obce a začal s odstraňováním válčných škod, obnovením zdosobování a postupným rozvíjením politického a kulturního života obce. 14. června 1945 byla v Lubojatech založena vesnická organizace KSC, která začala významným způsobem ovlivňovat další politický vývoj obce. Rozhodující úlohu začala sehrávat po únorovém vítězství 1948.

Předním úkolem národního výboru v l. 1945—1946 byla konfiskace německého majetku, vysídlení Němců a osídlení Lhotky českým obyvatelstvem. Obec získala také část pozemků velkostatku Sedlnických.

Po roce 1948 se přistoupilo pod vedením národního výboru a organizací a složek Národní fronty k cílevědomému zvelebování a budování obce. Od té doby začal její vývoj k socialistické přítomnosti. Předsedy národního výboru byli František Gallus, Josef Seidler, Adolf Němec, Viktor Zdražil, Otto Bzonek a od r. 1960 Osvald Kopecký. Jedním z nejdůležitějších úkolů socialistické výstavby obce bylo združenství zemědělské půdy a vybudování základů socialistické velkovýroby. Úsilím vesnické organizace KSC byl utvořen přípravný výbor, který již 1. srpna 1950 založil jednotné zemědělské družstvo, jehož prvním předsedou byl zvolen rolník Viktor Zdražil (č. 67). Do r. 1953, kdy bylo provedeno společné ustájení dobytků, obhospodářovalo družstvo 50 ha půdy, kterou do něj vložilo 8 převážně drobných rolníků. Ples začáteční potřeže se již tehdy přistoupilo k adaptaci nevyhovujících hospodářských objektů a k zakoupení traktoru. V r. 1956 došlo také ve Lhotce k ustavení JZD, jež bylo po krátkém trvání převzato Čal. státním statkem v Blívovci. Do r. 1957 zůstalo JZD v Lubojatech jen družstvem menšinovým. Teprve od tohoto roku se rozšířilo na celou obec; tehdy mělo 84 členů a obhospodářovalo 528 ha zemědělské půdy. Rychle se začala rozvíjet výstavba hospodářských objektů, postupně začala úspěšně růst i jeho produkce. V r. 1959 byl vybudován nový krávn a byla provedena rozsáhlá adaptace vepřina, v r. 1960 byl vybudován ve středisku JZD koráb a v r. 1961 nový vepřin a kořmiva. V r. 1962 byl zakoupen první sovětský kombajn. V r. 1964 se uskutečnila stavba mechanizačního střediska. Téhož roku došlo po vzájemné dohodě mezi národními výbory a družstevníky ke sloučení s JZD v Bitově. Také nově vzniklý celek se rozvíjel úspěšně a plnil ve většině ukazatelů plánovanou produkci. V r. 1973 byl vytvořen v rámci dalšího vřstupu zemědělské výroby z JZD Lubojaty-Bitov, Tisek a Stlatina nový ekonomický celek 1, máj se sídlem v Tisku. Tento celek obhospodářuje 1721 ha zemědělské půdy, je vybaven moderní velkovýrobní zemědělskou mechanizací, umožňující dosud nebyvalý vřstup produktivity a intenzity zemědělské výroby.

Během uplynulých 30 let socialistické výstavby našeho státu změnila svou tvář i obec Lubojaty a výrazně se změnil i život jejích občanů. Plánovitým zvelebováním a výstavbou byly vybudovány nové obecní a okresní komunikace, nová kanalizační a elektrická síť a bylo vybudováno nové osvětlení. Byla provedena generální oprava budovy MNV, školy, byly vybudovány nové hospodářské objekty IZD a nová sportovní zařízení. Pro potřeby protipožární ochrany byla zřízena nová zbrojnice, byly vybudovány vodní nádrže a požární sbor byl vybaven moderní technikou. V obci byla zřízena mateřská škola, poštovní úřad, moderní samoobsluha a řada dalších objektů veřejného zájmu. Vyrastá zde řada nových radničních domků a zásadně se změnila životní a kulturní úroveň všech jejích obyvatel, hlavně však mladá generace. Většina těchto akcí je dílem obětavého úsilí funkcionářů národního výboru, organizací a složek Národní fronty a většiny občanů. Jejich společným úsilím vzniklo dílo, jehož hodnota představuje několik miliard Kčs. To je také ten nejkrásnější dar k jejímu významnému jubileu a nejlepší věk od let přátel.

Pečeť přitiskána ke Korolinskému katastru, sídlička Lubojaty (1723).

Foto Otakar Zelánka.

Poznámky:

- 1) Srov. L. Hošák, K počátkům měst na jihovýchodním Opavsku vůbec a města Bilovce zvláště, 650 let města Bilovce, str. 9.
- 2) Srov. L. Hošák, mapka Bilovecka v době předhusitské, Bilovecko — vlastivědný zpravodaj č. 4/1958; dále Historický místopis Biloveckého okresu III, tamtéž č. 6/1958, str. 14—15.
- 3) CDM IV, CXXIV, p. 172—173 (reg. Compositio litis inter monasterium Gradicense et Budislaum de Hluboat et capella ibidem in praejudicium ecclesiae in Polam edificata. Datum Olomouci, VI. Idus Aprilis, 1276).
Alexius, decanus, et Cyrus, archidiaconus Olomouensis ecclesiae, uniuersis presentem populum inspecturis solliciti in eo, qui est omnium vera solus. Nouerunt uniuersales presentes et posteris, quibus legendum occurrit presens scriptum, quod nos super causa, que orta fuit inter venerabilem dominum Budis, abbatem Gradicensem, ex uno, et Budislaum de Hluboat ex parte altero, super eo quod idem Budislaus capellam in eadem villa Hluboat in preiudicium ecclesie eiusdem uenerabilis abbatis, site in Polam, suo et consentus sui irrequisito consensu construxit, quamuis ipsa uilla ad eius parochiam in Polam iure debeat pertinere, electi arbitri unanimes assensu patrium, imo partibus studiosis ad componendum, in ipso causa, prout dictaret equitas, inter ipsos taliter, et ut uisum est nobis, satis eque decreuimus componendum: ut prefatus Budislaus et sui successores capella in uilla Hluboat sine contradictione abbatis et successorum eius et consentus libere habere debeat perpetuo pleno iure, predicti abbas capellano, plebano in Polam, sedecim mensuro Opaviensium, octo uidelicet siliginis et octo quere, et dimidium fertoneum argenti in pondere Olomouensi in uigilia b. Martini omnis singulis ex integro solutus, ita, ut quatuordecim hinc nostre ordinationi Budislaus prescriptus contraire attemptauerit, negligendo pensionem reddere plebano ecclesie memorate, pene sub nomine teneatur ad decem marcas argenti, episcopo quatuor, tres Olomouensi capitulo, tres abbati et conuentui, ad quod et sui posteris tenebuntur. Ut autem hec nostra ordinatio inconuulsa permaneat, ipsam conscribi parti cauendo utrique, et sigillarum capituli nostri et nostrorum, nec non et eiusdem abbatis uenerabilis oppressione decreuimus communi. Actum anno domini MCLXXVI. Presentibus: Nicolao preposito, canonico regulari, Prethbario, filio Benedicte, Andree, plebano s. Marie in Olomaua, Victorie uicario, Domino Budislaue de Wesselle, Barito de Sennitz, Gesutorio de Racowe, Lamberto de Bystricz, et aliis quam pluribus fide dignis. Datum in Olomaua, VI. Idus Aprilis. (Ex Annalibus Gradicensibus MS5)

CDM IV, CXXIV, p. 172—173 (překlad)

(Dohoda o sporu mezi klášterem hradčickým a Budislavem z Lubojat a kaplí tamtéž na újmu kostela v Polami vybudované. Dána v Olomouci 8. dubna 1276).
Alexius, děkan, a Cyrus, arciděkan olomouckého kostela všem, kdož budou problížet tuto listinu, blaha v tom, co je skutečným blahem všech. Nechtě vědět všichni přítomní i budoucí, jímž se naskytne čísti tuto listinu, že stan sporu, který povstal mezi ctihodným panem Budem, opatem hradčickým z jedné, a Budislavem z Lubojat ze strany druhé, stran toho, že týž Budislav v této vsi Lubojatech postavil se souhlasem svým a vyžádáním (souhlasem) svého shromáždění kapli, na újmu kostela téhož ctihodného opata, umístěného v Polami, ačkoliv sama ves musí podle práva přináležet k jeho farnosti v Polami, my, prostředníci sporu vybráni s jednomyšlným souhlasem účastníků, podle toho, jak účastníkům usilujícím o správnou věleu spravedlnost, i mezi námi samotnými podobně, jak vidíme, dosti spravedlivě jsme rozhodli sepsati: aby svrchučený Budislav a jeho dědicové bez odporování byli zavázáni, aby kapli ve vsi Lubojatech svobodně drželi opat, dědicové jeho a konvent věčným plným právem, kaplanovi svrchučeného opata, plebánovi v Polami, byli sedmácti měrami opavskými, osmi octem plnicna a osmi owa a polovinou věrdunku stříbra ve věze olomoucké ve svátek sv. Martina v jednotlivých letech povinováni tak, aby svrchupsony Budislav, kolikrátkoli by se pokusil protiití tomuto našemu nařízení medbaje odevzdati plat plebánovi do deseti hriven stříbra, čtyři biskupovi, tři olomoucké kapitule, tři opatovi a konventu, k čemuž nechtě jaco zavázáni i jeho potomci. Aby však tato naše nařízení zůstalo nezvrátě, rozhodli jsme, aby bylo sepsáno ke střešení oběma stranám a potvrzeno přivěšením pečeti naší kapituly a nás a zajiště také (pečeti) téhož ctihodného opata. Ujednáno léta Páně 1276 za přítom-

nosti probáto Mikuláše, premonstráta, Předbora, syna Benedova, Andrea, plebána u sv. Marie v Olomouci, vikáře Viktora, pana Budislava z Veselí, Bořity ze Senice, Jesulbora z Rakové, Lamberta z Bystřice a mnohých jiných důvěryhodných. Dáno v Olomouci VI. Idus Aprilis.

(Z letopisů kláštera hradčického)

- 7) Viz místopisný rejstřík obcí Severomoravského kraje, Díl I, písm. A—L, str. 417.
8) Viz L. Hošek-R. Sránek, Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, písm. A—L, str. 560.
9) Viz F. Liewehr, Die Ortsnamen des Kuhländchens, Liberec 1926, str. 73.
10) Viz tamtéž jako pozn. 5.
11) Srov. V. Prošek, Topografie Opavska, sv. I, písm. L—N, fol. 133.
12) Srov. L. Hošek, Historický místopis Bíloveckého okresu III, Bílovecko-vlastivědný zpravodaj č. 6, str. 13.
13) Srov. tamtéž jako pozn. 8, str. 134.
14) Ves Vykřovice byla obnovena po třicetileté válce: Žebrákov, který byl v její blízkosti, získal úplně a připomíná jej jen název tvrze.
15) Viz J. Pleskot, Město Bílovec od konce husitství do začátku třicetileté války, Bílovecko-vlastivědný zpravodaj č. 4, str. 5.
16) Viz tamtéž jako pozn. 9; Lhotka je poprvé uvedena v r. 1377 jako Myslíkova Lhota, později Jeřkova Lhota a něm. Bischofau.
17) Viz J. Pleskot, tamtéž str. 6.
18) Viz F. Schwarz, Bílovecké městské knihy 16. a 17. stol., jejich obsah, jazyk a význam, 650 let města Bílovec, str. 22—23.
19) Viz A. Turek, Vývoj národnostních poměrů v Bílovci, 650 let města Bílovec, str. 58.
20) Státní archiv Opava, AV Bílovec sign. 5, fol. 204—227; viz blíže.
21) Srov. J. Pleskot, Město Bílovec na počátku třicetileté války, Bílovecko-vlastivědný zpravodaj č. 9/1959, str. 6—8.
22) Srov. J. Pleskot, Město Bílovec v období vestfálského míru, Bílovecko-vlastivědný zpravodaj č. 11/1959, str. 5—8.
23) Viz A. Turek, tamtéž str. 59.
24) Viz G. Woiný, Kirchliche Topographie von Mähren, sv. III, str. 244.
25) Viz J. Zúkal, Zur Geschichte der Herrschaft Wagstadt im 16. und 17. Jahrhundert, Zeitsch. für Geschichte und Kulturgeschichte Österreichisch-Schlesien, roč. 1906/07 str. 1—2, str. 4.
26) Viz L. Hošek, Historický místopis Bíloveckého okresu I, Bílovecko-vlastivědný zpravodaj č. 4/1958, str. 14.
27) Viz J. Zúkal, tamtéž str. 6.
28) Státní archiv Opava, AV Bílovec, sign. č. 6.
29) Viz J. Zúkal, tamtéž str. 8—12.
30) Státní archiv Opava, 1. gruntovní kniha obce Lubojaty, sign. A 37—10.
31) Státní archiv Opava, Spisy urbanělní komise panství Bílovec — stížnosti poddaňných z Lubojat, Bitova a Lhotky z r. 1782.
32) Viz 1. gruntovní kniha obce Lubojaty A 37—10, fol. 53—57.
33) Státní archiv Opava, Kat. karolinský sign. 69, fol. 186.
34) Státní archiv Opava, AV Bílovec, sign. 103.
35) K r. 1789 je dochován doklad o umrtí Lubojatského učitele Karla Fišche; Státní archiv Opava, sign. P 22, kort. 33.
36) Státní archiv v Brně, D 8 Státní katastr-veřejňovací operáty 1765—1897, sign. 1264, Lubojaty.
37) Viz J. Dřkal, Selské renitence na Bílovecku v l. 1846—1848, Slezský sborník r. 1956, str. 183—194.
38) Státní archiv Opava, Okresní vyzovovací komise — vyzovovací operáty, sign. L 5.
39) Obyvatelstvo Slezska o Hlučínska, Opava 1924, Lubojaty str. 168—169 a str. 304.
40) Tamtéž str. 160.
41) Nové a nejnovější dějiny obce byly zpracovány na základě údajů z obecní kroniky.

PĚT LET VÝZKUMŮ NA HRADE STARÉM JIČINĚ

Emanuel Grepš

V roce 1974 byl ukončen archeologický výzkum jihozápadní dominanty okresu Nový Jičín, zříceniny hradu Starého Jičina. Je to lokalita známá nálezy četných keramických zlomků, železných a kovových předmětů a mincí římské proveniencí. O původu těchto mincí byly vysloveny čestné domněnky. Např. I. L. Cerníka se domníval, že antické mince nalezené na hradě pocházejí ze středověkých sbírek.

Stručná charakteristika lokality

Starojický kopec, na kterém se nachází zřícenina hradu Starého Jičina (496,6 m n. m.) se rozkládá v jihozápadní části podhůří Moravskoslezských Beskyd. Je součástí Štrambercké vrchoviny, situované v podhůří západní části Beskyd, a tvoří spolu se sousedními vrchy Svínecem (546,5 m n. m.), Strážnicí (352 m n. m.) a Hůrkou (380,9 m n. m.) poslední vyvýšeniny karpatského pohorí v území aluviální nížiny řeky Odry.

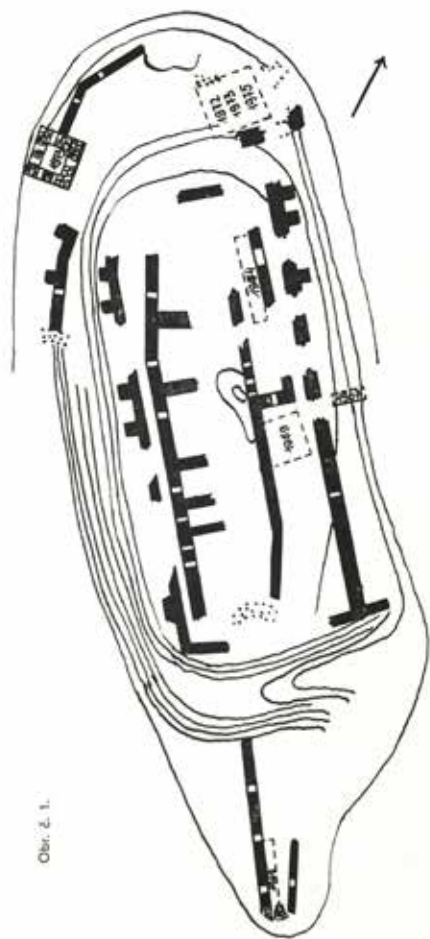
Nápadný vrch Starojického kopce nepravidelného kuželovitého tvaru připomíná spíše sopečný útvar, je budovaný hadřískými vrstevmi páskově flyšového páma postupujícími směrem tělnitě. Ve vrcholových partiích, na svazích a podél úpatí jsou v nesouvislých vrstvách hojně vložky jurského vápence (charakterizující nedalekou lokalitu Štramberckého Kateuče).

Stručné dějiny hradu

Na temeni starojického kopce stávala patrně již ve 12. století dřevěná tvrz. Až kolem roku 1240 byl na místě původní dřevěné tvrze postaven gotický hrad, který byl v držení Arnolda z Hückenwagenu. Hrad náležel k tzv. frankonormanskému typu hradů se čtyřúhelníkovitým půdorysem a hlavní věží, která střešila původní vchod do hradu na jižní straně. Tudy patrně vedla původní cesta. Pro větší bezpečnost bylo zde vybudováno tvrz (jižní předhradí). Ve vnitřním areálu hradu byl kromě kulaté věže postaven hradní palác na západní straně a snad některé menší objekty vedle paláce na straně východní. Od potomků Arnolda přešel hrad do vlastnictví pánu z Přivíce a po nich do držení mocného rodu pánu z Křavař. Nejdříve vlastnil starojický hrad Vuk I. z Křavař (1311—1325). Posledním majitelem byl Jan z Křavař. Za vlády Křavařů byl hrad zvětšen o mohutné severní předhradí podkovovitého tvaru s bránou u čtyřhranné vstupní věže. Sem byly patrně přeneseny některé hospodářské objekty vybudované na hradě po jeho vzniku. V průběhu 14. století došlo patrně také ke zvětšení vlastního hradního paláce.

V 15. století vlastnil starojický hrad Cimburkové, a to až do 1497, kdy byl hrad prodán Janovi z Kunovic. V roce 1500 koupili hrad a starojické zboží bratři Zeritánové. Za jejich vlády byl původní gotický hrad několikrát přestavěn. Na východní straně vystupovalo menší renesanční klídko, hlavní budova měla dvě patra. Z jižní strany byl hrad chráněn samostatným předhradím. Hradby obklopující vlastní hrad a severní předhradí byly zpevněny epémými pilíři a některými dalšími obrannými prvky.

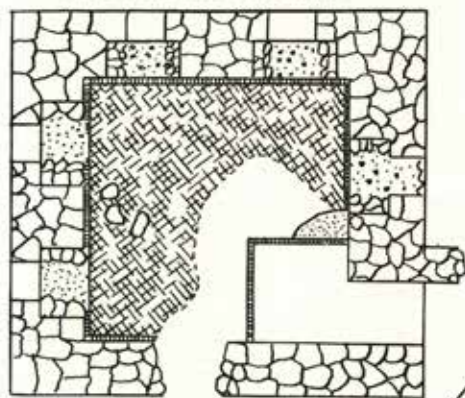
Do dnešních dnů se zachovala po dalších stoletích přestavěb a destrukci (hlavně na začátku 19. století v důsledku zalesnění celého kopce) jen malá část kdysi mocného středověkého hradu. Je to čtyřboká věž, zbytky hlavního hradu, zdivo předhradí, části palácového renesančního zdiva, zbytky zdiva hradního nádvoří a zbytky zdiva jižního předhradí (obr. č. 1).

Obr. č. 1.

Půdorys hradu Starého Jičína a místy jednotlivých výzkumů

Obr. č. 2, půdorys věže na hradě Starý Jičín

0 1 2 3 4 m
Měřítko 1:100

Archeologický výzkum v letech 1967—1974 a jeho výsledky

rok 1967

Zjiřovací výzkum z roku 1967 byl uskutečněn na základě četných povrchových sběrů, provedených na hradě již ke konci 19. století a na začátku 20. století a na podzim roku 1966 v severovýchodním areálu hradu, pod tzv. „renesančním políčkem“. Výzkum byl proveden sondáží.

rok 1969

Za místo výzkumu byla zvolena předsunutá jižní podkovovitě předhradí, jímž procházela původní cesta do hradu. Střední délka tohoto objektu je 36 m a střední šířka 7 m. Při zahájení výzkumu bylo zjištěno, že výzkum bude vzhledem k malé moci kulturní vrstvy nerentabilní, a proto byl v tomto místě zastaven a přenesen do míst pod renesančním políčkem.

rok 1972

Od roku 1971 byla známa studie na úpravu severního předhradí. Proto se výzkum v tomto roce zaměřil na ta místa, kde byly projektanty počítáno s většími terénními úpravami. Za místo výzkumu byla zvolena plocha mezi vrstevnicemi 474,00 a 476,00 na severním předhradí. Prozkoumaná plocha byla bohatá na keramický materiál a byly zjištěny některé stavební úpravy.

rok 1973

Místem výzkumu byla plocha navazující na plochu prozkoumanou již v roce 1972, a to v místech, kde se jevila destrukce neznámého objektu a vrstevnice 475,00. Při

výzkumu byla zjištěna základová část kamenného mostního pilíře. Kamenný pilíř byl široký 100 cm a dlouhý 350 cm. Během výzkumu byla nalezena stříbrná mince arcibiskupství Salcburského (1519—1540) a bílý stříbrný peníz Ludvíka Joželského (1515—1526).

Stavební skupina VÚ pracující na hradě zahájila v druhé polovině výzkumné sezóny přípravné práce pro opravu čtvercové věže. Proto bylo rozhodnuto výzkum plochy s mostním pilířem prazditi ukončit a přenést do čtvercové věže. Při výzkumu čtvercové věže byla zjištěna v hloubce 100 cm od nynějšího terénu původní cihlová podlaha a zbytky cihlového základu topného tělesa se zbytky gotických a renesančních kachlí (obr. č. 2). Byly objeveny dvě stříbrné mince Albrechta V. (1423—1439) a mince Leopolda I. datovaná rokem 1698.

rok 1974

Systematický výzkum hradu se v tomto roce omezil na výzkum ve vnitřní části hradu v blízkosti vstupní brány mezi vrstevnicemi 482,00—483,00. Bylo objeveno původní kamenné závo nezděného objektu a některé architektonické články z původní vstupní brány.

Celkové shrnutí pětiletého výzkumu hradu Starého Jičína

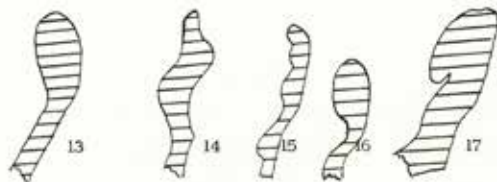
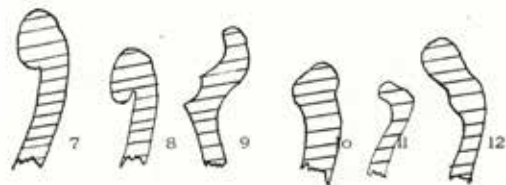
Celá skladba archeologického materiálu z výzkumu poukazuje na rozvoj keramických tvarů od konce 13. a během 14. století. Nalezená keramika z tohoto období je šedočerná, vypálením získala tmavou barvu a rychlým vytvářením na dokonalém kruhu byl vytvářen tenký a pravidelný štep. Profiliaci okraje tvoří okraje oválné, vodorovně vytvářené a okraje s okružím. Tuto keramiku doprovází četné nálezy laštických pohárů (konec 14. a začátek 15. století), jež jsou po slohové stránce středověkou formou nádob a jsou velmi blízké pohárům brněnským.

Z výzkumu hradu můžeme z keramického materiálu dále rozpoznat materiál z 15. století. Jeho okrajová profilace hrdla je ve tvaru okruží, dále esovitě prohnutá hrda a hrda s oválným okrajem.

Pro 16. století je příznačná z hradu keramika s vnitřní polevou nádob a především tvrdě vypálená hmota terakotové barvy.

Během výzkumu hradu Starého Jičína byla nalezena velké množství různých keramických zlomků. Pro názornou ukázkou tvorové rozmanitosti byly vybrány a na tabulkách vyobrazeny okraje nádob od konce 13. století až do 16. století.

1. Zlomek hrda cihlově červené barvy
2. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem a plasticky členěným hrdlem
3. Zlomek hrda s oválným okrajem
4. Plasticky členěný okraj hrda
5. Oválný okraj hrda s plastickou listou
6. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem
7. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem
8. Keramický zlomek hrda s přehnutým a oválným okrajem hrda
9. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem a plastickým členěním
10. Keramický zlomek hrda s plastickým členěním
11. Keramický zlomek hrda s limcovitě přehnutým okrajem
12. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem a plastickým výčnělkem
13. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem
14. Keramický zlomek hrda s plastickými výčnělky a šikma seliznutým okrajem
15. Vývolkovitě členěný okraj hrda s limcovitým okružím v podhrdlí
16. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem
17. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem a limcovitým okružím

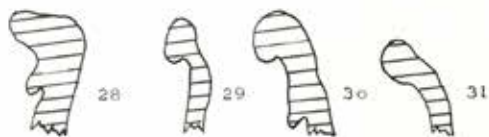
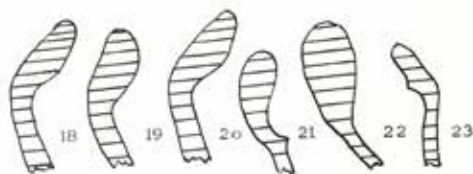

Výběr keramiky z výzkumů hradu

Starého Jičína

Měřítko 1:1

18. Keramický zlomek hrda mírně oválný s tmavohnědou polevou (36x53x7 mm)
19. Keramický zlomek hrda terakotové barvy s přehnutým okrajem vně
20. Keramický zlomek hrda s oválným okrajem a mírně přehnutým vně s tmavohnědou polevou (36x53x7 mm)
21. Keramický zlomek hrda mírně oválný, podhrdlí je plasticky členěno
22. Keramický zlomek hrda o pláště nádobě s limcovitým okrajem
23. Keramický zlomek hrda dovnitř oválného a pláště mísy

Měřítka 1:1

24. Keramický zlomek hrdla a pláště mísy s ovalným okrajem a plastickou lícou s tmavohnědou polevou vnitřní strany (45x53x5 mm)
 25. Keramický zlomek mísy s plasticky odsozeným hrdlem (53x41x5 mm)
 26. Keramický zlomek mísy s tmavohnědou polevou a ovalným okrajem a plastickou lícou v podhrdlí
 27. Keramický zlomek hrdla a podhrdlí, okraj je ovalný a tvoří plastickou vývalkovou lícou (38x22x7 mm)

28. Keramický zlomek hrdla s ovalným okrajem a plastickou lícou v podhrdlí
 29. Keramický zlomek hrdla s ovalným okrajem cihlově červené barvy
 30. Keramický zlomek hrdla s ovalným a přehnutým okrajem a s plastickou lícou v podhrdlí
 31. Keramický zlomek hrdla s ovalným okrajem.

Do okruhu keramiky patří též četné nálezy kachlů nebo jejich slámků. Právě kachlový materiál ze Starého Jičina patří bezesporu k zajímavým nálezům a jejich zpracování by ukázalo složitý vývoj této zajímavé archeologické lokality. Výděl mezi kachlovým materiálem se nachází četné analogie jak pro výrobni, tak i pro výtvarnou stránku mezi moravským a českým materiálem. Některé nálezy kachlů jsou velmi unikátní (gotické kachle s motivem zápasu sv. Jiří, tmavozeleně polevaná renesanční kachle s žerotinským vřem a datováním 1619). Šem také patří dlaždice šestihohonné a čtvercové dlaždice tmavohnědá polevaná se stylizovaným dubovým listem. Tyto dlaždice byly doposud známy pouze z jediné lokality zaniklého středověkého hrádku Sostýna u Kaplivnice, okr. Nový Jičín.

Kovové předměty

Při výzkumu v roce 1972 byl nalezen zlomek bronzové mísy s mírně přehnutým okrajem hrdla a bronzová ozdoba kruhového tvaru se středovým otvorem.

Čet roků archeologických výzkumů na hradě Starém Jičině a některé díly výsledky ukazují, že pod četnými navážkami a destruktivními vrstvami budov nalezeny daly doklady o životě na této středověké lokalitě.

KE VZNIKU GALERIE PODOBIZEN ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ NA FULNECKÉM ZÁMKU KONCEM 16. STOLETÍ

Bohumír Indro

Z deníku mladého Jana Francíška, hrobáře z Vrba, psaného jim r. 1655 vime, že hradní sál fulneckého zámku se hanouil v té době neobvyklou malířskou výzdobou. Mladý Vrba si 22. února zapsal, že provedl toho dne po celém hradě svého bratrance Jana z Vrba, který ho přijel navštívit, a ukázel mu různé umělecké sbírky a obrazy ve své garderobě. Zavedl ho také do velkého sálu, „který je nejvyšší na hradě, v němž jsou na stropě vymalováni všichni císařové římské říše počínaje Juliem Caesarem až po Maximiliána II.“) Vyslovil jsem domněnku, že tyto nástěnné malby doš porádit za života Maximiliána II. Balcar Švajnic z Pilsudorfu, tehdejší fulnecká vichnost, který držel Fulnek v letech 1548—1572 nebo jeho syn Jan, který jej držel do r. 1580, za nichž byl fulnecký hrad stavebně upravován italskými stavebníky v renesanční šlechtické sídlo.) Text zázpisu vylučuje možnost, že by šlo o galerii závěsných obrazů. Svým rozsahem 118 malířsky spodobených postav římských císařů šlo

o závažné, umělecky účinné a jedinečné dílo výtvarných dějin našeho kraje, jeť vzala za své při pozdějších polárech a přestavbách fulneckého zámku. Je prováděpodobné, že tuto galerii portrétů římských císařů na zámku znal i Jan Ámos Komenský a viděl ji za svého působení ve Fulneku.

Toto rozsáhlé malířské dílo vzniklo nepochybně až po smrti císaře Maximiliana II. († 1576) za panování císaře Rudolfa II. (1576—1612). Nebylo totiž možné dít podobně živého císaře do historické řady podobitiny mrtvých panovníků. Kontrakt živého panovníka (příp. i jiných živých členů jeho rodiny) zaujímal jako zvláštní obraz na šlechtických zámcích o palácích i v domech patricijských rodin měšťanských ve velkých městech vždy čestné místo. Stejně tak tomu bylo i na fulneckém zámku.

Nalezl jsem nyní některé materiály, které nasvědčují tomu, že dílo vzniklo až v devadesátých letech za vlády Jana staršího Škrbenského z Hilšat, který držel Fulnek v letech 1584 až 1597. Ve Fulneku je v té době malíř Matheo Rahn n, který je měšťáckými knihami doložen v letech 1586—1594, v r. 1599 byl však již neobětíkem, neboť se připomíná jeho žena Rozina malířka jako vdova.¹⁾ Někdy v letech 1592—1593 pracoval Rahn ve Fulneku na velkém díle a pozval si na pomoc jako spolupracovníka na smlouvu o dílo malíře a měšťana šumperckého Theodora Neumanna. Počátkem r. 1594 upomínala totiž městská rada v Šumperku radu města Fulneku, že Rahn zůstal dlužen jejich spoluměšťanu a malíři šumperckému Theodoru Neumannovi 3 a půl zlatých za práce, na které měl mezi sebou udělaný ležoné cedule. Poněvadž Rahn dluh dosud nezaplátil, urgovali u města zaplacení.²⁾ Šlo o zbytek dohodnuté částky, kterou Rahn potom zaplatil. Neumann nepracoval ve Fulneku jako tovaryš — pomocník, ale jako mistr a spolupracovník Rahna. Byl jistě dobrý malíř, protože pracoval v té době samostatně i na jiných zámcích. Ze stromku dochovaného kopiáře korespondence města Šumperka z r. 1594 se dovídáme, že Neumann vypověděl toho roku před šumperckou městskou radou ve svědecké výpovědi v nějakém sporu, že v roce 1593, když pracoval a dělal malbu (ein gemaler gemacht) na zámku Hradci u Opavy, řekl mu Martin stolář (spolupracovník, s nímž na zámku pracoval), že hradecký pán Kašpar Pruskovský z Pruskova mu psal, aby se poohlédl po jiném malíři. Neumann se ohradil, že mu stolář nemá co poroučet, ani důchodní. Smlouvou o dílo měl patrně uzavřenou přímo s Pruskovským, nebo s hejtnanem panství. Nato mu stolář řekl, že ho pán dá pověsit (jako zloděje). Ze by však Martin stolář řekl, že Neumann ukradl stříbrné lilce u pana Frydrycha Cetryse, poprel a prohlásil, že o tom nic neví.³⁾ Příčinou sporu bylo napadení pacietivosti malíře Neumanna, na něhož bylo podezření z krádeže stříbrných lilic u pana Frydrycha Cetryse, když Neumann u něho pracoval. Tato podezření se neprokázalo, protože Neumann pracoval později nerušen dále jako malíř.

Oba zápisy potvrzují, že Neumann maloval r. 1593 jako dovedný malíř nějakou rozsáhlejší malbu na zámku Hradci, když předtím maloval i ve Fulneku na zámku jako spolupracovník fulneckého malíře Matheo Rahna. O jaké malířské dílo na Hradci šlo, nevíme, snad souviselo jeho práce nějak s prací Martina stoláře. Poněvadž Neumann jako šumpercký malíř pracoval na fulneckém zámku a také malířské práce na Hradci byly r. 1593 svěřeny jemu, a nikoliv bližším malířům z Opavy nebo Olomouce, a někdy předtím pracoval tu u pana Frydrycha Cetryse z Kynšperka, který držel na Fulneku dvůr v Novém Vrbně (Goldzeiflu) a dům v Opavě, a jistě pracoval i jinde, domnívám se, že byl dovedný figurální malíř a Rahnovi pomáhal ve Fulneku při vyzdobě sálu fulneckého hradu malbou portrétů římských císařů podle rytinových obrazových předloh, jak bylo tehdy obvyklé. Rahn sám na rozsáhlou práci nestačil; jaký podíl na díle měl každý z nich, však nevíme. Snad provedl Neumann i na zámku Hradci Kašparu Pruskovskému obdobnou malbu. Také biskup olomoucký dal si v té době polidit obrazovou galerii portrétů římských císařů a bohatší šlechtici jej v tom napodobovali.

V dějinách výtvarného umění města Fulneku, zámku Hradce aj. nebylo o malíři Matheu Rahnovi a šumperckém malíři Theodoru Neumannovi dosud nic známo.⁴⁾

- 1) Diarium anni 1655 Joanni Francisci comiti de Wirba et Freidental, Vs Fulnek, klp. 1, str. 26 (Státní archiv Opava).
- 2) Příslušný text zápisu zní — „dovl ipsum in magnam solam, quae in sumbita huius arcis est, in cuius sumbita ornas imperatoris Romanorum, incipiendo a Julia Caesare usque ad Maximilianum secundum sunt depicti...“
- 3) B. Indra: K stavebním a uměleckým dějinám zámku ve Fulneku v 16. a 17. století, Vítkovsko roč. 1958, čís. 2, str. 13. Viděl Antonín Kapelít, Antonio Horrella a Antonio Treveno, doložení ve Fulneku v letech 1568—1575, byli vesměs stavitelé a kameníci, pracující na přestavbě zámku a jeho vnitřních úpravách. Pracovali porádě také v Příboře, Opavě, Mor. Ostravě, Brusperku aj. K tomu viz čl. podepsaného: K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku, Casopis Slezského muzea roč. 1966, str. 136 a n. Důležitý z nich nemohl být autorem malířské vyzdoby sálu.
- 4) Rahn působil ve Fulneku již před r. 1586, neboť toho roku rovnala městská rada spor mezi ním a měřanem Jiřím Oldenrichem (Knihy sporů a narování města Fulneku, sign. I A 11 fol. 24), r. 1591 je uveden jako rukojmí za proviničního měřana (tamtéž fol. 30). Přípovědi na majetek po Rozině malířce r. 1599 jsou zapsány v Knize připovědi města Fulneku, rol. 1593 (sign. I A 13 fol. 16) a inventáři pozůstalosti v Knize pozůstalostí, sign. I A 22 fol. 22, uložených v Okresním archivu v Novém Jičíně.
- 5) Kopie korespondence města Šumperka 1594—1595 fol. 4—5, koncept dopisu z 20. 4. 1594 (Okresní archiv v Šumperku).
- 6) Tamtéž, fol. 29. Koncept dopisu výpovědi z 17. 6. 1594. F. Harner: Geschichte der Stadt Mähr. Schönberg (1923), str. 307 uvádí malbu Neumanna na Hradci mylně k r. 1594 a fulneckého malíře píle nesprávně Melchior Rahn.
- 7) Obá malíře neuvádí ani slovník výtvarných umělců Thieme-Beckera, ani Tomanův slovník československých výtvarných umělců. Theodor Neumann se připomíná jako malíř v Šumperku již r. 1585. R. 1589 koupil tam měšťanský dům za 260 hřiven, zaplatil však jen závdanek 50 hřiven a jednu roční splátku 5 hřiven. Pro značné dluhy byl jeho majetek na žádost měřanů obstaran a Neumann musel r. 1591 dům prodat. Kupcem položený závdanek 36 hřiven přijal hned Hans Neumann, soudní notář z Olomouce, patrně bratr malíře Theodora, na dluh, který mu Theodor byl dlužen. V příštím roce 1592 prodal malíř Theodor zbytek své spravedlivosti na domě 23 hřiven za 2 a půl hotové zaplacených. (Městská kniha Šumperka III/5 z r. 1586 f. 93, 124). Podle městských knih šumperckých vedl značně nevázaný život umělce. V r. 1603 se dostal pro urážky městské rady do vězení, z něhož byl vyvolán a puštěn teprve 27. září, když slíbil odpros a zavázal se dvěma rukojmími, že pod pokoutou 10 kop se vypraví do 4 týdnů se svými věřiteli, odebere se z města a najde si jinou vchnost, již snad bude prokazovatelně lepší poslušen než městské radě šumpercké. Jedním z rukojmích byl šumpercký měřan Andreas Neumann, patrně příbuzný Theodorův. Šumpercký historik Harner se domnívá, že malíř Theodor Neumann byl katolík a že spory s luterskou městskou radou měly náboženské pozadí, protože když v r. 1604 byl dosazen za purkmistra měřan-katolík, objevuje se Neumann opět v Šumperku (Harner I. c, str. 308). Zivotopis tohoto svěrádného a výtvarně nepochybně hodnotného šumperckého malíře bude možná doplnit po konečném uspořádání bohatého archivu města Šumperka, po řadu let stále neupřístupněného.

VLIV KANTA NA FILOZOFII A MYŠLENÍ FRANTIŠKA PALACKÉHO

(K 100. výročí úmrtí F. Palackého)

Eva Foglarová

Velké historické dílo Františka Palackého, nejvýznamnější postavy naší národní historiografie, neprestalo být ani po 100 letech od jeho úmrtí předmětem zájmu naší i zahraniční vědecké a kulturní veřejnosti. Svědčí o tom i skutečnost, že 100. výročí úmrtí Františka Palackého bylo zařazeno mezi světová kulturní výročí na r. 1976. A jakkoli Palackého vědecké dílo vyrostlo z kořenů naší národní historie a z její vědecky pokrokové interpretace, nezástalo ve svých aspektech filozofických a obecně metodologických neovlivněno evropskými pokrokovými myšlenkovými proudy konce 18. a poč. 19. stol., mezi nimiž zaujímala přední místo filozofie německého filozofa Immanuel Kanta (1724—1804). Vliv Kantovy filozofie je zřejmý především na filozofickém a estetickém myšlení Palackého. Kantovy myšlenky již v době Palackého nezástaly omezeny jen na úzký okruh vzdělané a filozofů, ale pronikly do širšího povědomí. V oblasti vlastní filozofie a na další vývoj vědeckého myšlení působily přímo převratně. Podle Engelsových slov byly „tařesem starého metafyzického názoru na svět, jež zneškodnil metafyzické tvzení i „prvním popudu“, patřil jim zásluha na rozvoji dialektického myšlení, zavedení historismu do oblasti přírodní vědy“.)

Stalo se tedy Kantova filozofie jedním ze základů moderního evropského myšlení, zpochybnila staré náboženské provdy, vyvrátila wolfovskou metafyziku s jejím teologickým pojetím světa. Ustřední otázkou se stala otázka subjektu — objektu, vybízející k dalšímu řešení. Kant se stal východiskem německé klasické filozofie, jedním ze zdrojů filozofie marxistické.

Kriticky zhodnocena a marxisticky osvětlena zůstává součástí pokrokového myšlení. O Kantovi dosud platí slova, že ... okolo tohoto velikána nejde žádná otřika kolem, aby snad někdo myslil, že může dělat a nechat jeh za sebou. Tu musí každý projít, buďto jeho hlavní věty přijmout, neš je vyvrátit. Kanta není možno ignorovat.“)

V době konce 18. století a počátku 19. století měly Kantovy myšlenky velký společenský dosah. „První princip děl materialista Kant.“) takové bylo hodnocení Kantovy filozofie Vídeňskými nunciem Sovarim. Přivrženci Kantovy filozofie byli v zemích Rakouska pronásledováni.

Znalost Kantovy filozofie se v českých zemích rozšířila v 90. letech 18. století. Na pražské univerzitě vznikla v té době řada studentských kroužků, v nichž byla Kantova filozofie vykládána.9) Ve dvacátých letech 19. století se stala filozofie Kanta nebo jeho epigonů podkladem, na němž vznikala česká filozofická terminologie. Z popudu Jungmanna napsal Marek svou Logiku podle Kiesewetera, Metafyziku podle Kruga. Odporem Bolzanovým i slivem společenských podmínek zájem o Kantovu filozofii přechodně utuchl. Je nahrazen revoluční filozofií Hegelovou, pak oficiální Herbartovou. Znovu ožívuje koncem 19. století v podmínkách již jiných, je zřídka více v pojetí novokantovském a v hodnocení Leninově, zdůrazňující její dvojakost, snahu po smíření materialismu s idealismem.

Jedním z českých filozofických pokusů z dvacátých let 19. století silně ovlivněných Kantem je i estetika Palackého.

Palacký se s Kantovou filozofií seznámil za svých studií na bratislavském evangelickém lyceu. Znalost a vliv Kantovy filozofie byl na Slovensku mnohem větší než v českých zemích. Tato skutečnost byla zcela jistě způsobena i velkým množstvím

slovenských studentů studujících na německých protestantských univerzitách. Z Německa přenesli znalost Kantovy filozofie na Slovensko. Ze známých kantovců je možná jmenovat např. J. Karlovského, S. Fabryho, Fuchsa, M. Steigla, G. Šulka, S. Zigmundya. Velkou pozornost věnovali hlavně kantovské gnosologii, zvláště pak otázce subjektu-objektu. Úvahy ovlivněné Kantem vkládali do svých knih o metafyzice a logice.

Ze jmenovaných kantovců působili na bratislavském lyceu S. Fabry a S. Zigmundy.10) Zigmundy přednášel na lyceu metafyziku a logiku, seznámil Palackého s Kantovou filozofií, půjčoval mu Kantovy knihy a vysvětloval, čemu nerozuměl.11) Oblibu Kanta získal patrně od prof. Grosse, znalce německé filozofie (studoval 4 léta v Erlangeru a v Jeně). Prof. Gross byl Palackému velkou autoritou, v životopise o něm často hovoří.

Palacký je sice širší veřejnosti znám především jako historik a politik, avšak v době svého mládí zabýval se intenzivně filozofií. A to tak výrazně, že se hovoří o jeho „filozofickém období“. Tímto termínem se označují léta 1817—1823.

Jaké filozofické vlivy v období, o němž hovoříme, objevujeme? Z antických myšlitélů významně zapůsobil na Palackého filozofie Platonova. Metodou zkoumání byl mu blízký Descartes, zdůrazňováním citu v oblasti morali a estetické angličtí myslitelé, vlastenecký cit pomáhal budit německý myslitel Herder.

První filozofické probuzení však způsobil Kant. Kantovský základ zůstal v jeho pohledu na svět a zrodil se i v jeho tvorbě metafyzické. Kantova filozofie stála u počátku jeho „filozofického období“ roku 1817, údobí poznamenaného skepsí, bylo její příčinou, ukázala mu z ní i cestu ven. Ke Kantově filozofii se Palacký otevřeně hlásil, její znalost bylo prohloubena i znalostí některých Kantových epigonů.

Palackého filozofii nacházíme ve spisech „Krásovědné myšlenky“ z roku 1818, „Přehled dějin krásovědy“ z let 1819-21, „Krásověda čili o kráse a umění knihy pater“, 1819—1823. Znovu se k těmto otázkám vrací po odchodu do Prahy v „Okus české terminologie filozofické, obzvláště krásovědné“ z roku 1827 a ve filozofickém pokusu z let 1821-22, sepsaném v letech 1828. Celkový obraz dokresluje „Filozofické a estetické aforismy“ z let 1816—1819, vybrané L. Cochem z Literálii I, II a Každodenníku.

Pokusme se nyní o posízení Palackého filozofie, jak jí známe z jeho „filozofického období“.

Vychází metodou filozofického zkoumání se mu stala metoda psychologická. Filozofové používající této metody zkoumání (Platon, Descartes ...) byli mu velmi blízcí. „Do filozofie vůbec není lepší brány nad předzřetelné duševní.“) trdil ve své autobiografii Palacký. Po seznámení s psychologii prof. Grosse na bratislavském lyceu, věnoval velkový čas sebezpytování, snažil se být pozorný ke všem úkazům ve své duši, chtěl vypátrat její zákonitosti. Zdůrazněná metoda je pro pochopení jeho filozofie důležitá, protože tento přístup objevujeme v řešení takřka všech otázek, včetně otázek životních.

Ontologické východisko bylo dáno cílivým náboženským cílením, které si přinesl ze své rodiny hlásící se k náboženství protestantskému a prohloubil studiem na evangelických školách na Slovensku. V praxích často zdůrazňoval dvoji princip-hmotu o ducho. Tam bývá někdy přiřazován k dualismu, módnímu směru 18. století. Nad dualismus však stojí Palacký existenci boží, důvod a výsledek lidských snah po dobrém, dokonalém a krásném. Do osvícenství tedy tímto svým dualismem nepatří. Na druhé straně však ani nepřijímá tendence soudobé německé filozofie, směřující od Spinozova panteismu k monistickým pokusům o dialektickou konstrukci identity subjektu o objektu. Linií do níž můžeme zařadit i filozofii Kantovu, ve které je, na rozdíl od Spinozy, Hegela o jiných, tvůrcem identity subjekt. U něj bůh, svoboda, duše i svět jsou pouhými transcendentálními ideami, jejichž poznání stojí za hraní-

cemí lidského spekulativního rozumu a které mohou být potvrzeny pouze činným, praktickým rozumem. Kant tak stává hranicí spekulativního rozumu, jehož zkoumáním věnoval tolikou pozornost a péči. Spekulativní rozum, vázaný na zkušenost, není schopen objasnit skutečnosti, které zkušeností nepojímá. „Musel... odstranit vědění, aby bylo místo pro věření...“¹⁸) Bůh, svoboda, nesmrtelná duše i svět stávají se tedy záležitostmi víry.

Palackému je nepochybnost těchto ideí dána cítem, jednou z lidských mohutností duševních. „Cit neskonale v názoru jich dává nám tato přesvědčení.“¹⁹)

Palackého gnoseologii nacházíme především v úvodu jeho knihy Krásověda. Vychází myšlenka Kantova „kritického idealismu“ — dříve než je možné cokoli poznávat, je nutné prozkoumat sám nástroj poznání — je i jeho východiskem. Podle Palackého jakýmkoliv filozofickým úvahám musí předcházet rozbor duchovních mocí a jejich záležitosti.¹⁵) (Nepochybný vliv Kanta.)

Struktura poznání pak podle něj vypadá takto:

Poznání počíná smyslovým poznáním. Smysly přijímáme pouze formy neboli tvar. Formy přejaté do ducha nazývá názory, stejnorodé názory se pojí v představy. Srovnáním, přemítáním, odtažováním, tříděním dospívá naše mysl k pojmovým, soudům a úsudkům. Jednota vzniká po předchozím rozdělení a spojení, děje se podle určitých zákonitostí mysli.

Lidský duch má dvoji stránku. Jednu podstatnou, ve které je sám sebou, druhou vstupuje do vztahu s okolním světem. První nazývá střední, druhou výstřední. Střední je prvotnější, a to ne pouze časově, ale i podstatně. Střední nazývá citem, výstřední myslí. Mysl sama má dvoji působnost. Poznáváci, která předmětnost do sebe vnímá, snožlivou, která jí ze sebe vyvíjí. Prvou nazývá rozumem, druhou vůli. Nejde však o trojici mocí u člověka, v každé působnosti je vždy jeden a tentýž duch. Sám v sobě působící = cit, vztahující se na předměty = rozum, vztahující předměty do sebe = vůle. Je možné o nich hovořit jako o formách, kterými se duch jeví.

Předmětná skutečnost je rozmanitá, přesto jsme schopni ji chápat a objevovat v ní jistý řád. Tento řád je dán zákony rozumu. Žda se jeho zákony shodují se skutečností či nikoliv, nemůžeme vědět, protože člověk nemůže vystoupit ze sebe, aby ta posoudil.¹⁶) Důkaz toho, že rozum má funkci pouze regulativní, přičítá Palacký Kantovi a od něj její přejímá zcela do své filozofie. Vyzvedává tento Kantův objev jako veliký přínos ještě i v Doslovu k Radostem roku 1872, když provádí rekapitulaci svého myšlenkového vývoje.¹²)

Bezprostřední povědomí nás samých, jistoty našeho poznání a jeho shody se skutečností dává člověku cit, a kterém hovoří jako a stědu. Mimo cit není pro nás jistoty. Všechny výstřední činnosti jsou formální a k formám se vztahují. Jistota se ale formami uchopit nedá, pouze citem. Citelnost je dílna, ve které se tvoří náš duchovní život. Proto váha citu v životě člověka je větší než váha rozumu. Poznávání je prožívání předmětnosti jistým způsobem. Cit přispívá k povědomosti a poznání umožňuje.

Velká je role citu i v Palackého estetice. Krásu člověk poznává krásotem. Je to cití spojený s obrazovostí, ale taky podnětností s předmětností. Obrazovost je prostředníkem mezi přírodou a srdcem člověka. Tvoří myšlenky, doléhá na cit. Svůj původ má krásotě v duši. Jim člověk objevuje krásu.

Svým pojetím krásy se Palacký od Kanta liší a sám tento rozdíl zdůrazňuje. I v estetice hodnotí Kanta jako nejjasnějšího filozofa svého věku, který s vědeckou důmyslností a ostřílností nastoupil cestu ke krásovědnému zkoumání. V pojetí krásy se však dopouští podle něj chyby v tom, že nezná krásu jako objektivně existující a zároveň záležitost čistě člověčí, již rozumem poznat není možné.¹⁷) Krásu definuje jako „něco podstatného, tvrditelného, bytelného v duchu člověka.“¹⁸) Liší se v duchu od jiných ideí. Je vylučně záležitostí citu, krásotě, který je založen na původní záležitosti ducha a má zákony povlečně platné. Předměty, které ideu krásy vyvolají,

podléhají této zákonitosti. Roditě krásy je v podnětnosti člověka, ne v předmětech, které jí nesou. Není možné krásu pochopit, zůstaneme-li u jejich projevů bez vztahu k člověku. (K těmto myšlenkám byl přiveden četbou Bouterwerkyovy estetiky.¹⁹) Nalezl v ní představu krásy jako nekonečné přátnoty, která je jen jedna, i když zachycována různými druhy umění. Nalezl tam i tvrzení, že krásu nelze pochopit rozumem, protože je postřehitelná pouze citem.)

Zdůraznění významné role citu při odhalování krásy je dalším podstatným rozdílem od estetiky Kantovy. Palacký vyčká Kantovi, že pouze se stanoviska čistého rozumu pohlízel na krásu. Z tohoto hlediska vytknout sám vše, co se na krásě vytknout dalo, podstatné - ak podle něj nepochopil. Vymezením krásy a zdůrazněním citu v oblasti estetiky se Palacký liší od Kanta o dš se říci, že v těchto bodech byl inspirován spíše negativně.

Hovořili Palacký o krásě jako o záležitosti čistě lidské, neznamená to, že mu byla něčím čistě subjektivním. Objektivnost je dána pojetím člověka jako součásti přírody, s ní sdílí společné zákony. Proto vše, co doráží na smysly, působí toky v duchu. Proto člověk soucítí, pokud ho porušenost nevyjme ze stesků přírody.¹⁹) Příbuznost mezi člověkem a přírodou spatřujeme i v zemských formách. Je způsobena nevědomým přenášením forem vlastní existence na předměty. Konstatovaný vztah umožňuje Palackému přejít k formulaci slovního zákona estetiky, který nazývá zákonem úplnosti (ladnosti). Pramení z toho, co je člověku příjemné. Příjemné v pojetí antického ideálu, spojujícího krásné s dobrým a pravdivým.

Uvedené antické hodnoty hrají nemalou roli při vymezení „ideálů pokrášlených“, jmit se v Krásovědě zabývá. Jsou to obrazy existence člověka, v nichž se představuje nejvyšší dobro a svrchovaná dokonalost. Nejsou obrazy vnějška, i když jsou postaveny do předmětného světa. Zdrovem nejsou představou nematného, vychází ze skutečnosti. Smyslová látka je jim potřebná, ale je pouze nádobou, která chová vysokého ducha. Umělec netvoří logickým odtažením, citi význam a dokonalost každé formy, ideály zaznamenávají proměnu, jsou a musí být zdokonalovány, podléhají vývoji.

K objevení ideálnosti přispívá enthusiasmus, bez něho ideálnost ani není možná. K estetice připojuje ještě pojednání o geniích, geniálním umělcích, vlastním dítvím pokrášleným, založeným na čistém člověčenství, umalňujícím odhalovat nezjevné vztahy.

Není pochyby o tom, že Palacký Kantovu filozofii znal a byl jí ovlivněn. V oblasti estetiky s Kantem sice v mnohém nesouhlasil a polemizoval s ním. Základní gnoseologické východisko, v té době revoluční, bořící starou metafyziku s jejími pozůstatky středověkými, náboženskými, přijal. Zcela přejal myšlenku regulativní funkce rozumu. (Tento svět je světem lidského rozumu a jeho pravdivost rozum sám dokázat nemůže. Hranice je však možné překročit citem.)

Myšlenková blízkost Kanta Palackému byla jistě způsobena celou řadou okolností i obdob v životě jich obou. Mnohé bylo jistě způsobeno obdobným životním podnětem v době mládosti. Palacký stejně jako Kant pochází z protestantské rodiny. Můžeme hovořit i o podobném dobovém ovlivnění. Obu jsou serázemní s ovzdušením požadovkem po rozumovém zvořování skutečnosti i romantismem, tónincím k subjektivismu.

Je však patrná celá řada zjevných rozdílů. Jsou dány různou životní zkušeností a životním obdobím, kdy každý z nich filozofii tvořil. Palacký píše Krásovědu ve dvacátých letech 19. století, je to asi čtyřicet let od doby, kdy přijal Kantova Kritika čistého rozumu, třicet let od Kritiky soudnosti. Čtyřicetiletý rozdíl není tak veliký. Podstatné je však rozdíl ve věku obou myslitelů a v jejich životní zkušenosti. Kant psal jmenované práce v šedesátí, sedmdesátí letech svého života, Palacký ve dvacetí let. Kantovy práce jsou výsledkem jeho životní zkušenosti, přírodovědného zkoumání, plodem mnohaleté profesionální práce ve filozofii. Palacký filozofii začíná, slouží mu pouze k ujasnění vlastního poměru ke světu, dějinám, člověku. Je výsledkem jeho

prvního seznámení s filozofií. Píše sice pod Kantovým vlivem první český pokus o vlastní filozofický systém, cíl jeho filozofie má však ráz ryze praktický. Potřeby budičky se národa převládly jeho pozornost k historii a politice.

Označení let 1817-23 v Palackého terminem „filozofické období“, vzbuzuje představu období věnovaného čistě filozofii. Pojem filozofické je třeba chápat širěji.

V Každodenníku z roku 1819 nacházíme tvrzení, že „nejvíce času strávil v dějinách“.¹⁷⁾ Byl přitahován dobou husitskou, osobou Jiřího z Poděbrad, Komenským. V tomto roce napsal první historický pokus „Tadeáš Kosciuszko“. Snahy se „posuzovat historii duchem filozofickým“.¹⁸⁾ Můžeme v tomto období hovořit i o počátcích jeho filozofie dějin. Důvody, které jej vedly k orientaci historické, byly motivy vlastenecké. Ty jsou závažné do té míry, která byla pronikavě zjevná v jmenovaném období.

Citý vlastenecké a slovancké jsou na jeho počínání důležitě. Roku 1816 rozhal se sloužit vlasti tvorbou naučné literatury.¹⁹⁾ „Počátky českého básnictví obzvláště prosodie“ z roku 1818, psané ve spolupráci se Safalíkem a inspirované Jungmannem, jsou prvním příspěvkem k jeho uskutečnění. Článkem „Rozhledy a vyhládky české řeči a literatury před padesátí lety“ dává nejve vlastenecké příliš zjevně, nepokrytě.²⁰⁾ Není pouze oslovou české řeči, zdůrazněním jejího bohatství vzhledem k jiným, zvláště německé, ale prováděné spojování řeči s duší národa je i oslovou jeho velikosti. Služba vlasti a slovanství stala se mu cílevědomým programem. „Pa estetice chci aneb historii všeobecnou, aneb o řeči a literaturě obšírněji psáti; pak „Slovu Slovanů“, čili nejznamenatějších Slovanů kteréhokoliv pokolení.“²¹⁾

Ve „filozofickém období“ tedy Palacký nepíše pouze Krásovědu, spis filozofický a drobné práce k ní náležející. Pod vlivem filozofie se v tomto období utváří jeho světový názor, základní rysy jeho pozdějšího přístupu ke skutečnosti.

Jaký byl závěr a výsledek Palackého filozofování? Nacházíme je i v Krásovědě v místech, kde se zamýšlí nad smyslem filozofie.²²⁾ Vznášá výhrady k filozofii školské. Spolu s Kantem tvrdí, že naše jistota nepočívá v rozumu. Podle Palackého spočívá v něčem vyšším, a to je existence. V tomto duchu obrací i Descartesův výrok — myslím tedy jsem — se — jsem, tedy myslím.

Pravým smyslem filozofie je sloužit životu, věst k moudrosti, k poznání života. Toto je závěr a výsledek Palackého filozofování. Vlastní filozofický názor má již vytvořen, je jen třeba jej žít a plnit.

Budící se národ měl nelehavější potřeby, než byla potřeba estetiky, případně filozofie. Obecné přesvědčení o tom, že oprávněnost existence národa je podmíněna jeho historií, vedla ho k historickým studiím. V historických pracích po roku 1823 přejímá od německých myslitelů myšlenku o boji protikladů, který je zdrojem dějinného vývoje. Hovoří o zákonu polarit. Poznáním filozofii není schopen divit se na historii jinak, než jako na smysluplný proces, v němž se uskutečňuje dokonalost a svoboda. Ideje, které ve filozofickém období byly zahrnuty v pojmu božnosti, nahrazuje pojmem humanity, vyšší dokonalé lidskosti. Pokouší se o filozofii dějin sledováním konkrétních projevů zápasu o světybnost českého národa v historii, jeho boje s germónstvím, zápasem o svobodu. Pokusil se o posílení jeho posádní v dějinných lidstva. Štal se tvůrcem filozofie českých dějin.

Základy obecné humanity byly součástí i jeho veřejných vystoupení. Celým životem jej provázely myšlenky vlastenecké a slovancké. Nejvýraznější se projevují v letech 1846/49, znovu pak po půdu Bachovo absolutismu. Filozofie francouzských utopistických socialistů i myšlenky, které předkládala k řešení situace rodící se marxistické filozofie, zůstaly mu cizí. Zjeplení světa revolucí byla pro něj nepřijatelné. Buržoazní liberalismus, kterým byl silně poznamenan, bránil mu ve vidění skutečných zdrojů a možností pokroku.

Kantova filozofie, jak jsme již zdůraznili, k Palackého filozofickému pokusu i životnímu názoru přispěla. Poznámala jej svou kritičností a systematickostí. Skutečně

jeho filozofické období by mohlo budit dojem zanedbatelnosti, kdyby nebylo tak důležitě pro celý jeho další život. V tomto období si Palacký vytvořil vlastní světový názor, který byl v hlavních rysech Kantem ovlivněn a v dalším období zůstal v podstatě nezměněn. Kant mu otevřel brány filozofie, upozornil na nedostatečnost i velikost lidského poznání a přispěl k jeho lidské orientaci v dalším období.

Poznámky:

- 1) Engels: Anti-Dühring, Praha 1952.
- 2) Výrok J. Durkita z řeči pronesené r. 1881 ve Filozofické Jednotě na paměť stého výročí oslav uveřejnění Kritiky čistého rozumu. Z knihy K. Vorovky: Kantova filozofie ve vztahu k přírodním vědám, Praha 1924, str. 5.
- 3) J. Loužil: Ignác Jan Hamul, Praha 1971, str. 20.
- 4) E. Winter: Balzáno a jeho kruh, Brno 1935, str. 29.
- 5) T. Münz: Filozofia slovenského osvietenstva, Bratislava SAV 1951.
- 6) Vlastní životopis Palackého, Praha 1885.
- 7) Vlastní životopis Palackého, Praha 1885, str. 14.
- 8) J. Kant: Kritika čistého rozumu, Praha 1930, str. 19.
- 9) F. Palacký: Spisy drobné III, str. 145.
- 10) F. Palacký: Spisy drobné III, str. 117.
- 11) F. Palacký: Spisy drobné III, str. 119.
- 12) „Nejznamenatější nového věku filosof, Immanuel Kant, důmyslem nevyrovnaným prozkoumav veškerou působnost lidské myslí, dokázal, že působení rozumu jest vesměs jen leditelské čili zprávcí, nikoli konstitutivní neboli tvůrčí v užším smyslu, že my chápeme jen zjevy věci (phenomena), kdežto vnitřní moc a podstata jejich (noumenon) nám zůstává tajemství; i rozebrav tímto způsobem všechny přímé myslí, našel v ní a vytknul, mimo rozum a vůli, také důležitý prvek zvláštní a svérádný, ježž nazval „kategorickým imperativem“ tj. cit povinnosti, co základ svěrého mravního bytu lidského. Tím se objevila cesta ke všemu, co v myslí a otech lidských vnějšímého a právě božského jest.“
- 13) F. Palacký: Spisy drobné I, str. 357.
- 14) F. Palacký: Spisy drobné III, str. 103, 104.
- 15) F. Palacký: Spisy drobné III, str. 134.
- 16) Františka Palackého Korespondence a zápisky, Praha 1896, str. 31.
- 17) F. Palacký: Spisy drobné, str. 157.
- 18) F. Palackého Korespondence a zápisky I, str. 33.
- 19) F. Palackého Korespondence a zápisky I, str. 59.
- 20) Palackého Korespondence a zápisky, str. 10.
- 21) Článek nemohl být časopisem Wiener Jahrbücher... přijat, protože neprošel cenzurou.
- 22) Palackého korespondence, str. 62.
- 23) F. Palacký: Spisy drobné III, str. 131—134.

POKUS O DOLOVÁNÍ OLOVĚNÝCH RUD U JERLOCHOVIC V LETECH 1887-1900

Jaromír Novák

V současné době zahájil národní podnik Geologický průzkum Ostrava průzkum ložisek barevných kovů v oblasti Odeňských vrchů na podkladě studia archivních pramenů a rekognoskoce starých důlních prací v terénu.¹⁾ V článku shrnujeme poznatky o posledních kutacích pokusech prováděných v letech 1887—1900 u Jerlochovic (dnes místní část města Fulneku).²⁾

V roce 1886 započala práce v budilovském rudním revíru u Starých Ořídůvek a Olovené těžištna z Města Libavé. Jeden ze společníků, dr. F. Kupido, také prohlédl počátky starých důlních prací na Fulneku a dal podnět k založení další společnosti ve Fulneku (F. Kupido, 1887, str. 223 n.).³⁾ Dne 18. 6. 1887 požádal dr. Josef Ludwig, notář ve Fulneku, o všeobecné kutací povolení a současně požádal o 3 výhradní kruhy v obci Jerlochovice a 2 v obci Pohoř. Jeho společníky se pak záhy stali Marie Klumper, stavitel ve Fulneku, a Ferdinand Gald, majitel statku v Jerlochovicích. S kutacími pracemi společnost započala na obou lokálních zmáháním starých štol. V Pohoří však ihned vznikly spory s majitelem panství Fulnek, jehož ředitel nechtěl ústi štoly zasypat. Panství také požádalo Revírní báňský úřad v Olomouci o propuštění výhradních kruhů, které přejíraly již udělené J. Ludwigovi s tím, že nejsou dotčena práva starších výhradních kruhů. Vznikly spory mezi J. Ludwigem a ředitelem panství W. Weisheitem o postavení kutacích znamení, lokalizaci kruhů a priorit, které byly uzavřeny až v roce 1888. Důsledkem sporů bylo, že kutací práce u Pohoře prakticky ani nezačaly.

Také na druhé lokalitě, v Jerlochovicích, došlo k určitým střetům zájmů, neboť již 2. 8. 1887 požádal Eduard Moraw, přednosta železniční stanice v Pivovze (Ostrava), o výhradní kruhy, které přiléhají k částečně přejírají výhradní kruhy J. Ludwiga. V těchto kruzích byly provedeny jen nepatrné práce a byly vymazány již v roce 1893.

Společnost J. Ludwiga zahájila práce u Jerlochovic v II. pololetí 1887 zmáháním staré štoly, která byla založena blízko potoka, a na počátku roku 1888 počala razit i novou jámu. Práce ležely na okraji starých dobývek a byly hlavními díly pro kutací kruhy č. 966 a 987 z roku 1887 a 1335/1887. Práce probíhaly velmi rychle, již 30. června 1888 dosáhla jáma hloubky 26 m. Z jámy se razily také chodby na k. prioritu (v hloubce 16 m), které naprily na staré dobývky, ponechaná ruda však vykazovala výbornou jakost. Na konci roku 1888 již jáma dosáhla hloubky 31 m, také se razily další chodby na 1. prioritu, avšak znovu byly naraženy stělny.

V hlášení o postupu prací za II. pololetí 1889 se již zřetelněji, že byly vynaloženy velké náklady (2000 zl.). Po neúspěchu v jámě společnost soustředila úsilí na štolu, kde pracovali tři horníci o 2 povrchové dálniči na dvě směny. Hloubení odvodňovací příkapsu a ražení nové štoly pod starou štolou pokračovalo ještě na počátku roku 1890. Další zprávy o postupech chybí, pravděpodobně se v nich nepokračovalo. Došlo také ke změně ve složení společnosti:

dr. Josef Ludwig měl podíl 5/10,

Anna Tennorová, učitelka ve Fulneku — 2/10,

Josef Losert, nadučitel v Jerlochovicích — 1/10,

František Gald, evidenční úředník v Místku — 1/10,

František Bergold, majitel statku v Jerlochovicích — 1/10.

Další práce byly zahájeny až v II. pololetí 1892, avšak záhy byly práce na štole zastaveny, neboť se do ní propadla stará (vyšší) štola. Proto byly znovu zahájeny práce na jámě a v hloubce 33 m (II. patro) byly raženy chodby, které nemalely neporušené ložisko, ale opět stělny. Na konci hlášení uvádí J. Ludwig „práce jsou prováděny za velkých potíží při nedostatku dělníků.“ V roce 1893 byla jáma prohloubena na konečnou hloubku 47 m, v hloubce 45 m (IV. patro na úrovni štoly) byly raženy chodby „z nichž jedna narazila na starou šachtu v místech, kde jsme očekávali rudu.“ V druhém pololetí 1893 bylo vyraženo dalších 30 m chodbe, avšak opět nastal průval vody.

J. Ludwig vlastnil (bez podílníků) také 4 výhradní kruhy na pravém břehu Hrubého potoka na západním konci obce Jerlochovice (výhradní kruh č. 1703, 1706, 1707 a 1708 z roku 1888). Zde byla v roce 1893 vyhloubena několik metrů hluboká šachta, v níž byla naražena štola. Uvedené výhradní kruhy byly udržovány až do roku 1910, avšak další kutací práce se zde neprováděly.

Dne 1. 8. 1893 se přestěhoval J. Ludwig do Jeseníků, kde se oženil s podílníci společností Annou Tennorovou. Vlastní práce v Jerlochovicích řídil nadále nadučitel J. Losert, avšak hlášení Revírnímu báňskému úřadu podával J. Ludwig. Také v r. 1894 pokračoval intenzivní práce na IV. patře jámy a konečně bylo nalezeno neporušené ložisko „byl nalezen galenit v kusech o páncích, také bylo možné zjistit olovo v množství. Ve stropu bylo získáno olovo a ruda ještě pokračuje. Vtroušené elovo obsahuje také hornina u šachty“ (10. 8. 1894). Práce pokračovaly i v roce 1895 a již 6. 1. 1895 žádá J. Ludwig o odprodej štun rudy, která podle analýzy vzorku měla 84 5/8 % Pb a 250 g/t Ag. Revírní báňský úřad povoluje prodej.

Pravděpodobně nalezení tak bohaté rudy podníulo J. Loserta, že se zcela novými společníky Antonínem Schenkem, majitelem statku v Jerlochovicích, a Josefem Nietschmannem, kovářem v Jerlochovicích, přihlásil dne 21. 1. 1894 dva výhradní kruhy a dne 9. 2. 1894 další 4 kruhy, a to v bezprostřední blízkosti zkoumaného ložiska. První vstak byly vymazány v roce 1894, druhé v roce 1895.

V roce 1896 byly prováděny na jámě jen udržovací práce, v I. pololetí roku 1897 bylo vyraženo 28 m chodby a opět necházíme zdůvodnění „protože byly vynaloženy velké náklady, nebyly zahájeny práce na Pohoří.“ V této době požádal J. Ludwig o propuštění důlních měr, úřední prohlídka byla provedena dne 10. 11. 1897.

V dalších letech probíhaly jen udržovací práce, a to i po udělení 4 jednodušších důlních měr dolového pole „Naděje“ dne 26. dubna 1900. Důvody, proč se nepokračovalo v kutacích pracích, vyplyvají ze zprávy dne 10. 6. 1901 „že po úmrtí Františka Bergolda jsou hledáni noví společníci, aby byl získán nový kapitál.“⁴⁾

V roce 1903 nabízel J. Ludwig důlní pole „Naděje“ Bedřichovi hutí v Tarnovicích, které si také nechalo vypracovat posudek. V něm expert doporučil, aby před zakoupením dolu provedla společnost další práce v ceně 1700 marek, přičemž náklady budou kryty získanou olovenou rudou. Je zde charakterizována finanční situace společnosti. „Spolumajitelé dolu, nadučitel Losertovi jsem sdělili, že nelze posuzovat dobytečnost na podkladě otvřítých žil, ale že je nutné sledovat žíly dále ve směru na téme patře. Zde jsem dostal odpověď, že majitelé dolu nemožno vynaložit další finanční prostředky. Mohu se domnívat, že podnikatelé vydali bezpříkladně mnoho peněz na práce nevedené odborníkem...“⁵⁾

V roce 1905 již vystupuje jako planovecnická společnost Alois Vychodil, horní inženýr ze Slezské Ostravy, který také přiléhavě vlastní kutací kruhy. Finanční situace dobře vystihuje i zpráva J. Ludwiga za II. pololetí 1906, kde mimo jiné uvádí: „jsou prováděny jen udržovací práce, neboť společnost vzhledem k nákladům nemá možnost těžit.“

I později se jednalo o prodej důlního majetku, v roce 1907 firmě Odendall a v roce 1908 ministerstvu veřejných prací ve Vídni.

V roce 1910 byly úředně vymazány všechny starší výhradní kruhy, když předtím nově přihlásila Státní důlní společnost ve Vídni a ty pořádají v roce 1920 přelisy na Zbrojovku Brno.

Důlní míru „Naděje“ pak držel nadučitel J. Losert, který je marně nabízel k prodeji za 200 000 K.) V roce 1939 byly obnoveny Zbrojovkou Brno kutací kruhy.)

Zájem o ložisko rud v Jerlochovic a Pohole se objevil ihned po okupaci pohraničí. Ve zprávě z roku 1943 sděluje Revírní báňský úřad v Ostravě, že „vlastní data o důlním poli Naděje si odvezl dne 20. 7. 1939 horní rada Hilz z báňského revíru Hlívce-jih.“ Tyto materiály jsme však v příslušném fondu nenašli, zůstal zachován jen posudek z roku 1943.)

Shrneme-li průběh kutacích prací prováděných v letech 1887 až 1900, pak vzhledem k tomu, že šlo o kapitálově slabou společnost, bylo dosaženo mimořádného úspěchu, neporušené dobytelné ložisko olověných rud bylo ověřeno v jámě v hloubce 45 m. Výsledek můžeme přímo porovnat s výsledky dosaženými libavskou společností u St. Oldřůvek a Olavěná. Tato společnost prodala 2 důlní pole a velký počet výhradních kruhů na stejném typu ložisek olova v roce 1890 (tedy po 4 letech práce) německé důlní společnosti za částku 170 000 marek.)

Fulnecká společnost ovšem na dosažení výsledků musela vynaložit daleko více prostředků především proto, že nebylo možné obnovit starou štolu. Také nemohla pracovat na jiných místech, kde měla zjištěné rudy, západně od Jerlochovic a u Pohole.

Nedostatek finančních prostředků vyplývá ze všech zpráv, způsobil nucené přerušování prací v roce 1890 a 1891, nově vytvořené společnost zastavila práce roku 1897 v době, kdy měla příkořit k těžbě. Nepříčinou se projevila i skutečnost, že propůjčovací řízení pro udělení důlního pole (práce dobývat) trvalo přes dva roky.

Fulnecká společnost J. Ludwiga měla snahu o odprodej důlního majetku po roce 1900, avšak nenašla již zájemce, neboť v Německu byla krize, která se projevila v dalších letech i v Rakousku.

Jestliže doplníme archivní výzkum výsledky terénní rekonoskace, můžeme říci že ložiska olověných rud v Jerlochovic je vysoce perspektivní. Neznáme dosud jeho celkový směrny rozsah, ale v dosažitelných hloubkách pod úrovní staré štolky můžeme předpokládat dobytelné zásoby olověné rudy.

Poznámky:

- 1) J. Novák, Ložisková mapa Nizkého Jeseníku. Archivní výzkum ložisek borejných kovů, mapový list Vítkov a Odry, Geofond Praha 1973.
- 2) Doklady a těchto důlních pracích jsou uloženy ve fondu „Revírní báňský úřad v Ostravě“, Státní oblastní archiv v Opavě (StOA Opava). Protože většina pramenů je z tohoto fondu, citujeme jen ostatní fondy nebo literaturu.
- 3) F. Kupida, Die Wiederaufnahme des mährischen Blei- und Silberbergbaues, Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn, XXV. díl, 1886, Brno 1887, str. 223—229.
- 4) Propůjčka důlního pole „Hoffnung“ je uložena ve fondu „Krajský soud v Olomouci — Horní senát, sbírka listin, č. 1326“ (StOA Opava, pracoviště Olomouc), list v r. 1900 se objevuje inzerát na prodej důlního pole v hornickém časopise Montan-Zeitung (Eisen) č. 16 ze dne 15. 8. 1900, roč. VII, tohoto znění: Dali na stříbrnosrny galenit, 4 důlní míry, více kutacích kruhů, ruda připravena k dobývání, 46 m hluboká jáma, je na prodej za přiměřenou cenu.”
- 5) Posudek z r. 1903 Frank: Bleierzorkommen bei Fulnek in Mähren, uložení v Geofond Praha, P 2610/2.
- 6) Korrespondence ve fondu „Přezítalost Gustava Becka“, StOA Opava, inv. č. 71.
- 7) Fond Karviná západ, kniha č. 1, StOA Opava.
- 8) Reh 1943: Bericht über die Bleierzorkommen der Gegend von Fulnek, Geofond Praha, P 4174.
- 9) Kupní smlouva mezi libavskou společností a bři Ollendardové v Berlíně ze dne 9. 10. 1890, č. j. 4537, fond „Krajský soud v Olomouci, Horní senát, karton č. 46, StOA Opava, pracoviště Olomouc.

LIDOVÁ KULTURA V BERNARTICÍCH n. O.

Marie Tázlarová

Moravské Kravaňsko, do něhož Bernartice spadají, je pojmem spíše zeměpisným než etnografickým. Žila tu v těsném sousedství dvě etnika, přičemž obyvatelstvo německé bylo jazykově i kulturně stejnorodé, zatímco české se přimykalo těsně k sousednímu českému zázemí jiných oblastí. V případě Bernartic jde více o spojení a návaznost na lidovou kulturu valašskou, nežli na blízkou oblast Ložsko, přičemž však nutno připustit i určité vlivy německé (zejména v kroji a poněkud i v architektuře a názvosloví).

Z národopisného hlediska lze označit Bernartice za ves s poměrně málo zachovanými doklady o lidové kultuře. Mám na mysli lidovou kulturu ve smyslu obecné definice, tj. výsledek lidské tvůrčí aktivity v daném přírodním prostředí, podmíněný faktory civilizačního procesu. Vzhledem k tomu, že vývoj lidové kultury se v našich podmínkách uzavřel již v uplynulých 60—70 letech, chci se věnovat jejímu současnému stavu pouze okrajově a zaměřím se v jejích jednotlivých odvětvích na období od poloviny minulého století po začátek druhé světové války. Poněvadž ve starší literatuře nebyla oblast lidové kultury opomenuta, hodlám vycházet z některých věcně správných skutečností v ní objevených a do dnešní doby nedochovaných. Z dokladů hmotné lidové kultury se zaměřím na kroj a architekturu jako na její nejtypičtější ukazatele, kulturu duchovní chci dokumentovat hlavně pověstmi a obyčejí.

Bernatský kroj

K nejstarším pramenům poznání bernatského kroje patří porúsalostní spisy a svatební smlouvy,¹⁾ v nichž jsou v řadě případů uváděny jednotlivé oděvní součásti. Bernatský kroj je rovněž zachycen na obraze Růžencová Anna Maria v místním kostele, kde jsou v něm oděni dva prosebníci, muž a žena.²⁾ Popis bernatského kroje se nachází i v obecní kronice³⁾ a odtud většinou čerpal též žlánek ve sborníku „Od pokolení do pokolení“.⁴⁾

Během svého vývoje nedospěl bernatský kroj k oně poslední fázi, která se stala osudnou např. některým slováckým nebo slovenským krajům, kdy původní účelovou funkci kroje téměř setřel estetizující a reprezentativní charakter tohoto oděvu. Paněvodí tato úpadkové období nastalo až koncem minulého století, bernatského kroje se nedotkl. Ten se totiž začal odkládat již kolem poloviny 19. století a v době kolem národopisné výstavy r. 1895 byly jeho součástí dávoňy dohromady s paměrnými obličejí.⁵⁾ V té době jej také Josef Kvaňan⁶⁾ řadí ke skupině krajů valašských. Bernatský, stejně jako hadslavský či vešovský kroj, patří přitom k nákladnějším variantě tohoto typu. Rovněž D. Stránská se klání k tomuto názoru.⁷⁾

Mušský oděv se skládal z černých soukenných nahavic nebo žlutých koženic, červené či modré dvořadové vesty upnuté až po krk a krátkého bíleděmodrého kabátů s bílými kovovými knoflíky, který mohl být vystřídán dlouhým bíleděmodrým šosatým kabátem s velkými výložkami. K svatebnímu oděvu patřil dlouhý šosatý kabát sedazený nebo zelené nebo zelené barvy (tupica) s velkými kovovými knoflíky. V zimě se nosily soukenné kalichy, nejčastěji modré nebo černé barvy, podšité berňemem. Oděv byl doplněn šátkem na krk, nejčastěji černým nebo bílým, hlavu krylo vysoké kulaté berňonice s plochým červeným dňkem. K vysokým botám se nosily punčochy modré barvy, stejně toho existovaly i měkké boty, zvané „huňe“. Později se pod německým

Rekonstruované kroje z Bernartic. Foto Alois Horut.

všimem dostaly do kroje i různobarevné vesty a cylindrovité klobouky, které však nosili jen někteří muži.

Ženský kraj pozůstával z černé nebo červené, ale i jinak zbarvené sukně (mezu-lánka). Kordulky byly nejčastěji brnkátové nebo květované. Mluboce vystříhané; na přední straně se křížovité šněrovaly. Byly nejčastěji černé barvy, zdobené stříbrnými portami. Rukávce, které se k nim nosily, měly buď nadmuté rukávy s dosti širokým obokem, vyšívaným či ozdobeným krajkou, nebo dlouhé rukávy v zápěstí nabírané a rovněž vyšívané nebo opatřené krajkou. Každá žena měla také značnou zásobu spodních i světlých košil, krátkých i dlouhých.

Za kordulku se často nosil klíšem uvázaný červený lípský šátek. Na hlavě mívaly ženy velké, nejčastěji bílý šátek s výšivkami, uvázaný volně pod bradou, cípů visely volně k pasu. Vdané ženy nosily pod šátkem světlý škrabový dvojrrohý čepec s drobnými tkaničkami, který byl vzadu ozdoben širokou dvojcípou stuhou. K mušice se chodilo bez šátku, pouze v čepci.*) K svrchnímu oděvu patřila ještě kababjka (krátký kabátek) se zúženými rukávy, u šosů skládaná, vyztužená a červeně lemovaná. Rukávy se u těchto kababajek postupně rozšiřovaly a konečně byly v ramenou hodně široké. Na zimu nosily ženy krátké sukněné tmavomodré kašlíky (špenzry) a na hlavě velké turecké šátky. Jako ochrana před deštěm sloužily i velké plachty (hóby), uvázané na hlavě a kryjící i ramena.

Oděv byl doplněn bílými, později i černými nebo červenými punčochami a nízkými černými střevíci s modrými mollety a barevným přeložením jazykem. Někdy je vystříhaly i pantofle na špalíčkových podpatcích. Po Národopisné výstavě se bernatický kraj, dnes již z terénu zcela vymizelý, nacházel v Náprstkově muzeu v Praze.)

Stavení se šindelovou střechou v Bernarticích č. 34. Foto Alois Horut.

Lidová architektura

Všeobecně lze o bernatickém domu říci, že nese typické znaky domu krávošského. Ten je určen zejména trojčlennou dispozicí, která zahrnuje síň, po jedné její straně se nachází komara (obytná), po druhé místnost, které bylo využito buď jako komory (skládiště), nebo jako chléva. V případě bernatického domu jde o druhou variantu. Vnitřním členěním tohoto základního půdorysu nebo přístavbami k tomuto jádru pak vznikaly nové obytné místnosti.

Vnitřek grunů (stav z doby předmnichovské republiky) vypadal takto: dveřmi ze dvora se vcházelo do klenuté síně, z níž vedly vlevo dveře do obytné světnice. Tam se obvykle nacházela pec, nábytek tam byl velmi jednoduchý. Někde měli nad chlébovou pecí velký kachlový uzavřený sporák. Světnice byly obvykle vymalovány s barevným trámovým nebo rákosovým stropem. Vedle světnice se nacházela kuchyň, do níž vedly dveře ze světnice a ze síně. Tam stál sporák, případně i koteln. V kuchyni se jedlo a bydřelo, do světnice se vodili hosté. Naproti dveřím z kuchyně bývaly dveře do sklepa, nad nimi schodiště na půdu, případně do prvního poschodí. Prostředkem síně vedla druhá chodba, po obou stranách opatřená dveřmi do jedné či dvou komor, v níž spávala čeleď. Z této chodby vedly dveře do koniny a z koniny dveře do chléva. I v konině byla někdy umístěna laze pro čeledína. Za chlévem bývalo komora na zelenou píce (sekárna) a za ní schody na seník (kolnu). Vedle stodoly býval „padošník“, v němž se schovávaly vozy a hospodářské nářadí a z něhož vedl průjezd na pole.

Výmnek byl uspořádán podobně. V síni se nacházela pouze jedna komora a vedle ní chlév. Za chlévem byly komory hospodářův a na půdě sýpka. Některé

číslo měla první poschodí upravena na obytné místnosti.¹³⁾ Toto schéma je (ovšem s různými úpravami) u většiny gruntů uchováno dodnes.

Mezi usedlosti jsou převážně čtyřprostorové s jízbov, síní, komarou a chlévem.¹⁴⁾

Stavení jsou většinou situována litém k silnici, přičemž hospodářům dům a přípodně chlévy a stáje se nacházejí na jedné straně, výměnek souměrně naproti přes dvůr. Mezi hlavní budovou a výměnkem bývají vrata, vedoucí na silnici, a obyčejně i malá vrátka pro pěší, vzadu je dvůr uzavřen stědou.

Tento typ stavení bývá v německé literatuře označován jako statek francký, je-li vznikl na Kralovsku předpokládá S. Weigel¹⁵⁾ již v 18. století. Zdá se však, že umístění výměnku naproti gruntu je mladší data, poněvadž v gruntovních knihách se ještě v 18. stol. píše o výměncích umístěných mimo usedlost nebo vzadu na zahradě. R. 1755 byly jen 4 výměnky v areálu gruntu. Ostatně v 16. a 17. stol. bývala výměnkářům rezervována jedna nebo dvě komory přímo na gruntu (jedna nahole a jedna dole). Teprve koncem 18. stol. se začaly stavět poblíž gruntů výměnky a celý komplex budov byl postupně obestavován budovami, až vznikl uzavřený celek. Zda je typ franckého statku pouze německým kulturním přínosem, jak Weigel předpokládá, je dosud spornou otázkou. Z. Vachová¹⁶⁾ se domnívá, že se tento složitý typ vyvinul spíše působením ekonomických a technologických vlivů, pravděpodobně však v době závislosti na tom, zda stavebníky byli Češi nebo Němci.

Stavebním materiálem bernatských gruntů i chalup bylo původně dřevo, které se však stávalo stále nákladnějším materiálem a bylo proto od poloviny 18. století nahrazováno cihlami a kamenem, nebo se používalo techniky nabíjeného zdiva. Tato změna souvisela snad i s tereziánskými a josefínskými prospátránskými opatřeními.

Z původních dřevěných stavení se do dnešní doby zachovala pouze chalupa č. 34 (Eletova), 94 (Tichovských) a 74 (Tvarůžkova). Ještě v r. 1964 existoval poslední dřevěný grunt č. 32 (Bokův), který byl před svým zbořením fotografován a zaměřen, stejně jako dřevěná chalupa č. 20, rovněž nedávno zbořená. Materiály k jejich studiu jsou přístupné v národopisném oddělení Slezského muzea v Opavě, kde byly uchovány pečl. dr. Z. Vachové. Pro zajímavost lze dodat, že podle popisu z r. 1834 byla většina domů ještě ze dřeva, menšina z cihel (i nepálených); domy byly přilepené, pokryté slámou, došky a jen někde lindelem. Jen málo domů mělo více než dvě obytné místnosti.¹⁷⁾

U čísla 9 stávala ještě roku 1909 olejna z r. 1641, která se však do dnešní doby nedochovala. Její model byl poslán na Národopisnou výstavu r. 1895. Dřevěná deska z původní olejny z vyřtým letopočtem 1641 se nachází v majetku rodiny Dreslerovy v Beně.¹⁸⁾ Model olejny je nyní uložen v Zemědělském muzeu na Kačíně.

Pověsti

Lidové pověsti, vztahující se k Bernaticím, jsou dnes již téměř zapomenuty. Některé byly před časem atičtější v časopise Kralovsko, jiné byly citovány ve sborníku „Od pokolení do pokolení“ podle zápisu v obecní kronice. Jen vzácně se některé tradují i v ústním podání. Poněvadž však ani sborník, ani časopis Kralovsko nejsou již dnes běžně veřejnosti přístupné, cituji zde uvedené pověsti, pokud možno v nezkráceném znění, s údaním pramenů v poznámce.

O ohnivém koňu¹⁹⁾

Jednou tancovala chasa v ostatky dlouho přes půlnoc až do Popeleční stědy. Bylo to na fajstvi; netančící seděli kolem stěh. Najednou se o půlnoci objevil velký černý pes s ohnivými očima. Chasa se polekala a rozešla domů. Když potom šla slulebná děvčata z čísla 29 k ránu od muziky domů, viděla blížít se od Starého Jičína nějakou světlou kešl. Košle byla stále blíž a dívky poznaly, že je to ohnivý kůň. Z hlavy mu stěh oheň a rovněž kopyta měl ohnivá. Hnal se za nimi. Dívky

s hrůzou utíkaly domů, rychle otevřely vrata a přibouchly je za sebou. Sotva tak utíkaly, dopadl kůň oběma kopyty na vrata a na tom místě pak dlouho bylo vidět vyplátné kopyta.

O psu s ohnivými očima²⁰⁾

Za starých časů by se nebyl nikdo odvážil v noci na Všechny svaté vysadovat v hospodě. Za každé takové provinění a znesváření velkého zvířku musel na provinění přijít trest. Tehdy byly v Bernaticích velmi špatné cesty, samé brodisko. — Jednou na Všechny svaté šel jeden sedlák na hřbitov, aby se pomodil za zemřelá. Ze hřbitova se ještě zastavil na chvíli v hospodě. Pozdě v noci se pak vracel domů. Na dědíně nebylo již nikde ani človíčka, nad hřbitovem již pohla záře svíce a jen zdálo se slyšet houkat sovu. Sedlák obešel hrůza, zvolně když si vzpomněl, že je noc Všechny svatých. Když se blížil k jednomu brodisku, pojednou s tmavého zákoutí vyběhl velký černý pes s ohnivými očima. Sedlák strachem aněměl a nohy jako by mu vstaly do země. Chtěl volat a pomoc, měl hrdlo sevřeno; chtěl utíkat, ale nemohl. Pes se postavil na zadní nohy a předněma se opíel sedlákovu o prsa. Ten byl celý bez sebe, pes mu však nic neudělal a odběhl, jak přišel. Sedlák prý však do roka umřel.

O kaplička naproti kostelu²¹⁾

Kaplička P. Marie byla postavena v minulém století párem maniežů, a kterých bylo známo, že jsou velmi šetní, až přehnané. Tito maniežové byli prý po své smrti vícekrát spojeni několika hodnověrnými svědky. Říkalo se, že okolo zbudovali kapličku, píece nenahli pro svou lakotu ku smrti pokaje. — Kolník, který koupil jejich usedlost, spal prve tři dny v domě sám a byl probuzen třikrát po sobě voláním „Žef!“ Až prošel celým stavením, nikoho nenašel. Když se grunt přestavoval, byl nalezen za trámem stříbrný peníz.

O petrkličích²²⁾

Za Bernaticemi se vypíná Panský (Bernatský) kopec a na něm zjara rostou krásné petrkličce zvláštního druhu žluto-oranžové barvy, které nikde v okolí nerostou. O jejich původu se vyprávělo toto: Na místě, kde nyní petrkličce rostou, stávalo kdysi město Starý Jičín, v místě dnešní louky býval kostel a několik chalup. Jednou se však kostel i s chalupami propadl. Lidé, kteří se šli na to místo podívat, zjistili, že tudy vede podzemní chodba ze staročeského hrada až na Stramberk. Právě na místě, kde stával kostel, vrostly pak krásné petrkličce. Časem lidé na tuto událost zapomněli a chtěli na prázdne louce znovu stavět. Když však kopali studni, slyšeli na dně jámy bubláni vody a odněkud ze země jako by kórkhal kóhout. Velmi se ulekli a práce okamžitě zanechali. A tak jen petrkličce zůstaly jako památky na bývalý kostel a propadlé chalupy.

O vzniku Bernatic²³⁾

Za starých časů žil na loukách v místě dnešních Bernatic posák Bernart. Byl to člověk velmi pilný, skromný a přičinlivý, takže se jeho dobrá pověst donesla až k panstvu na Starém Jičíně. Bernart dostal za odměnu velký kus pole, takže se z něj rázem stal bohatý sedlák. Na svém poli pak časem založil vesničku, která se po něm a po jeho potomcích nazývala Bernaticí, později Bernatice.

Bannerova studánka²⁴⁾

Za třicetileté války táhli Švédové také Šenovem a rozložili se kolem bernatského kopce. Tehdy bylo velké sucho a všechny potoky vyschly. Vůdce Švédů Banner však velet do strání kerd a za tom místě hned vytryskl pramen čisté vody. Ten pramen je tom dnešním a je v něm velmi dobrá voda i v době největšího sucha. Roku 1790 se

z té studánky schválně jej napil generál Loudon, který tou dobou prodléval v Novém Jičíně, tak dobrou pověst studánka měla. V Bernarticích se této studánce, ležící na hranicích vůči Senovu, říká Jorkůvka.

O hastrmanovci²⁷⁾

Jedno stařena sklízela na lukách kolem Odry seno. Když měla plnou plochtu, chtěla si ji hodit na záda, ale plochta byla velmi těžká. A tu náhle kde se vzal, tu se vzal, objevil se malý chlapec, kterého stařena neznala. Celkem ochotně přišel na pomoc a stařena plochtu na záda vsadil. Stařena byla velmi ráda a chlapec děkoval: „Pánbůh ti to, chlapče, zaplať!“ — „A ty má, babo, polib v...“ adsekl hoch, skočil do vody a nebyla je. A tak stařena byla přesvědčena, že jí pomohl hastrman.

O pokladu²⁸⁾

Na Tyllmanově gruntě č. 19 žili asi před sto lety bezdětní manželé, kteří uměli dobře hospodřit a měli tedy dost peněz. Jednou vypukl ve stavení požár a dva sedláci, kteří jej pomáhali hasit, se prý dosti obohatili. Ze zdi totiž teklo zlato z rostaveňních zlatoků, které tam hospodář schoval.

O světylách²⁹⁾

Starý hojný, dědeček pana Kunetty z č. 12 (zemřel roku 1909), šel jednou z lesa a tu nad božinami uviděl tančit světylky. Myslel si, že tam někdo svítí sirkami, ale když přišel blíž, nikoho neviděl. A bledul pak celým lesem, až teprve u lesního mlýna poznal známá místa a našel cestu domů. Staříček říkal, že to byla jeho nebožka maminka, která mu asi chtěla něco říci.

Také švec Jašek Glogar z č. 106 prý říkal o světylkách, že jej jednou přepadly v Mackových dolech. I jsem se tak ozvala nebožka matka.

O sýčkovci³⁰⁾

O sýčkovci se vyprávělo, že svým houkáním věští smrt. Tak u Grustmanů č. 85 měli dvě velmi staré tety a těm prý právě sýček smrt přivoloval.

Výroční obyčeje

Stejně jako na celé Moravě, i v Bernarticích probíhal na sklonku feudalismu a v první fázi kapitalismu cyklus výročních obyčejů v duchu tehdejších tradic, v souladu se sociální strukturou, životní úrovní a vzděláním venkovského lidu. Vímáme si především věci význačných pouze pro zdejší obec. Některé zvyky jsou popsány v časopisu Krasnárovi, jiné v obecní kronice: cenné poznatky jsem získala od rodiny Bayerovů z č. 27, od p. Kunetty z č. 12 a od paní Otýlie Bayerové z č. 128 a její dcery paní Rozhodové, kterým na tomto místě za jejich pomoc děkuji.

Celý cyklus zvyků a obyčejů začínal adventem,³¹⁾ kdy se chodívalo v 6 hodin ráno na radoty. Lidé si s sebou nosili svíčky, neboť byla ještě tma.

3. prosince večer chodil svátek Mikuláš v doprovodu čerta a anděla a odměňoval děti, nebo se dávala nadílka do punčochy za okno. Tento zvyk se v poslední době opět zavádí.

Vánoce se slovíky poněkud jinak než dnes — před třídvořeční večerí se kropil celý dům svícenou vodou a říkal se růženec. Vánoční stromek donesl dětem Kendla (z německého Christkindl-Ježíšek), zohalený do bílého šatu (šlůvu). Kendla (někdo z převedených domácích) se zepal děti, zda byly celý rok hodné a modlily se, a pak teprve postavil stromček na stůl. Také dobytek dostal o vánocích věsti

přehledy, někde i část jídla od večera. Tyto zvyky se někde udržely až do začátku 2. světové války. Koledy, které se zpívaly, nejsou místního původu.³²⁾

Kolem Nového roku měnila čelad službu a v Novém roce se začínala drát peří. Při dračcích se obvykle vyprávělo mnoho příběhů i pověstí. Dračky se nazývají pobaba.

6. ledna chodili chlapi na koledu a svícenou křídou malovali na dveře písmena K + M + B s letopočtem a bývali za to peněžité odměňováni.

2. února se světyly v kostele svíce zvané hromničky, jimiž se svítilo při bouřkách pro odvrazení blesku.

V masopustě se konal mláčkarní ples a o končinách chodil průvod mláčky: byla zde maska medvěda, muži převedeni za ženy, ženy v mužských převlecích a podobně. Pečky se také kobily. Taneční zábava pak trvala až do Popelčiny středy, kdy začínal pást.³³⁾

Postní doba se dříve dodržovala velmi přísně. Karel Horák³⁴⁾ uvádí, že například maso se smílo vařit pouze v neděli. Jinak se pečky většinou buchy nebo koláče na lněném oleji. Jiným postním jídlem byly „pučalky“ — šišky, které se rozdávaly v misce a jedly se s omáčkou.

Na Smrtnou neděli chodila děvčata s májčkem (openlenou jedličkou) po vsi od čísla k číslu a zpívala:

O my malé dítky
my vám něsem kvítky,
přijďme do police,
potřásem vám flecky hmce,
estli nám něco nědátě,
boj ten, co z něho jidátě.
O Maria, ó Maria,
hěs tak dlůha byla?
U studěny, u ruběny
ruky, nohy myla.
Číns je utírala?
Zeleným listčkem,
bílým papířčkem.

V každém čísle pak dívky dostaly nějakou odměnu.

Na Květnou neděli se světyly v kostele kočky (kocánky) a pak nastala příprava na svátky. Všude se „pomývalo“ a peklo, kupovala se i kaňalka na „Imigrust“.

Na Zelený čtvrtek přestaly pít mlí po Gloria zvonit zvony a místo nich měli ministranti „klopátky“, se kterými potom chodili klopát až do Bílé soboty. Večer se chodilo modlit na zahradu na památku utpení Páně v Getsemanské zahradě. V kostele byl Boží hrab, u něhož neustále bděli dva ministranti.

Na Velký pátek se ráno vlčični chodili umývat do potoka (tento zvyk byl rozšířen po celé Moravě).

Na Bílou sobotu se v kostele světlo „dřefio“, z něhož se pak dělaly křížky a ty spolu s kočičkami se zastrkávaly do polí. Také se hodně peklo, z tradičních jidel čverhranné koláče, zvané „hěňky“.

V neděli velikonoční se před mlí světila vajíčka, koláče a vína, které se pak dávalo hostům. Před svátečním obědem musel každý sníst aspoň kusěk posvěceného jídla.

Pomláčka bývala dříve snad již v sobotu a v neděli, nejvíce však v pondělí. Chlapi chodili „dvíhat“ dveře z pantů, vyháněli děvčata z lůtek, mrskali je i polévali vodou a dostávali za to různé kořalky a vejce, barvené cibulovými slupkami. I tyto zvyky zůstaly v podstatě zachovány dodnes. Jestli v úterý velikonoční byl polo-viční svátek, pracovat se začínalo až odpoledne.

Další významné svátky byly svatoústiní, kdy se v pondělí smažila v lese vejčina. Chlapci i děvčata smažili odděleně, vejce si nosili z domova. I tento zvyk se uchovával podnes.

24. června se páliły svatojánské ohně na kopci Záběhu, u kaple, na dráhách, u bořích muk i jinde. Zpívalo se, popíjelo a vyhazovalo se zapálená kořata do vzduchu.

Pouť se vždy slavila 2. července; hody bývaly jen císařské, vždy třetí neděle v říjnu.

Také dořínky bývaly dosti slavné. Hospodář s hospodyní dostávali při té příležitosti od chasy věnec z abíli a polního kvítí, což se neobešlo bez proslovy, chosa dostala zase bernatské koláče a piti. Zvyk zanikl po 1. světové válce.

Závěrem obyčejového cyklu byly a jsou dodnes 1. a 2. listopad, slavený jako svátek, kdy se vzpomínalo i vzpomíná na zemřelé a bohaté se zdobí jejich hroby.

Rodinné obyčaje

Ty obvykle spívaly s celoročním obyčejovým výročním cyklem; vybrala jsem proto pouze stručný popis řítu a zvyků svatebních.

K nově narozenému dítěti se scházely sousedky a příbuzné a nosily rodičce „do kúta“ valenou slepičí kávu, víno a různé zákusky, které však obvykle snědli muži.⁷⁹⁾ Pokud se jednalo o dítě obzvlášť očekávané, kanály se dosti slavně křtily, kterých se účastnilo mnoho příbuzných. Matka však zůstávala doma a chodila sama s dítětem až na úvod. Křtí se vždy těšili velké úctě a děti jim, stejně jako rodičům, vykaly.

Důležitým momentem v životě mladých mužů byl odvod. Ten se konal v 21 letech a odvedení rekruti byli osvědčení umělým květin a pentlemi a s velkou slávou chodili po celé vsi. Pro rekruty byly slouženy zvláštní mše a kanály se i dvě zábavy; jedna po odvodu, druhá před naručováním.

Muži se ženili kolem svého třicátého roku. Svatby se zúčastnilo celé příbuzenstvo. V neděli se pekly a roznášely koláče, ole zvat na svatbu chodili družbové s upentlenými hůlečkami (špacírkami) už v pátek a týden dříve, a to z toho důvodu, aby pozvaní mohli včas poslat jako dar másla, vejce, tvaroh apod. na pečení koláčů. Svatby bývaly obvykle v úterý; v sobotu bývaly admítány s odůvodněním, že by se druhý den zmeškalo máse. Den před svatbou se vavily od nevěsty peřiny, ostatní výbava obvykle až po svatbě. Peřiny vavily manželtky obou nevěsty peřiny, ostatní výbava jim „staré svatky“. Cestou byly pováty se starými svatkami zastavovány převlečenými lidmi (muži za ženy a naopak), dělala se mýta a staré svatky se musely vyplácet. Když se podařilo sebrat z bryčky alespoň polštář, bylo výkupné velké. Svatby bývaly dost slavné, někdy i s hudbou.

Pro zajímavost uvádím ještě některá tradiční bernatská jídla, jejichž popis jsem našla jednak v „Krajařsku“,⁸⁰⁾ jednak se dověděla od paní Otýlie Bayerové z č. 128. Popsaný stav odpovídá zhruba třetí čtvrtině až konci minulého století.

Maso bylo tehdy poměrně vzácné, jedlo se nejvíce dvakrát týdně, a to obvyčejně uzené vepřové. Hovězí maso bývalo jen o žních, a to pouze na velkých stacích. Káva a cukr se kupovaly jen na svátky. K vaření se užívalo všech druhů mouky — pšeničná byla černá a bílá, pak krupičná a žitná. Dále se užívalo krupice, sušeného ovoce, povidel, brambor, mléka, slaniny, sádla, másla, lněného oleje, máku aj. Kupovala se jen pohanská a prosná kose a žotka. Rovněž se užívalo ječmenné mouky a někdy i mouky z vřkve.

Pec na č. 111, kde se dodnes pečou proslulé bernatské koláče. Foto Alois Horut.

Vavila se místo dnešních sporáků na cihlové pece. Pec stávala v koutě jirby a pod ní se nacházela pekářka. Na ní byla postavena kochlová kamna, v nichž byla trouba a na boku železný nebo měděný kotel na ohřívání vody. V troubě se vavily polévky nebo mléko.

K vaření bylo třeba velké zručnosti. Dno pece bylo dlážděno cihlou. Asi 1 1/2 m od „čelisti“ se dala menší otyjka kleslá, na ní se nakládalo dřívko a podpálila kůží. Hliněné, zpravidla drátované hrnce se postavily okolo ohně a z boku z jedné strany se v nich vavilo. K ohni se přisunovaly vidlemi.

Při zacházení s ohněm bylo třeba velké opatrnosti, neboť mohli lehce vzniknout požár vznícením sóda či másla nebo sloniny v kamíně. Z polévek se volila rozmazená z brambor, bílá křmínová, která se jedla s brambory a černá křmínová, do níž se dával chléb. Obvykle byla i polévka z podmašlí s brambory a polévka z uzeneňho masa s kroupami, někdy s fazolemi.

Blembory se vařily na několika způsobů, rozsekané nebo mačkané, sypané máslem a vtrochem apod. Chléb se pekli jednou za tři týdny, obvykle po 12 pecnech. Při té příležitosti se obvykle upekly i nějaké koláče a o ty se hospodyně dělily se sousedkami, které to zase oplácely při svém pečení. Tak bylo pečivo dosti často čerstvé. Ještě dnes se pekou proslulé bernatské koláče např. u Dreslerů, Mýtňákových a u Potančků, ale bohužel jich stále ubývá a objevují se na veřejnosti zpravidla jen o slavnostech.

Z méně obvyklých jídel jmenuji ještě dušené, mlékem polité a solené kroupy, pohankou kaši s vařenými trnkami, olejové buchty s lněným olejem, plněné sýrní solenou krupicí a zavinované, prosoou kaši se slaninou nebo se lněným olejem, která se někdy jedla i na sladko jako krupičná kaše. Tato jídla přímo souvisela s činností olejny, a niž byla zmínka.

Poznámky:

- ¹⁾ Státní archiv Opava, fond Velkostatek Nový Jičín, sign. XXXVI, kart. č. 3150—3153 z let 1772—1849.
- ²⁾ Obraz maloval Ignác Berger z N. Jičína, zakoupen pro Bernartice byl v r. 1862; předpokládáme-li, že od namalování obrazu k jeho prodeji neuplynula delší doba, zachycuje nám bernatský kraj z doby kolem r. 1860 a umožňuje tak určit si představu o jeho tehdejší podobě. Byl nedávno restaurován.
- ³⁾ Uloženo na MNV v Bernarticích (viz text na str. 30—32).
- ⁴⁾ K. Horák, Bernatský kraj, Od pokolení do pokolení, Památník obce Bernartice z r. 1937, str. 150—153.
- ⁵⁾ Na žádost známého vlastence F. V. Vahalíka opatřily Bernartice z vlastních prostředků mužský a ženský kraj pro Národopisnou výstavu, avšak pod podmínkou, že figuriny dojde Praha a že jinná výstava finančně podporovati nemohou s ohledem na nákladnost a obtížnost při státnění kroje (Okresní archiv N. Jičín, fond obec Bernartice, I B 39 k r. 1895).
- ⁶⁾ J. Kivaňa, Kroje moravské a slezské, Národopisná výstava československá, Praha 1895, str. 182—183.
- ⁷⁾ Drahomíra Stránská, O typech valašských krajů, Naše Valašsko, ročník X, 1947, str. 12—25. Také v Bernarticích se nosily sukny kromajšové. Mezulánky mívaly dale široký hedvábný pás jiné barvy, zvaný dyktový.
- ⁸⁾ Originální čepce se nacházejí v depozitářích etnografického oddělení Slezského muzea v Opavě, kde je uložena rovněž i úvodnice z poloviny minulého století. Jsou tam podobné jako v novojickém muzeu též uloženy některé truhly a kusy dřívě užívaneého nádobí.
- ⁹⁾ „Národopisná výstava čsl. v Praze 1895“, str. 180, 276. Je nyní v Národopisném muzeu v Praze. Podle něho byly vyhotoveny koncem minulého století krejčím F. Klusem kroje, které se dochovaly v pobřeží Okresního muzea Vsetín ve Valošském Meziříčí. Srov. k tomu u J. Štíky, Etnografický region Moravského Valašska, jehož vznik a vývoj, Ostrava 1973, obr. č. 10. Stoly se modelují ke krajům rekonstruovaným pro jubilejní slavnosti r. 1974 k 600. výročí vzniku Bernartice.
- ¹⁰⁾ Papír grunthů a chalup viz ve sborníku Od pokolení do pokolení, str. 145—147. Podle tradice bývala však průčelí stavení a okna původně obrácena většinou do human, kudy vedly cesty.
- ¹¹⁾ K. Horák, Křovačsko, roč. IV, 1935, str. 119.
- ¹²⁾ S. Weigel, Haus- und Dorfanlagen im Kuhländchen, Zeitschrift für österreichische Volkskunde VIII, 1902, str. 25 a n.
- ¹³⁾ Z. Vachová, Slezská lidová kultura na pozadí lidové kultury české a slovenské, ve sborníku Slezsko na cestě k čsl. státu, Opava 1969, str. 46 a násled.
- ¹⁴⁾ Státní archiv Brno, Vcelňovací operát pro Bernartice, Vla 29—72.
- ¹⁵⁾ Fotografie desky byla uveřejněna v „Od pokolení do pokolení“, str. 151.

- ¹⁶⁾ Tamtéž, str. 162; obecní kronika, str. 32—33; Novojicko, roč. 4, 1961, obálka na str. 4.
- ¹⁷⁾ Od pokolení do pokolení, str. 162—163.
- ¹⁸⁾ Tamtéž, str. 163, a podle vyprávění J. Kluse z č. 59 v r. 1936.
- ¹⁹⁾ Křovačsko, roč. II, 1932, Dětský koutek str. 3.
- ²⁰⁾ Tamtéž, Dětský koutek, str. 6.
- ²¹⁾ Křovačsko, roč. III, 1933, str. 16; tamtéž, roč. VII, 1937, str. 13.
- ²²⁾ Podle vyprávění pětasedmdesátileté protety Karoliny Turkové z č. 63 v r. 1939 († 1960).
- ²³⁾ Podle vyprávění paní Rozálie Bayerové z č. 27.
- ²⁴⁾ Podle vyprávění pana Aloise Kunety z č. 12.
- ²⁵⁾ Viz předelouu poznámku.
- ²⁶⁾ Některé adventní písně otiskl v Křovačsku, roč. VI, 1936, str. 67 A. Turěk.
- ²⁷⁾ Miloš Hubálek, Kolem na Novojicko, Křovačsko V, 1935, str. 66. Názvy některých koled a vánočních písní jsou zpřístupněny v Křovačsku, roč. III, 1934, str. 64.
- ²⁸⁾ Názvy pastních písní z Bernartice, vybrané z kancionálu dílem ústánného, dílem rukou doplněného z r. 1776 otiskl A. Turěk v Křovačsku, roč. IV, 1935, str. 142.
- ²⁹⁾ K. Horák, Velikonoční zvyky na Bernatsku, Křovačsko IV, 1935, str. 125—127.
- ³⁰⁾ Od kolébky do sratby, Křovačsko, roč. II, 1932, str. 44—45.
- ³¹⁾ K. Horák, Jaká byla úprava jídel a jak se jedlo před šedesáti lety, Křovačsko II, 1932, str. 137. Doplněno podle sdělení v článku uvedených informátorů.

POMÍSTNÍ JMÉNA NA KATASTRU OBCE BERNARTICE n. O.

Karel Hanzelka

Pomístní jména jsou názvy polí, luk, pastvin, lesů, jak se ustálila za několik století v lidové řeči. Dříve se také říkalo „jména trati“, čímž se rozuměla určitá parcela nebo souhrn parcel. Pomístní jména se vyvíjela, některá se zapomínala a ztrácela, jiná se objevila jako nová.

V obci jsou doložena pomístní jména už v 16. století. Nejstarším takovým názvem je název lesa Hrabí (tj. habrový les, v bernatském nářečí je habr hrab). Jiné verze říká, že název mohl též znamenat hraběcí les. Je doložen už v roce 1533. Němci jej později jmenovali Ziegelwald (Cihelňák), protože u lesa stála ještě začátkem 20. století malá cihelna. Název Zálesí je doložen r. 1579. Malý nebo též Dolní les se v roce 1558—1564 jmenuje český Objezd (St. ústř. archiv Praha), v polovině 17. stol. již Obliska, koncem 17. stol. Dolní nebo Velký les. Z roku 1574 je název Rolica. R. 1539 se vyskytují názvy Šýkořice, Malá rollica, U zálesá.

Názvy Hoeni a Dolní rybník se objevují r. 1538. Na katastru obce byly ještě rybníčky Olšovský, Objezdský, Fajtovský a rybník Volový (dnes už je název skoro zapomenut). Kolem rybníků byly pastviny a louky, byly tam postaveny kůlny a stodala na seno. V jedné z nich byla stáj pro panské voly, adtud název Valový rybník.

V 17. století se ustálila pomístní jména: Patoky, Horecko, Za potoky, Hyboké (tj. hyboké), K hybokému, Dily, Sedisko (dnes už neuvážené) a Na zábrlehu.

Z 18. století jsou názvy: Pádoly, Na dráčkách, Vrchovina, Panský kopec, Na kutě, Blavota, Plašava (dnes už málo užívané), Bařiny, r. 1750 jsou doloženy názvy: Zední lůžek, Přední lůžek a Dolní lůky. R. 1789 Sročí hony, Spodaná, Černé hony, Zebračkar, Malá rollica (mapa č. 4), Bařina, Za zahrady, Malý les a Za Odrů.

Odedávna, bez přesnějšího určení doby se vyskytují pomístní jména Mezi plotky, V dolcu, Pod humny, K potokům, Za humny, Borčí, Baří, Na panském, Pličníca, Rad-

lica, Za dubem, Na zadku, U rynek, Pastvísko, Tlačova, Rybníček, Na prostředních polcích, Kutiny, Staré lúky, Púšča, Drahy, V roce 1820 se vyskytl název Opyzlí, jehož se už dnes neuvádí. Je to calebý kout mezi lesy a podle místní tradice prý se tam „páchoaly neřestí“. Stejně tak zanikly názvy V prdeňu, Kopanica, Záruby a Stráný (1780—1830). Název V padleňu vznikl ze slova předeť (tj. pouštíti) plyny říz, viz Váso-Travníček, Slovník jazyka českého, str. 1241). Bylo to močálové půda, kde ze země vycházely plyny.

V archívních dokladech velkostatků Nový Jičín z r. 1786 (SA Opava) a Josefského katastru z r. 1789 (SA Brno) jsou pro naši obec doloženy ještě některé pomístní názvy, které již nejsou v paměti současníků. Běle obvykle a název pozemku malé rozlohy ve větším polním lánu jiného názvu (např. Díl, Záběh aj.). Užívali jej většinou jen majitelé tohoto pozemku.

Vrchostenský folwark (celina) je bývalé Panské a názvy: Losky, Na kútě (m. č. 40), Na zadku (mapa č. 29), Černý kus, asi dnešní Černé hany (mapa č. 30), Mezi zahrady (m. č. 37), Spodní kus, U prádla, na pozemku nynější Panské zahrady byla prádla (vodní nádrž na napájení dobytka a také na praní prádla), Na spadoném, nyní Spadaná (m. č. 27), Na kopci, nyní Panský kopec (m. č. 39), Na velkých honech, nyní Široké hany (m. č. 25). Na chodníkách, Pod chodníkem jsou názvy pozemků kolem chodníka, který šel od Hybáckého píseň Panský kopec do Nového Jičina.

Pozemky po levé straně silnice Hůrka-Senov mají název Valová hučnica. V paměti je ještě Hučnica za pop. č. 4 (mapa č. 93), V důlkách, V důlku, v trati Díly (na pozemcích č. 46, 47, 61), Na kapci, U platu, Na chodníkách, U Hybáckého.

Zadní díly mají ještě tyto názvy: Pii klíběná, Na kamenném dole, v pozemcích č. 58 pod „Bořím“ (m. č. 19), Chodníky, Za studénku, U hranečnicku (pozemky u katastru obce Senova), Na kopci, Pii optisku v pozemcích č. 60, Lučina v pozemcích č. 51, Pii pastvísku, Zadní luka, Pii hlubokým, Za vrbovinu.

V trati Hybácké jsou názvy: (m. č. 16) V zahradách, Na púšči (pole za č. 5), V sedlišku, Pii plotách, Podol (u č. 16).

Vrbovina má názvy: U sedlišku, U hranečnicku (pole na hranici katastru kunvaldského), V prostředním poli, V zadním poli, U chodníka, Pii lučence, Pii zadním dole, U Hlubokého, Pii přiboně.

Záběhy s názvy: V prostředním poli, Pii potoku, Pii plotech, U hranečnicku, Přední pole, V sedlišku, U platu (pří č. 16), Zadní pole, Nad lesem, U kúže (pole u kúže na pozemku č. 27), Na kopanici (m. č. 59), Velký (Hrubý) a Malý Záběh, Pii stráni.

Laze byly pozemky č. 27 a 28.

U Valového rybníka byly ještě názvy: Pii baňkách, V zahradě (u č. 25), Dolní rybník měl názvy: Pii kunvaldské hranici, U hráze (to byla hráze mezi Horním a Dolním rybníkem).

Dolní lúky nesly názvy: V pastvísku, U mýjna, U stavu, Na hrázi, Mezi vodami. Sedliško málo ještě názvy: Velký les (m. č. 47), Fojtovy louky (u nynějšího koupaliště), Za platy, Pii lesu, V prostředním poli, Za fojtovými lukami, V kúže, Na plavně (m. č. 43). Dále se tu vyskytovaly názvy: Na baňkách (pří č. 27), Pisarské lúka (pří č. 29), Na starých lúkách (m. č. 46), Nad lúčkem fojtovým.

Plavcovy nesly názvy: Na púšči (pozemky pří č. 42), Pii lesu, Sedlišku, Pii vafovej hučnici, Rybníček (m. č. 42), Na blavotiskách (m. č. 41), U rybníčka.

V trati Na prostředních rolích byly názvy: Na púšči, V zadním poli, V sedlišku, Za humny, U kaple (obecní pastvina).

Trat' Pod humny měla názvy: Za humny, Přičnica, V horecku, Na potokách, Na rybníčku (pří č. 1), Na púšči (pozemky č. 59 za kapli na Oboře), U zléso (pří č. 51, 56, 60), Pii plotech (pří č. 59), U kaple (pří č. 60 za obecní kapli na Oboře).

Podle dokladů z r. 1755 (SA Opava, SA Brno) užívalo se ještě názvy: K Senovsku, K Horecku, Na dolní roli, Na rohlíci.

Z obecních písemností (OK, archiv Nový Jičín) známe názvy Rybníčko (mezi okresní silnicí a Teplicí č. 70), Horní a Dolní Drahy a Dreslerova Hruška (svob. pod č. 9).

Nejjužnější část obce, na Horním konci, se nazývá Obora. Je to několik domků vzdálených od vesnice asi 150 m. Název je doložen už v 18. století. Patně tam bývala panská obora. Stojí tam kaplička sv. Martina, kterou postavila obec r. 1863 na místě staré kaple Snímání Krista Pána z klíče.

Proluce mezi Oborou a ostatní částí obce se říká Křenová. Původ názvu není znám.

Publitz rozcestí k Hůrce, Novému Jičínu a Suchdolu je tzv. Cigánská ulice s několika domky již z konce 19. stol. Název dostala od cikánů, kteří měli blízko své stanoviště, kde se v zimě zdržovali. Občanům, kteří tam bydleli, se název nelíbil, proto na návrh Floriana Glogara z č. 40 byla ulice přejmenována na Nový svět, ale tento název se neujal.

Část obce po obou stranách silnice ve směru k Hůrce a Senovu je zvaná Drážka. Bývala tam obecní cesta (dráha), po níž se hánili dobytci.

Pra výstavbu nových rodinných domků byla přilehlá část obecních pozemků. Tato část se říká Nová čtvrť.

Dráhy, stejně jako Drážka, byly původně obecní cestou pro dobytce. Na Teplici se říká části obce kolem potoka Těplice. Potok přitéká a vlévá se do Odry. Bývá označován jako Bernartský, někdy také Horecký potok, ale v obci se užívá názvu Těplice. Původ názvu není znám.

Několik domků na Dolním konci obce nese název Krasno. Od čeho název vznikl, není známo.

Lesný mýln je samota asi půl km od obce směrem k Suchdolu u řeky Odry. Staré koryto Odry nese název Na starý Odle.

V trati Malý les jsou rokli, které se slujují k Odle. Je to pokračování katastru z Jeseníku n. O. Majitelem byl kdysi rolník Macke z č. 110 v Jeseníku. Po něm se nazývá tato část Mackové doly. V divějších dobách se užívalo názvu Štíbrnice-Zlatnice. Je tedy pravděpodobné, že se tu dalovala. Poslední zpráva o výskytu slata a štíbra jsou ze začátku 19. stol. Dalovalci se patrně nevyploceli a zanikli.

Těsně na hranici bývalého Horkova gruntu č. 33 směrem k Jeseníku n. O. stojí mohutný dub a na něm je od nepaměti obrázek Panny Marie. Říká se tam, proto U Horkového obrázku. O kus dále je obrázek na buku. Protože strom stojí na hranici bývalého Mýtného gruntu (dnes Bayer, č. 29), praví se tu U Mýtného obrázku.

Skoro na nejjužším bodě katastru obce, směrem k Novému Jičínu stojí mohutná stará lípa a při ní kaplička Sv. Klíče, doložená už v 18. stol. Kaple je na pozemku rolníka Klose (č. 60), proto se tam říká U Klosevej kaple (těl Kloseva lípa). Scházíme-li odtud úžlabinou k severu, dojdeme ke kapličce sv. Anny, která stojí na pozemku bývalého fajtství. Odtud název Fojtova kaple, též Kapla v Hybáckém. Vznikla poč 19. stol. Čenná soška sv. Anny je nyní v konzervaci v opavském muzeu.

U usedlosti č. 4 se užívalo dílu pozemku líká Hučnica. Je to část obecní cesty pro dobytce, tedy silnice (viz Bartoš, Dialektologie, str. 319).

Bernartským katastrem vede také železniční trať z Nového Jičina do Suchdolu nad Odrou. Tamto úseku se říká všeobecně Jičinka.

Pozemky v katastru obce Kunina (dříve Kunvald), které patřily nebo byly prodávány usedlákům z Bernartce, se říká Na Kunvalsku.

Pokud se týče etymologie těchto názvů (u některých jsme to již uvedli), vidíme, že u mnohých pomístních jmen je jejich původ patrný z názvu samého. Např. Zalesí — za lesem, Za potoky, Panský kopec — kopec pánů žil vrchostí, Baňina — ba-

jinoté půda, Boří — borový les atd. Takto vysvětlíme původ mnoha pomístních jmen. Jen u některých se nám to nepodaří. Jsou to zvláště: Tlačava a Blavata. U tohoto názvu je zajímavé, že polské slovo bowat je hedváb a bowatek je chrpa.

Pomístní jména mají nejen důležitý orientační význam, ale jsou též důkazem lidové tvořivosti našich předků. Ukazují nám i bývalý rostlinný kryt (Boří, Borčí, Obora, Hrabí), útvary terénu (Spadaná, Panský kopec, Hyboké, Vrchovina), někdejší způsob hospodaření (Rybníky, Vělelněk), směry a druhy cest. (Dráhy, Drážky, Hučnica, Píčnica), původní ohraničení a rozložení obce (Objezd, Hranečník), původní vodní toky (Potoky, Hyboké, Na staré Odě, Jezera, Bažiny) a dokonce i původní nerovnost osídlení (Na panském, Dvorské role), dále Díly a Sedlisko — pozemky tvořící jádro selských usedlostí, Púště (viz výše) a zejména Žebrákov, zvaný v 18. stol. v německých textech Bettlerstrasse, kudy chodily sociálně nejstabilní vrstvy z Nového Jičína ve zlých letech „po plati“ do naší vesnice. Ukazují také výrazně na českost naší vesnice, neboť přesto, že jsou pomístní jména velmi stará, není jediné z nich německého původu. Ze všech těchto důvodů je důležité uchovat tato jména na věčné pomátku.

Legenda k mapce pomístních jmen na katastru obce Bernartice n. O.

A. Jména pomístní:

- 01 Sýkolinec
- 02 Rolica
- 03 Pádoly
- 04 Malá rolica
- 05 Mezi plotky
- 06 Zálesí
- 07 Potoky
- 08 U Zálesí
- 09 Horecko
- 10 Za potoky
- 11 V dolcu
- 12 Pod humny
- 13 K potokům
- 14 Na dráčkách
- 15 Vrchovina
- 16 Hyboké
- 17 K Hybokému
- 18 Za humny
- 19 Borčí
- 20 Díly
- 21 Boří
- 22 Opytli
- 23 Na panském
- 24 Píčnica
- 25 Sivoké hony
- 26 Rodlica
- 27 Spadaná
- 28 Za dubem
- 29 Na zadku
- 30 Černé hony
- 31 U rynek
- 32 Postrisko

- 33 Tlačava
- 34 Žebrákov
- 35 Malá rolica
- 36 Bažina
- 37 Za zahrady
- 38 Hrabí
- 39 Panský kopec
- 40 Na kuté
- 41 Blavata
- 42 Rybníček
- 43 Plaňava
- 44 Na prostředních rolích
- 45 Kutiny
- 46 Staré lůky
- 47 Malý les
- 48 Sedlisko
- 49 Zadní lůzek
- 50 Přední lůzek
- 51 Za Odru
- 52 Dolní lůky
- 53 Dolní rybník
- 54 V přdeňu
- 55 Horní rybník
- 56 Valový rybník
- 57 Bažiny
- 58 Na starém mlyně
- 59 Kopanica
- 60 Záruby
- 61 Na stáblehu
- 62 Půjča
- 63 Dráhy

B. Názvy místních částí:

- 64 Obora
- 65 Klenová
- 66 Cigánská ulice, též Nový svět
- 67 Drážka
- 68 Nová čtvrť
- 69 Drahy
- 70 Těplica
- 71 Krasno
- 72 Lesný mlyn
- 73 Potok „Těplica“
- 74 Řeka „Odru“
- 75 Na staré Odě
- 76 Mockové doly
- 77 Stibřnice-Zlatnice
- 78 U Horákového obrázka
- 79 U Mjtného obrázka
- 80 Klozová kapla
- 81 Fajtová kapla v Hybokém
- 82 Kapla na Oboře
- 83 Blažková kapla
- 84 Fajtová kapla
- 85 Lurdská kapla
- 86 Glogarová kapla
- 87 Bajarův kříž
- 88 Glogarův kříž
- 89 U kříža
- 90 Boří muka
- 91 Hrabí
- 92 Vrabcovský kút
- 93 Hučnica
- 94 Jičinka
- 95 Na Kunvaldsku

NOVOJIČÍNSKÝ OKRES NA VISCHEROVĚ MAPĚ MORAVY

Erich Seifčík

Koncem 17. století, v době poměrně politického klidu a hospodářské stability, zase habsburské monarchie, vstřela potřeba nového zmapování všech zemí této říše, neboť starší mapy neodpovídaly novým politickým a hospodářským podmínkám. Tyrolský matematik Jiří Matyáš Vischer, který postupně vyhotovil a nechal vytknout mapy některých rakouských zemí, přistoupil r. 1692 na žádost vídeňského dvora, v jehož službách působil jako vychovatel cisákových dětí, k vypracování mapy Moravy. Při zeměměřičských pracích na Moravě Vischer použil starší předlohy, totiž Komenenského mapy Moravy; přes svůj vysoký věk se topografického měření sám zúčastnil. Jeho mapa nadepsaná Moravia narchionatus perillustratus et delineatus a G. M. Vischer obtohuje poměrně značné množství mistopisných znoček a názvů (2460), mnohem více než její předchůdkyně. Ze Komenenského mapou avšak zůstává pozadu například v přesnosti rozložení a umístění jednotlivých lokalit.

Vischerova mapa Moravy je poměrně málo známá i v odborných kruzích; svou roli zde sehrála mimo jiné zřejmě i skutečnost, že se do dnešních dnů dochovalo pouze několik originálních tisků, z nichž dva uráží ve své práci Karel Kuchař. Jde o výtisk uložený ve Vídni a o výtisk zbovaný na vranovském zámku. Teprve nedávno byl nalezen třetí tisk ve fondech pobočky státního archivu v Janovicích u Rýmařova, kam se dostal ze zámeckého archivu ve Vizemberku, dnes Loučň nad Desnou.¹⁾

Ve svém článku si chceme povšimnout toho, která topografická místa J. M. Vischer vyznačil v oblasti dnešního novojičínského okresu. Z hrazených městeček je na mapě zanepráznačeno Fulnek, Nový Jičín, Píbor a Odrý, z hradů pak Starý Jičín a Stramberk. Na Bilovecku nalezneme z ostatních zanepráznačených lokalit Výškovice u Slativity (Wilkowitz), Jilovec (Eimitz), Kujavy (Glantendorf), Pustějov (Pustlow) a Děné (Dien). Fulneck je na mapě zastoupeno, vedle již jmenovaných Oder a Fulneku, vši Vrchy (Walterstorf), Moravskými Vlčovicemi (Waldorf), Jerlachovicemi (Kittladorf) a Špařovem (Sponau). Rovněž oblast Frenštátska je na mapě zastoupena chudě. Mimo samotného Frenštátu, který je vyznačen jako větší vesnice s kostelem, tedy nikoliv jako hrazené město, najdeme zde jen Bardovice a Lichov (Lichow).

Zato na Píbarsku a Novojičínsku vyznačil Vischer velké množství mistopisných údojů. Na mapě nalezneme Albrechtický (Obretzický), Novou Horku (Neuhil), Bartolovic (Paltzendorf), Petřvald (Petrzwald), Mošnov (Mosnow), Trnávku, Skotnici (Skotnitz), Sedlnici (Sedlitz), Hájov (Hagossky), Klakočov (Klokow), Drholec (Drhals), Mníš (Mals), Závěsice (Zobeschitz), Šramberk, Velevoce (Wessowitz) a Kotouč, který je vyznačen jednak jako osada a jednak jako kopec s kostelem na vrcholku. Dále na mapě najdeme Loučku, která je vyznačena dvakrát (jednou jako „Ehunger“ a podruhé jako „Lautzka“), Mukovice, která má rovněž dvoji značení („Hugowitz“ a „Heusdorf“), Kunín, Suchálo (Zauchl), Kletnou (Klee), Mankovice (Mantendorf), Hladké Životice (Seitendorf), Vračinou (Pitterstorf), Hynčice u Oder (Hontzendorf),

Jeseník n. Odrou (Josnek), Bernartice (Borezdorf), Blahutovice (Plattendorf), Starojic-kou Lhota (Kotzendorf), Dub (Daub), Heřmanice (Hermitz), Janovice u Nového Jičína, Páločov (Pausdorf), Petřkovic (Parowitz) a Kojetín (Hodin). Jižně od Příbora vyznačil Vischer lokalitu „Twar“, zřejmě Petrovice.

Kromě těchto jmenovaných vsí leží v oblasti dnešního Novojičínska ještě Stará Ves (na mapě označena severně od Petřvaldu) a přerovská obec Bělotín, označená jako „Ober Belt, Miller Belt, Unter Belt“. Neznámého názvu je „Stroskov“, rozkládající se severně od Frenštátu. Snad jde o zkomolený název některé z osad Frenštátska.

Jak si již ztáhnout mohli povšimnout, autor mapy J. M. Vischer vyznačil u některých vesnic seskupení několika budov. Tato seskupení jsou vlastně pohledy na kostely v jednotlivých vsích. Je zajímavé, že takové označení je u obcí, kde kostely tehdy nestály, například v Bernarticích, Kojetíně, Janovicích. Naopak u Sedlnice chybí vyznačení kostela a tvrze, acť tam byly.

Při bližším pohledu na mapu je málo říci, že Vischer se přes poměrně značné mistopisné znalosti dopustil v oblasti Novojičínska, a ne jenom zde, chyb při lokalizování jednotlivých míst.¹⁾ Jeho mapa je mnohem nepřesnější než Komenského mapa Moravy z roku 1627. Z markantnějších chyb si uvedme například ves Kojetín, která je zakreslena severně od Nového Jičína. Do Místecká lokalizoval Vischer z Novojičínska Skatnic a Trnávku. Zde uvedené a mnohé další na mapě jsou ztětelné nepřesnosti jsou důkazem nesprávného určení polohy jednotlivých lokalit. Omluvou, a pochopitelnou, je nedokonalá technika, se kterou musel geograf pracovat a která mu nedovolovala správněji určit polohu zaznamenaných míst.

Vodopis je na Vischerově mapě Moravy v popisované oblasti omezen jen na řeku Odru, která protéká městem Odry, dále Vražným, Jilovcem a Albrechticemi. Za Albrechticemi jde řeka souběžně s moravsko-slezskou hranicí.

Rovněž horopis je omezen jen na vyznačení několika neidentifikovatelných kopců, pomineme-li zaznamenaní Kotouče a vyobrazení hrady Starý Jičín a Štramberk.

I přes mnohé nepřesnosti odpovídá jak vidno počet mistopisných názvů i jejich rozložení v podstatě dnešnímu stavu.

Vischerova mapa ovšem nespĺnila předpoklady, které do ní vkládal vídeňský dvůr, a proto jí byla vystřídala jiná mapa, totiž Müllerova mapa Moravy z roku 1716.

Poznámky:

- 1) Porovnej práce Z. Lázníčky: Křavaňsko a přilehlé oblasti východomoravské na nejstarších mapách Moravy, Křavaňsko III, 1934, s. 140—141; Křavaňsko na mapách Müllerové a Boyerové, Křavaňsko IV, 1945, s. 85—87, Lázníčka Vischerovu mapu z roku 1622 nezná.
- 2) Mapy českých zemí do poloviny 18. století, Praha 1959.
- 3) Mapa je uložena ve fondu: Rodinný archiv Žerušín-Bludov.
- 4) Mistopisem na Vischerově mapě se v jiných oblastech severní Moravy zabýval E. Šelčík v článkách Rymalovsko a Sumpersko na Vischerově mapě Moravy, Seznam Morava 22, 1972, s. 64—66; Místeco na Vischerově mapě Moravy, Těšínsko 1973, č. 3, s. 19—21; Valašskomeszičínsko si povšiml L. Baletka v příspěvku Valašskomeszičínsko na mapách 16.—18. století, Valašské Meziříčí od minulosti k dnešku, I, 1969, s. 9—16.

Z HISTORIE ŠKOLY V BERNARTICÍCH n. O.

Ivan Prašivka

Není vyloučeno, že vyučování čtení, psaní a počítání se kanalo v Bernarticích od dřívějších časů. Je totiž možné, že obecní písaři, dolažení zde roku 1595 o 1673, vyučovali také děti, jelikož písařský plat asi nestačil. Doložká to i skutečnost, že v 18. stol. byla řada občanů gramotná a dokonce po Václavu Fabíkovi z č. 59 se dochovalo český psaná účetní kniha z let 1771—1778 (v soukr. rukou). R. 1795 se uvádí, že se v obci učilo již před zřízením školské komise, tj. před rokem 1774, a to postupně na šesti různých místech u sedláků. Oficiálně podléhalo Bernartice škole na Starém Jičíně. R. 1769 dostával tamější užitel stály plat 2 zl. ročně z obce Bernartice, koledy od katolického sedláka 3 gr. a akřin hrochu nebo čocky, od chalupníků 2 gr. a o posvicení od sedláků po koláči a od chalupníků po jednom gr., dále poplatek za zpěv při pohřbech, R. 1774 se píše, že při opravách starojicé školy platil Bernartice šestinu, místo koledy v naturálních 2 zl. 6 gr. a na „šmikrust“ 23 gr. a 2 kopy vejec, (StA Opava, Vs N. Jičín, kart. 2800).

R. 1795 došlo k jednání o vybudování školy, posávdě 120 dětí, z toho třetina z Hůrky, se učilo v šenkovně na fařství, která byla současně tanečním sálem a místem pro schůze rady i obecní válečné hromady. Hosté seděli kolem stolu, učitel s dětmi v koutě. Mnozí ze zapsaných žáků do školy nechodili. Avšak také fař přitpěl škodu, neboť prý mu ubývalo hostů a nájemné za třídu bylo nízké. Pro učitele nebyl byt, bydlel u sedláků a táhl se prý sem tam jako žebřák. (StA Opava, Vs N. Jičín, kart. 2735).

Třívídní škola v Bernarticích byla postavena r. 1796 nákladem a prací obcí Bernartice a Hůrky za podpory novojicé i starojicé vrchnosti jako patronální. Náklad na stavbu činil 1135 zl.

Prvním učitelem, o němž máme písemný doklad, byl místecký rodák (nar. 1763) Inocenc Jan Radacha, který působil v Bernarticích v letech 1783—1788. Byl současně obecním písařem a učil v obecním domku. Pak byly Bernartice nákrátko přičleněny na Starý Jičín a vyučoval zde syn starojicého rektora Josef Francisek, učitelský pomocník, nar. 1768 a vyloučený v Příboře. (StA Brno, školské fose-kart. 31). Pak tu byl po tři léta učitelem a kastelníkem Jan, syn Ondřeje Müllera ze St. Jičína (kronika P. Laciný, v soukr. rukou). 12. 10. 1791 byl tu ustanoven za učitele Jan Kitřich, nar. 1774, syn někdejšího krejčího a učitele v Hůrce (OAr N. Jičín, škola Bernartice, kniha kuredn 1784—1873, a StA Opava, Vs N. Jičín, kart. 2801, 2907), který zde vyučoval do své smrti r. 1844. V posledních letech života vypomáhal mu zde r. 1843 Ignác Myslík i pak vlastní syn Ferdinand Kitřich, žák piaristického gymnázia v Příboře, který však r. 1845 musel odejít; po něm následoval do r. 1873 Josef Kroener, rodák ze Staré Vady u Libavé a do r. 1887 Josef Kudělka, rodem z Hodsčovic. Na škole se učilo český, ale za působnosti Kroenerovy byla škola poněmčena. Žůstávala stále jednotřídní a chodili do ní stále žáci z Hůrky, která se už roku 1842 pokusila o vyškolení, kterého docílila r. 1866.

Školní budova byla přizemní. Podle zápisu ve školní kronice se r. 1875 o prázdniinách opravoval strop ve školní světnici; dřívější trámový byl dílem shnilý a vyměněn za titinový. C. k. okresní školdozorce zároveň nařídil, „aby se mezi dvě okna na levé straně, anžto tyto daleko od sebe jsou, a dítky při protřetí stěně sedící při dosti málo počmourném počasí sotva číst vidi — ještě třetí dala.“ Tehdy byla budova školy označena českým nápisem „Národní škola“ v národních barvách. Po odchodu Kroenerově došlo totiž k úplnému počestění školy.

Původní školní budova stála na místě dnešní školy, jihovýchodně od kostela, ale neodpovídala představám místních občanů o škole, jaká by v obci měla být. V kronice k r. 1877 čteme, že zaslouhou představeného obce o předsedy místní školní rady Františka Boyera a obecního písaře Fr. Turka bylo navrženo, aby se v obci postavila nová školní budova. Na jaře r. 1878 se začala s přípravou materiálů; část byla zakoupena z nedostavěné trati Opava-Trenčín nedaleko Lesního mlýna. Irtňan staré školní budovy byla zahájena 6. dubna 1880. Ihned následovala vykopání základů a 27. dubna se konala slavnost položení základního kamene. Slavnostní proslov proslavil správce školy Josef Kudělka.

Po čás výstavby nové školní budovy vyučovalo se na statku Fr. Dreslera (č. 9). Správce školy dočasně bydlel v č. 39. Výstavba nové budovy pokračovala velmi rychle. Již 19. října 1880 se správce školy přestěhoval do nového bytu v nové školní budově. Dne 23. října 1880 byla výstavba budovy dokončena a 24. října byla škola slavnostně otevřena. Je to jednoposchodová budova se širokým schodištěm a prostornými třídami. Na dobu, kdy byla budova stavena, je vskutku moderní a patřilo mezi nejmodernější školní budovy v celém okolí. Roku 1881 se zde konala schůze mísecko-novojičínské učitelské jednoty „Kamenáky“. Schůzi předsedal nadučitel Vícha z Kopřivnice. Celkem bylo přítomno 20 učitelů a 10 občanů obecního zastupitelstva z předstedy místní školní rady a představením obce v čele. Na léta schůzi přednesl správce školy J. Kudělka přednášku na téma „Proč nám na národních školách vůbec zpívají vyučovateli jest a jak si počínám ve vyučování dvojjazyčů“. Představenstvo obce přípravu pro účastníky schůze pohostilo v hospodě č. 26. Všichni přítomní se výborně bavili a jak je psáno v kronice, teprve pozdě večer vrátili se učitelé vyprávěním představení obce do svých domovů.

Roku 1881 byla škola rozšířena na dvojtřídu a prvním podučitelem byl ustanoven Vilém Weisshammer z Valašského Meziříčí. Nastoupil na své místo dne 13. října 1881 a vyučoval první třídu. Dne 16. listopadu 1881 byl zdejším správcem školy Josef Kudělka jmenován prvním nadučitelem na škole v Bernarticích. Roku 1887 byl přeložen do Předmostí u Přerova a na jeho místo přišel nadučitel František Kittrich, který předtím působil na Starém Jičíně a na škole byl do roku 1912. Od r. 1885 do roku 1889 působil na škole podučitel Bedřich Pauček.

Ve školním roce 1890/91 byla při škole zřízena leoní tělocvična, na kterou věnoval pozemek Jan Boyer z č. 1. Výnosem zemské školní rady bylo v roce 1888 zavedeno i industriální vyučování na dvojtřídu škole v Bernarticích spolu na jednotliví škole v Hůrci a první učitelkou byla ustavena Jana Friedlová z Pílsora, která se však koncem prosince roku 1889 vdává a je propuštěna. Na její místo byla doazena Kristína Prokšová, která v této funkci působil v Bernarticích až do roku 1905.

Na vybidnutí c. k. okresní školní rady v Novém Jičíně, zasláné všem místním školním radám v okrese, byl v roce 1909 postaven na školní budově za cenu 150 K. bleskosvod. V tomto roce se rovněž na doporučení okresního lékaře provedla přestavba školních záchodů a byla opravena část školní budovy. Byla provedena oprava a natvarování omlátky a pod okny natřeny plechy. Náklad činil celkem 2000 K. V roce 1912 odešel správce školy František Kittrich do Velké Petřvaldy a zatímčím správcem školy byl jmenován podučitel Vladimír Dušek. Ten svou funkci zastával jen jeden rok a na místo správce školy byl ustanoven nadučitel Felix Klumpner, působil na škole do roku 1926. Během první světové války byly na škole pořádány různé sbírky mezi žactvem ve prospěch Červeného kříže, ve prospěch vdov a sirotků a jiné. Vyučovalo se pololetně pro nedostatek učitelů.

Dne 28. října 1918 byla vyhlášena Národním výborem v Praze samostatná Československá republika. V obci bylo dne 3. listopadu uspořádána veřejná slavnost, na které si všichni občané slíbili, že budou svorně pracovat pro blaho republiky. Ve škole byli žáci slavnostně a věcnou promluvou poučeni o významu založení samo-

statné Československé republiky. Byla splněna krásná touha Kamenského „... a vláda vrátila se do rukou osvobozeného národa.“

Výnosem zemské školní rady bylo dne 9. července 1923 zdejší škola rozšířena na trojtřídu. V tomto roce bylo započato na škole celkem 132 žáků. Od 1. listopadu 1923 bylo povoleno pro zdejší obec Lidová hospodářská škola pro zemědělské žáky do šestnácti let. Vyučování bylo prováděno v jedné ze tříd ve škole. V té době stouplo poznamenáhu i návštěvnost po převratě zřízených českých měšťanských škol i Novém Jičíně i tamějšího reformního reálného gymnázia, ale značná část žáků vycházela školu v místě. Na škole se rozvíjelo dětské divadlo. Z výstřiku jednho takového představení byly zakoupeny v roce 1924 dva úly. Žáci školy pod vedením svých učitelů se učili chovat včely.

V měsíci září 1926 se odstěhoval ze školy do Krásna nad Bečvou řidič učitel F. Klumpner a na jeho místo byl definitivně ustanoven Prokop Chramečky, který pocházel z Nového Jičína. Působil na škole nejdříve do roku 1928, po něm užil na škole do roku 1932 Jan Holub a po něm opět nastoupil Prokop Chramečky, který zde působil do roku 1933. Za působení Prokopa Chramečky byl na škole uspořádán první dětský den v obci. Čistý výnos byl věnován na zakoupení radiopřijímače a částecně k úhradě jízdného při pořádání školního výletu. Učitelé se věnovali zpeření stavu školní zahrady, a tak v roce 1932 byly v zahradě upraveny chodníky, bylo vysazeno 7 žestek, na ploše 40 m² byl vysazen rajce a angrešt a na ploše 32 m² založeno semeníště. Mnozí žáci si po vzoru školy založili doma ovocné školky.

V roce 1935 přišel na školu řidič učitel Jan Čermák z Heraltic na Českomoravské výsočině. Dosavadní správce školy Prokop Chramečky odešel na měšťanskou školu do Kozlovic v okrese Místek. Za působení Jana Čermáka byla v roce 1936 odpotováno část hospodářské budovy při škole na školní kuchyň. Ve třídách byly odstraněny staré tabule a nové připevněny kalma na stěny.

Když po Mnichovské zradě musela československá vláda odvolat své vojáky z bývalých hranic, odcházel také oddíl čsl. armády, ubytovaný dne 9. října 1938 v naší škole, v malé třídě v přízemí byla umístěna ambulance. Při svém odchodu zanechali vojáci ve škole větší množství chleba, který správce školy rozdál dětem z chudých rodin. Po připojení části československého území k Německu Němci opustili mnozí učitelé své místa na školách a přestoupili do českých zemí. Na zdejší škole však setrval celý sbor i nadále. Ze školních místností byly odstraněny výstavní znaky a obrazy představitelů CSR a na jejich místo byly umístěny obrazy Adolfa Hitlera. Český nápis označující školní budovu byl rovněž odstraněn. Náplň vyučovacích hodin byla přizpůsobena změněným poměrům. Dne 20. listopadu 1938 se konaly v obci doplňovací volby do říšského sněmu a za volební místnost byla použita dolní třída. Téhož dne byl umístěn v jedné horní třídě policijní oddíl, 31. ledna 1939 vykonal prohibičku zdejší školy nadřízený školní inspektor P. Leicher. Dne 1. srpna 1939 byla dána škola pod německou správu. Řidič učitel Jan Čermák byl suspendován a na jeho místo přeložen z rozkazu vládního prezidenta v Opavě ze dne 22. 7. 1939 německý správce školy Ervin Scholz. Pocházel z Nového Jičína a byl horlivý stoupencem nacismu, který také při každé příležitosti propagoval. Změnil úplně dosavadní tvář školy. Bývalé tři české třídy spojil ve dvě a byla zřízena jedna třída německá. Účel zřízení německé třídy byl zcela jasný — poněmčít českou vesnici. Přesto obyvatelstvo zůstalo věrné svému jazyku a nadále posílalo děti do českých tříd. V českých třídách se na začátku školního roku 1939/40 tisnilo celkem 108 českých dětí, v německé třídě bylo 14 žáků. Ryze německého původu byl jen syn německého starosty Josefa Köllnera. Ostatní děti byly z některých smíšených manželství. Do německé třídy chodily i děti ze sousední obce Hůrky. Byly to většinou děti z českých rodin jejich rodiče byli zlákali různými sliby, aby mohla vůbec být na škole zřízena německá třída. V roce 1940 byla zřízena na místě starého kabinetu v prvním poschodí sborovna. 5. května 1941

nastoupil Ervin Scholz vojenskou službu v německé armádě a na jeho místo nastoupil německý správce školy Sehnel ze sousední obce Loučky, který dojížděl do školy dvakrát týdně. Sám nevyučoval a německou třídu učila německá učitelka Amalie Spillnerová z Oder. Školní rok 1941/42 započal opět pod vedením Ervina Scholze, který se vrátil z vojenské služby. V tomto roce byla zavedena pracovní povinnost školních dětí. Žáci i učitelé mnohokrát místo vyučování pracovali na poli. Vypomáhali při kopání brambor, na jaře při pláni a okopávání, nebo při čištění osení od ostí. V roce 1942 byl opět Ervin Scholz povolán na vojnu a na jeho místo byl ustanoven nový správce školy Josef Schneider, 56 let starý, německé národnosti, ale člověk velmi slušný. V Bernartčích nebydlel, ale denně dojížděl z Nového Jičína. Učitelstevní sbor vycházel jmenovaný všemožně vstřícně a i k místním občanům byl uctíván. Za jeho správy na škole měla několik českých dětí přestoupit do německé třídy z nariadení německého úřadu (Landratu). To však nebylo provedeno, neboť správce školy prokládal, že české děti patří do české třídy a velmi dovedným způsobem spolu s českým učitelem Josefem Brožem formulovali zamítavou odpověď německým úřadům. V dubnu 1943 bylo zakázáno vyučování českých dějin a místo těchto hodin bylo vyučováno německému jazyku. Jelikož v r. 1943 spojenci častěji bombardovali německá a okupovaná území, nařídily německé úřady zřízení protiletectvých krytů. Také na škole byl vybudován ze školního sklepa pomocný protiletectvý kryt. Často byla konána cvičná poplaha cvičení, aby se při skutečném poplachu děti chovaly ukázněně. Hned na počátku školního roku 1944—1945 byla vyučování dvakrát týdně, později denně, přerušována letectvími útoky. Učitel Josef Brož byl v říjnu 1944 totálně nasazen na práce v Polsku a vrátil se 3. listopadu 1944. Po vánočních prázdninách 21. ledna 1945 musela být vyklizena prvá třída, jelikož byla obsazena německým vojskem. V březnu bylo vyučování pro válečné události trvale zastaveno.

7. května 1945 byla vesnice osvobozena Rudou armádou. Lid se dal s novou chutí do práce a budování osvobozené vlasti. Také učitelé připravili školu zpustošenou od německých vojáků k vyučování a již 1. června 1945 byla škola připravena na zahájení pravidelného vyučování. Předtím dne 15. května 1945 byla konána schůze učitelů z okresu Nový Jičín v Frtboře, kde byly vydány směrnice pro vyučování v osvobozených školách a přidělováno učitelská místa. Učitelskou konferenci uspořádali bývalí čeští učitelé okupovaného novojičínského okresu. Ve škole v Bernartčích nad Odrou byl ustanoven správcem Josef Brož. Dále zde učily Zdeňka Schönewitzová a bývalá učitelka zdejší školy Františka Mavřánová (později provdaná Glogarová). Začala práce v nové osvobozené škole. V roce 1946 byla pro nedostatek učitelů zrušena jedna třída a žáci rozděleni do dvou tříd. V tomto roce navázili učitelé s dětmi pohádkovo-divadelní hru Ferníkovou chaloupkou. Představení se zdařilo a bylo velmi kladně přijato občany.

Koncem února 1948 vchali ve státní mitropolitická krize. Komunistická strana pod vedením Klementa Gottwalda vytvořila pevný svazek dělníků, rolníků a pracujících inteligence a vytvořením nové vlády se začíná budovat v naší republice socialismus. Dne 21. dubna 1948 je v Národním shromáždění odhlasován nový školský zákon. Na školách se mohou vzdělávat všechny děti bez jakéhokoliv rozdílu. Povinná školní docházka je uzákoněna na devět let a škola dostává název národní škola. Dne 3. ledna 1949 vstupuje škola zároveň s ostatními pracujícími do budování prvního Gottwaldovy pětilátky. Vyznam této pětilátky byl dětem na počátku tohoto roku učitelé vysvětlili.

V roce 1949 byl do školy zaveden motorový proud a instalováno nové vodovodní zařízení. Ve školním dvoře byla postavena nová železná pumpa a raměň byla provedena oprava střešy. Na pracích se škole se vystřídali téměř všichni občané. 72 let občan Jan Kelnar sám odpracoval 35 hodin a veselé jednou při práci poznamenal: „Jako mladík pokrýval jsem školu ještě novou, dnes jako stolec ji rád překrývám.“

O prázdninách byla ve všech třídách instalována umyvadla a větší část nákladů propůjčila Sdružení rodičů a přátel školy, zbytek pak MNV. V roce 1951 byla zřízena v přilehlé látna pro přetváření a převlékání dětí.

Dne 14. března 1953 zemřel Klement Gottwald, první dělnický prezident ČSR. Smutční dny se ve škole zúčastnili všichni žáci a zaměstnanci školy. Žáci se svými učitelci se dále zúčastnili celoběžné třížny dne 19. března 1953 v sále u Kláš. Téhož roku docházeli k zavedení základních osmiletých, později devítiletých škol. Žáci vyšších ročníků chodí do Senova.

V roce 1955 byla v obci uspořádána první sportovní akce. Zúčastnilo se jí začne zdejší školy. Žáci prvního a druhého ročníku zveřili skloobru „Zlatá brána“ a žáci třetího až pátého ročníku cvičení s krychlemi. Ve školním roce 1956/7 byla založena na škole nová dětská organizace Planýr. Prvním vedoucím Planýrské organizace byl v té době mladý učitel Stanislav Prašivka, který pocházel z nedaleké obce Jičiny. Dne 12. února 1957 vykonali planýři pionýrský slib. Planýrská organizace se od té doby stává progresivní součástí života dětí na škole. Mnozí mladí učitelé dosáhli v práci této organizace pozoruhodných výsledků při výchově nové mládeže socialistické generace.

Dne 1. září 1958 odešel ze zdejší školy dosavadní ředitel Josef Brož na osmiletou školu do Nového Jičína-Senova a na jeho místo nastoupil Boris Honzátek, který přišel z Brumovic u Krnova. Vzhledem k tomu, že dojížděl denně do obce z Nového Jičína, odešel již po roce ze školy do ZDS Nový Jičín-Senov a na jeho místo nastoupil Ivan Prašivka, rodák z Jičiny, který předtím působil na národní škole v Blahutovicích jako ředitel. Z počátku jmenovaný denně dojížděl do školy z Nového Jičína a prvního dubna 1960, kdy byl uvolněn školní byt, se do Bernartč přestěhoval. Na škole působí dodnes.

Ve školním roce 1960/61 obdrželi všichni žáci školy poprvé v historii našeho školství veškeré učebnice a školní potřeby zdarma. Vydaje na naši školu činily v tomto roce jen za školní potřeby 3000 Kčs a 6500 Kčs za učebnice. Žáci byli na počátku školního roku upozorněni, co všechno naše socialistická společnost vydává pro vzdělávací mládež a bylo jim připomenuto, aby tyto pomůcky vzorně opatrovali a předali. Pionýrská organizace organizovala kulturní vystoupení pro místní jednotné zemědělské družstvo, pravidelně každý rok navázili učitelé s žáky divadelní hry a na konci školního roku je uspořádáno sportovní odpoledne.

Během roku 1961 byla provedena generální oprava budovy školy. Okresní stavební podnik v Novém Jičíně provedl výměnu všech oken a dále je provedena nová venkovní omítka. Finanční výlohy ve výši 120 000 Kčs hradil MNV. V tomto roce byla provedena rekonstrukce školních záchodů, které byly přestavěny na splachovací. Na této práci se podíleli starší občané, kteří přesto, že jsou v důchodě, odpracovali spoustu pracovních hodin. Byli to hlavně občané David J., Valchař A., Boyer J., Josef Zelenka a Antonín Tichavský. Dále zde pracovali Otto Handrych a Josef Kláš. Při této opravě byly vyměněny okapové roury a byly instalovány nové hromosvody. Při školním bytě byla vybudována nová koupelna a splachovací záchod. V roce 1965 byla před školou zrušena stará ovocná zahrada a na jejím místě zbudován školní park. Uprostřed parku je zasažena lípa svobody a z křivkovitý přemístěn pomník padlých v druhé světové válce. O úpravu parku pečují žáci školy pod odborním vedením členek Českého svazu žen v obci.

Na škole vznikl nový problém. Mnozí rodiče žáků, kteří navštěvují zdejší školu, jsou oba zaměstnáni a požadují po škole, aby zajistila dětem obědy. Proto se prvního 21. září školy v roce 1965 stavují v mateřské škole, v následujícím roce se děti stravují v jedné ze tříd ve škole a od roku 1966 za spolupráce s MNV se uvolnila jedna místnost na místní faře, ve které byla zřízena školní jídelna. V roce 1971 byla však ve svépomocné akci vybudována na místě starých hospodářských budov nová

VEGETAČNÍ POMĚRY PŘÍRODNÍ REZERVACE TROJAČKA

Marie Sedláčková

K pozoruhodným chráněným územím Moravoslezských Beskyd patří státní přírodní rezervace Trojačka, která se rozkládá na rozhraní katastrálních území obcí Hodslavice a Mojkova, lesnický višňák spadá k poliši Mojkov.

Po stránce geograficko-geomorfologického členění českých zemí (Demek J. a kol. 1965) je chráněné území součástí nejzápadnějších výběžků skupiny Radhošských Beskyd, které počínaje Velkým Javorníkem, Dlouhou, Krátkou, Muštínem a Trojačkou vytvářejí samostatnou, pásmovitě uspořádanou hornatinu tzv. Velvých hor, majících již charakter vrchoviny s průměrnou nadmořskou výškou kolem 700 m n. m. Význačným geomorfologickým rysem tohoto orografického celku je příkrovavá stavba severních svahů pohorí, kde spolupůsobením geologického podloží, klimatických faktorů a složitých hydrografických poměrů jsou vytvářeny příznivé podmínky pro vznik suťového reliéfu, zatímco jižní svahy, spadající k údolnímu toku rovinové Bečvy, mají pozvolný spád.

Po stránce geologické je chráněné území součástí tektonické jednotky godulského příkrovu, který je výsledkem třetihorního vrátnění a destruktivního vývoje periglaciálních procesů v pleistocénu a humidních pochůd v holocénu. Na složení godulského příkrovu se podílejí flyšové horniny, z nichž převažují veľovické vrstvy zastoupené souvrstvím tmavých jílovitých břidlic prostoupených lavičemi šedých pískovců. Místy se ještě vyskytuje nazeleňalý godulský pískovec, který je charakteristický zejména pro masív Radhoště.

Klimatologicky spadají nejzápadnější výběžky Moravoslezských Beskyd do mírně chladné oblasti typu C₁, představující okraj tak chladný, který svými parametry na Moravě platí pro nejvyšší vrcholky Jeseníků a Beskyd a vytváří prstovité výběžek chladné oblasti až k prostoru lokality. Průměrná roční teplota vzduchu stanovená interpolací ze soustavy izoterm v Atlase podnebí CSR (Syrův S. a kol., 1958) představuje podle padesátiletého průměru let 1901—1950 hodnotu 3,6° C. Průměrný úhrn ročních srážek odvozených stejnou metodou činí 1018 mm. Relativně přesnější srážkové údaje platné pro stanoviště Hodslavice (340 m n. m.) uvádím z tabulek k podnebí Československé socialistické republiky (Vesecký A. a kol. 1961). Pro chráněné území je nutno respektovat některé faktory, které pozitivně ovlivňují srážkové hodnoty, zejména je to přímá závislost vrstevnatých srážek s nadmořskou výškou, expanzovanost severních svahů ve směru převládajících větrů a nádeštná poloha pohorí. Celkový průměrný úhrn srážek v mm za pozorovací období let 1901—1950 činí za rok 881, na jednotlivé měsíce připadají následující hodnoty:

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
40	38	47	64	90	110	122	114	76	73	59	48

Celá oblast Velvých hor je už úpatí k vrcholům souisale zalesněná. Charakter lesních porostů je dán především stanovištními poměry, jako jsou geologické složení, půda, vodní režim, podnebí (mikroklima) a stupněm ovlivnění hospodářskými zásahy člověka. Zatímco na severních expozicích se následkem dlouhodobého působení fyzicko-geografických faktorů vytvářejí příznivé podmínky ke vzniku přirozených lesních porostů, které dnes reprezentují listnaté lesy téměř bez zásahů člověka, pokrývají jižní svahy s mírným úklonem kulturní vysázené smetlny, které jsou dokladem intenzivního lesního hospodářství.

školní jídelna, školní dílny a garáž. Do stavby se zapojili všichni občané. Skupiny traktoristů místního JZD, členové TJ Sokol, rodiče i ostatní občané vykonali kus povětiv práce. Během posledních let byla provedena i jiná zlepšení na škole. V roce 1964 byly položeny parkety ve všech místnostech, na hřišti byla vybudována letní tělocvična a trubkovými cvičebními konstrukcemi. V roce 1968 bylo vybudována nákladem 80 000 Kč ústřední topení v celé škole a jídelně, v tomto roce byl rovněž vybetonován školní dvůr a zbudována nové oplocení. V roce 1971 byla o prázdninách provedena oprava schodiště a chodby v budově školy. Již dlouhou dobu uvažovali učitelé společně se zástupci TJ Sokol v obci o vybudování pěkné tělocvičny, která by plně vyhovovala škole i tělovýchově v obci. Počátkem roku 1972 se však taaha všech sportovců začala realizovat. Pod vedením K. Stoňáka st. se započalo se stavbou nové tělocvičny na místě školní zahrady za školou. Tato stavba je chlouboou všech občanů, hlavně pak těch, kteří se na jejím vzniku podíleli.

Škola v Bernarticích nad Odrou byla v minulosti i v přítomnosti obrazem celé obce. Zde po mnohé generace se snažili učitelé vychovávat žáky k lásce ke své vlasti, k pracovitosti, čestnosti. Škola zvláště pak v posledních letech budování socialismu se první v obci zapojuje do výchovy nových občanů socialistické vlasti. Nemáme se jen po stránce materiální, ale zvláště pak po stránce obsahové. Při výchově se uplatňují nové, moderní způsoby výuky, o kterých snil již dávno J. A. Komenský, jehož myšlenky našly právě v této společnosti uplatnění. I škola v Bernarticích nad Odrou bude i nadále tyto krásné myšlenky ve vzdělání mládeže realizovat.

Přehled ředitelů, kteří působili na škole:

1783—1788	Inocenc Jan Radacha	1928—1932	Jan Holub
1791—1844	Jan Kittrich	1932—1935	Prokop Chromečka
1844—1845	Ferdinand Kittrich	1935—1939	Jan Cermák
1845—1873	Josef Kráner	1939—1942	Ervin Scholz
1873—1887	Josef Kudělka	1942—1945	Josef Schneider
1887—1912	František Kittrich	1945—1958	Josef Brož
1912—1913	Vladimír Dušek	1958—1959	Baris Hanzlík
1913—1926	Felix Klumpner	1959—dodnes	Ivan Pražliva
1926—1928	Prokop Chromečka		

Učitelé na škole:

Od roku 1892 Wikém Weishammer, od 1885 Bedřich Pauček, od 1889 Donát Grönes, od 1892 Alois Štavanec, od 1896 Karel Glásl, od 1899 Adolf Křenek, od 1903 Karel Zabranský, od 1908 Vladimír Dušek, od 1912 František Blažek, od 1914 Josef Žerdík, od 1918 František Mikš, od 1920 Prokop Chromečka, od 1921 Ludvík Busek, od 1924 František Vavřín, od 1925 Julie Erlová, od 1927 Alois Jurák, od 1929 Bedřich Jofabáb, od 1930 Marie Hubová, od 1932 Jamila Kvardová, od 1932 Františka Kalíková, od 1933 Ondřej Kolářek, od 1939 Františka Havrantová, od 1939 Max Horák, od 1940 Josef Brož, od 1941 Zdenka Schönlweitzová, od 1942 Amalie Spiller, od 1945 Františka Glogarová (již dříve jako Havrantová), od 1954 Jitka Kelnarová, od 1956 Stanislav Pražliva, od 1957 Jan Klus, od 1962 Jitka Stoňáková (Kelnarová) od 1967 Olga Perstická.

Seznam učitelů ručních prací:

Jana Friedlová, Kristína Prokšová, Marie Kittrichová, Marie Škianovská, Jana Böhmová, Anna Kramolilová, Aloisie Balcarová, Emilie Máchová, Julie Vidnová, Marie Kuchařová, Anna Motájková, Jiřina Karliková, Anna Veselková, Gertrud Pekarsky, Eleonora Zoček, Rothtraud Scholz, Marie Kroupová.

Složité reliéfové poměry příkravové stavby severních svahů Velvských hor, prudké a svažité erozi ryhy, horské potoky a jejich hluboce rozležená údolí typu V, nerovnoměrná propustnost souvrstí flyšových hornin, snadné zvětrávání pískovců spojené s erozí činností vodních toků a pozvolnou denudací terénu zde vytváří typická stanoviště sufového reliéfu. Takové stanovištní poměry se výrazně projevují ve složení lesních porostů, která představují přirozené bukové a javorové lesy.

Opravdu šťastně vybraným reprezentantem lesních komplexů Velvských hor jsou porosty situované na severních až severozápadně orientovaných svazích svyčkolově části Trojačky (kata 710.2) v oddělení 89 d) a rozloze 9,86 ha, které svým ekologickým charakterem, floristickou a fytoocenologickou hodnotou převyšují obdobná stanoviště severních svahů celé Radhoštěské skupiny Moravskoslezských Beskyd.

Z hlediska ochrany přírody variáté významosti tohoto biotopu přítomnosti nejen běžných chráněných druhů rostlin jako amélie *Aconitum napellus*, orličky plané *Aquilegia vulgaris*, vstavače plametzého *Dactylorhiza fuchsii*, lýkovec jedovatého *Daphne mezereum*, měsáčnice vstvále *Lunaria rediviva*, prvosyky vyšší *Primula elatior*, bítálu menšího *Vincetoxicum*, ale především výskytem v naší karpatské oblasti vzácné kopřiviny — jeleního jazyku celolistého *Phyllitis scolopendrium*. Tento velmi dekorativní kalcifilní druh roste ve svém přirozeném rozšíření na vápencových skalách slovenských Karpat. Na Moravě jsou zachovány pouze dvě lokality zjevně reliktního charakteru, kterými jsou devanské věpence Moravského a Hranického kraje. Obě lokality jsou stanovištně nápadně podobné a výskyt jeleního jazyku je vázán na nejpodnější partie propasti Macochy a hranické propasti Macůčky. Nález jeleního jazyku v lesním komplexu Trojačky je odborníky považován za jediné přirozené lesní stanoviště této kopřiviny v českých zemích. Lokality byly objeveny v roce 1951 při fytoocenologickém výzkumu pracovníků lesnické fakulty VŠZ v Brně. Z botanických literárních údajů uvádím alespoň první publikovanou studii J. Chmeláře z r. 1959 Nová lokalita *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm. na Moravě a floristický záznam V. Pospíšila v práci Die Mährische Flora, eine pflanzengeographische Studie z roku 1964. Ještě v téže roce je nově navrhované chráněné území hodnoceno pracovníky SÚPPOP v Praze a KSSPPOP v Ostravě s doporučením na vyhlášení státní přírodní rezervace, které se uskutečnilo Výnosem ministerstva kultury ze dne 10. 2. 1969.

Z hlediska geobotanického členění vegetace CSSR (Mlýnský R. a kol., 1968) náleží chráněné území k mapované vegetační jednotce sufového lesu. Fytoocenologicky reprezentuje tato jednotka společenstva smíšených listnatých lesů na sutích a kamenitých půdách, souborně řazených ke svazu *Tilio-Acerion* (Klika 1955). Vzhledem k vertikálnímu začlenění vegetace území odpovídají submontánnímu bukovému stupni. Lokality Trojačka představuje lesní typ společenstva jasanové jasmelny *Acer-Fraxinetum lunarietosum* (Klika 1941) s typicky vyvinutými stanovištními poměry, na nichž se podílejí zejména svahové poměry a průměrným úhlonem 15–25°, zvětrávací balvanitá sut flyšových hornin, dobrý stav vodního režimu, podmíněného jedním charakterem mikrotopografie odvodňovaného třemi erozními ryhami horských bystřin, jednak nádeřnou expozicí pohání a konečně příznivými půdními podmínkami. Z hlediska edafických poměrů a zjevného studia je možno soudit, že půdním typem je kamenitá hnědozem s výrazně vyvinutou humózní vrstvou černé barvy ve svrchním horizontu A₁ a silně skeletovitě, tmavě podhorizontu A₂, které odpovídají rankeťovému typu hnědozemě s příznivým vodním a vzdušným režimem a vysokou mikrobiologickou aktivitou.

Jádru druhového slázení stromové paty tvoří skupina sufovcích dřevin, a nichž převládá javor klen (*Acer pseudoplatanus*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*) a buk lesní (*Fagus sylvatica*). Poměrně častý je v porostu výskyt jedle bělokorné (*Abies alba*), lípy sráčné (*Lilium cordata*) a lípy silvestřité (*Lilium platyphyllum*), ojediněle zde roste jilm

horní (*Ulmus glabra*) a javor mléč (*Acer platanoides*). V keřovém patře nejvíce zmlazují lípa a buk, které provází velmi častý lýkovec jedovatý (*Daphne mezereum*), zimolez pýřitý (*Lonicera xylosteum*), jasan ztepilý (*Fraxinus excelsior*) a vzácně též zimolez černý (*Lonicera nigra*).

Floristické složení bylinného podrostu je neobyčejně rozmanité a velmi bohaté. Z největší pokryvnosti se uplatňuje druhové seskupení pravdějící listnaté lesy s obvod květnatých buřin, jako mořníka vonná (*Galium odoratum*), hluchavka pitulní (*Galeobdolon montanum*), božanka vstvále (*Mercurialis perennis*), křelčnice devítilistá (*Dentaria enneaphyllas*), křelčnice cibulkonosá (*Dentaria bulbifera*), samorostlík klonatý (*Actaea spicata*), ječmenka evropská (*Hordelyium europaeum*), čarovník palíšák (*Circaea lutetiana*), plícník lékařský (*Pulmonaria officinalis*), štolík kyselý (*Oxalis acetosella*), vrati oko čtyřlísté (*Paris quadrifida*), jindava evropská (*Sanicula europaea*), starček Fuchszův (*Senecio fuchsii*), rozrazil horský (*Veronica montana*), volka lesní (*Viola reichenbachiana*).

Podlé kamenitých břehů potoků a na extrémně podmáčených stanovištích přistupuje skupina vlhkomilných druhů, zastoupených hlavně notýkavkou nedůtklivou (*Impatiens noli-tangere*), pomněnkou lesní (*Myosotis sylvatica*), blatouchem bahavším (*Coltha palustris*), mokřím střidavolistým (*Chrysosplenium altematifolium*), běháním bílým (*Petasites albus*), ostřicí lesní (*Carex sylvatica*), ostřicí lidákovou (*Carex remota*), vrbinou hajní (*Lysimachia nemorum*), čičkem lesním (*Stachys sylvatica*).

Z dřevěné garnitury skupiny nitrofilních druhů charakterizující sítě a kamenité půdy zde rostou měsáčnice vstvále (*Lunaria rediviva*), kakost smrdutý (*Geranium robertianum*), kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*), česáček lékařský (*Alliaria officinalis*), pižmavka mošusová (*Adoxa moschatellina*), papenec bíleokvětý (*Glechoma hederacea*).

Na stanovištích s balvanitou sutí o skalách především dominují kopřiviny, reprezentované druhy kapeň samic (*Dryopteris filix-mas*), papratka samičí (*Athyrium filix-femina*), kopřod ostnatá (*Dryopteris dilatata*), osladič obyčejný (*Polypodium vulgare*), bukovinac osladičovitý (*Gymnocarpium dryopteris*), stínník červený (*Asplenium trichomanes*) a kopřivina laločnatá (*Polystichum aculeatum*) — přirozená zvláště pro úzké vlhké rakle a kamenité sufové svahy přirozených listnatých lesů.

Význačnou vlastností sufovcích lesů je střídaní květnatých aspektů, které se projevuje v průběhu celého vegetačního období, ale zvláště nápadně bývá vyvinuto prvotní jarní stádium. Také ve SPR Trojačka rozkvétají první jarní geofyty zastoupené druhy dymnivkou plnou (*Corydalis solida*), zápláci hluchovitou (*Isopyrum thalictrifolium*), prvosencem vyšší (*Primula elatior*). Ne rozdíly od obdobných porostů z blízkého okolí (Huštějn, vrcholové části Trojačky, Dlouhá, Krátká) jsou porosty SPR Trojačka ochuzeny o některé zajímavé druhy. Jako je například podaněník (*Galanthus nivalis*), dymnivka dutá (*Corydalis cava*), křivotec hlutý (*Gagea lutea*), již v měsíci dubnu je bylinný porost rezervace obohacen o další jarní druhy — hluchovitou křelčnici devítilistou (*Dentaria enneaphyllas*), plícník lékařský (*Pulmonaria officinalis*), pižmavku mošusovou (*Adoxa moschatellina*) a karpatskou fialově kvetoucí křelčnici žlázatou (*Dentaria glandulosa*). V průběhu měsíce května věvodí bylinnému podrostu lilákové květenství měsáčnice vstvále (*Lunaria rediviva*) provázené drobnějšími světlolilákovými květenstvími druhů křelčnice cibulkonosá (*Dentaria bulbifera*), roztroušené modravými orličky (*Aquilegia vulgaris*) a vzácně též fialovými klasy vstavače plametzého (*Dactylorhiza fuchsii*). V průběhu června a července rozkvétají postupně další druhy, z nichž nejzajímavější jsou hluchokvětá šalvěj lepkavá (*Salvia glutinosa*), čiček alpský (*Stachys alpina*), věsenka nachová (*Prenanthes purpurea*), svízel Schultzeův (*Gellium schultesii*), prýtek mandloňovitý (*Euphorbia amygdaloides*) a jiné.

K doplnění floristické charakteristiky chráněného území uvádím ještě méně časté a náhodně druhy; z dřevin to jsou smrk ztepilý (*Picea abies*), habr obecný (*Carpinus*

betulus), krušina olivá (Frangula alnus) a líska obecná (Corylus avellana), z vlhkominých druhů křoblice chlupatá (Chaerophyllum hirsutum), brlička kozí noha (Aegopodium podagraria), ostřice třelcovitá (Carex trizoides), přeslička lesní (Equisetum sylvaticum), metlice trsnatá (Deschampsia caespitosa), zvoněk kopřivolistý (Campanula trachelium). Z lesních druhů převládají okruh přilozelených dubohabrových lesů nižších poloh se zde vyskytují světle Benekendův (Bramus benekenii), urha mnohomanželná (Dactylis polygama), prýsek sladký (Euphorbia dulcis), jahodník obecný (Fragaria vesca), břečtan popínavý (Hedera helix), strdivka nízká (Melica autans), karkošník mnohokvětý (Polygonatum multiflorum), kostival hlíznatý (Symphytum tuberosum), rozrazil rasekvičák (Veronica chamaedrys); z obecných průvodních lesních druhů byly registrovány zběhavec plavňový (Ajuga reptans), kerblík leský (Anthriscus silida), čarovník prostřední (Circaea intermedia), vřobovka horská (Epilobium montanum), kaššava obrovská (Festuca gigantea), svízel okrouhlolistý (Galium rotundifolium), jestřábník lesní (Hieracium murorum), třešňalka skvrnitá (Hypericum maculatum), pstraček dvojlístý (Mojanthemum bifolium), knotovka červená (Melandrium rubrum), mateřka trojlistá (Moehringia trinervia) a borůvka obecná (Vaccinium myrtillus); kadeřná z ruderačních a adventivních druhů byly zasměněny jitrocel velký a prostřední (Plantago major, P. media), lipnice roční (Poa annua), černohlávek obecný (Prunella vulgaris), prýskyník plavňový (Ranunculus repens) a bez černý (Sambucus nigra).

Při studiu lesních porostů podává nejpřesnější obraz o charakteru stanoviště tzv. fytoocenologický snímek — soupis všech druhů rostoucích na stanovené ploše vyjádřený odhadem plochy, které jednotlivé populace zabírají v pěti stupních, a doplněný základními geografickými, geologickými a mikrotelurologickými údaji lokality.

Z takového fytoocenologického materiálu lze uvádět pouze čtyři analyzované plochy, které však výstižně charakterizují floristické poměry chráněného území:

snímek č. 1: nadmořská výška 500 m n. m.; expozice SSV; sklon svahu 30°; pokryvnost E (stromové patro) 70 %, E₂ (keřové patro) 20 %, E₃ (bylinné patro) 80 %; analyzovaná plocha 30 m²; datum 23. 10. 1967; E: Acer pseudoplatanus 3, Abies alba 2; E: Acer pseudoplatanus 2; E: Galium odoratum 3; Asarum europaeum, Galeobdolon montanum, Mercurialis perennis 2; Athyrium filix-femina, Brachypodium sylvaticum, Geranium robertianum, Lunaria rediviva, Oxalis acetosella, Rubus fruticosus 1; Cardamine flexuosa, Circaea lutetiana, Dryopteris filix-mas, Hordelymus europaeus, Chrysosplenium alternifolium, Lysimachia nemorum, Poa nemoralis, Salvia glutinosa, Sanicula europaea, Senecio fuchsii, Veronica montana +.

snímek č. 6: nadmořská výška 535 m n. m.; expozice S; sklon svahu 30°; pokryvnost E 60 %, E₂ 15 %, E₃ 75 %; E: Fagus sylvatica 3, Abies alba 1; E: Acer pseudoplatanus 1, Tilia cordata, Sorbus aucuparia +; E: Athyrium filix-femina, Galium odoratum 1, Mercurialis perennis 2; Asarum europaeum, Dryopteris filix-mas, Oxalis acetosella, Phyllitis scolopendrium, Rubus idaeus 1; Cardamine flexuosa, Geranium robertianum, Gymnocarpium dryopteris, Lonicera nigra, Polypodium vulgare, Polystichum aculeatum, Rubus fruticosus, Salvia glutinosa, Senecio fuchsii, Urtica dioica +.

snímek č. 10: nadmořská výška 520 m n. m.; expozice SSZ; sklon svahu 15°; pokryvnost E 80 %, E₂ 5 %, E₃ 80 %; analyzovaná plocha 50 m²; datum 23. 10. 1967; E: Fagus sylvatica 3, Acer pseudoplatanus 2; E: Tilia cordata 1, Acer pseudoplatanus +; E: Galeobdolon montanum 2; Mercurialis perennis 2; Athyrium filix-femina, Dryopteris filix-mas, Galium odoratum, Oxalis acetosella, Rubus fruticosus 1; Asarum europaeum, Brachypodium sylvaticum, Lonicera xylosteum, Melica uniflora, Mycelis muralis, Phyllitis scolopendrium, Polystichum aculeatum, Rubus idaeus, Salvia glutinosa, Senecio fuchsii, Veronica montana, Viola reichenbachiana +.

snímek č. 33: nadmořská výška 580 m n. m.; expozice SZ; sklon svahu 20°; pokryvnost E 75 %, E₂ 20 %, E₃ 85 %; analyzovaná plocha 250 m²; datum 8. 6. 1972; E:

Acer pseudoplatanus 3, Abies alba 2, Fagus sylvatica 1; E: Acer pseudoplatanus, Tilia cordata 1; Lonicera nigra, Rubus idaeus, Sambucus nigra, Sorbus aucuparia, Ulmus glabra +; E: Dryopteris filix-mas 3; Galeobdolon montanum, Lunaria rediviva, Urtica dioica 2; Galium odoratum, Impatiens noli-tangere, Phyllitis scolopendrium 1; Asarum europaeum, Asplenium trichomanes, Athyrium filix-femina, Circaea alpina, Dentaria bulbifera, D. aneaphylos, Dryopteris dilatata, Epilobium montanum, fragaria vesca, Geranium robertianum, Oxalis heterocerae, Gymnocarpium dryopteris, Milium effusum, Mycelis muralis, Galium acetosella, Petasites albus, Polypodium vulgare, Polystichum aculeatum, Prenanthes purpurea, Primula elatior, Rubus idaeus, Salvia glutinosa, Senecio fuchsii, Stachys sylvatica, Stellaria nemorum, Ulmus glabra, Veronica montana, Viola reichenbachiana +.

Na základě srovnání uvedených fytoocenologických snímků s tabulkou asocií skupiny suťových lesů střední Evropy (Hartmann F. K. et John G., 1967) se lokalita Trojačka značně přibližuje ke dvěma asociím popsaných v zahraničí, a to Acereto-Fraxinetum TUXEN 1937 z Horzu a Phyllitido-Aceretum MOOR 1952 ze Švýcarské Jazy, především přítomností společných charakteristických druhů Lunaria rediviva, Asplenium trichomanes, Phyllitis scolopendrium a Polystichum aculeatum. S poměrně vysokou pokryvností je společně skupina vlhkominých druhů tužných lesů Impatiens noli-tangere, Circaea lutetiana, Chrysosplenium alternifolium, Lysimachia nemorum, Stachys sylvatica, Urtica dioica, Veronica montana. S vysokou frekvencí jsou ve všech těchto typech porostů zastoupeny druhy charakterizující přilozelené bukové lesy jako Actaea spicata, Hordelymus europaeus, Galium odoratum, Mercurialis perennis, Prenanthes purpurea, Senecio fuchsii, stejně jako jejich řádový průvodci z okruhu květnatých buřin — Dryopteris filix-mas, Brachypodium sylvaticum, Galeobdolon montanum, Geranium robertianum, Mycelis muralis, Paris quadrifolia.

Podrobné fytoocenologické zobrazení porostů SPR Trojačka nelze ze stávajícího materiálu zatím provést a není to také účelem tohoto příspěvku. Důležité je hlavně to, aby naše veřejnost byla informována o základních ekologických a floristických vztazích v lesních biocenozách přilozeleného charakteru, ve kterých na základě přítomnosti indikačních rostlinných druhů je možné vyhodnotit stanovištní typ lesního porostu.

Chráněné území státní přírodní rezervace Trojačka patří bezesporu k botanicky nejzajímavějším lokalitám nejen na území novojičínského okresu, ale také na území severní Moravy.

Literatura:

- Demek J. a kol. (1965): Geomorfologie českých zemí. — Praha.
 Dostál J. (1958): Klíč k úplné květeně CSR. — Praha.
 Hartmann F. K., John G. (1967): Walddgesellschaften des mitteleuropäischen Gebirgsraumes nördlich der Alpen. Tabellen. — Stuttgart.
 Chmelat J. (1959): Nová lokalita Phyllitis scolopendrium (L.) Newm. na Moravě. — Cos. slez. Mus. A. VIII/1: 65—67. — Opava.
 Klika J. (1955): Nauka o rostlinných společenstvech. — Praha.
 Mikyška R. a kol. (1968): Geobotanická mapa CSSR. — Vegetace CSSR, Akademia — Praha.
 Pospíšil V. (1964): Die Mährische Florfa. eine pflanzengeographische Studie. — Cos. mor. Mus., 49: 121. — Brno.
 Rothmaler W. a kol. (1973): Exkursionsflora für die Gebiete der DDR und BRD (2). — Gefäßpflanzen. — Berlin.
 Stryč S. a kol. (1958): Atlas podněbí CSR. — Praha.
 Veselý A. a kol. (1961): Podněbí Československé socialistické republiky. Tabulky. — Praha.

ZEMĚPISNÝ OBRAZ A VÝVOJ OBCE BERNARTICE NAD ODROU

Zdeněk Lóznicka

Obec Bernartice nad Odrou leží v jižní polovině Severomoravského kraje v jihozápadní části okresu novojičického na křižovatce silnic z Nového Jičína do Jeseníku nad Odrou a ze Suchdola nad Odrou do Loučky na 49° 37' sev. šířky a 17° 57' vých. délky. Osada se táhne na mírném svahu oderského úvalu od řeky Odry jižním až jihozápadním směrem v délce asi 2 km. Katastr obce o ploše 937 ha je protažen od severu k jihu. Většina jeho plochy je pokryta poli, v nivě Odry i lukami. Lesy se nacházejí v severní, severozápadní, východní a jižní části katastru plí jeho okrajích. Nejrozšířenější jsou lesní porosty v severní a severozápadní části katastru. Většinou jsou to nyní smrkové monokultury, jen v nivě Odry se uplatňují silnější i listnaté stromy (olše, vrba, topol).

Horopisně se rozkládá území obce v Západních vnějších Karpatech v podbeskydské pohorkatině jako součásti Západokarpatských padhlí, a to v její severní nižší části zvané Příborské pohorkatiny. Nejsevernější výběžek katastru zasahuje do severovýchodní části Moravské brány, tvořené úvalem řeky Odry. Následkem svahové polohy obce jsou výškové rozdíly na katastru poměrně značné. Nejnižším bodem je kóta 249 v nivě Odry, která tam tvoří hranici obce se sousedním Suchdolem, nejvyšším bodem je kóta 363 na Panském kopci východně od obce. Výškový rozdíl činí tudíž něco přes 100 m. Zastavěné území obce má svůj nejnižší bod na severním okraji (kóta 255), nejvyšší na jižním okraji (326).

Po stránce geologické je katastr obce budován říšovými horninami křídového a staršího třetihorního stáří, zastoupenými převážně jily a jílovci, které jsou na severozápadě přesunuty přes mladotřetihorní usazeniny. Říšové horniny jsou v severozápadní části katastru výše překryty mocnými uloženinami čtvrtihorního stáří. Jsou to hlavně uloženiny vázané na penninské zalednění (zejména pisky, méně jily a štěrky), dále pak větrem naváté a správoře hlíny a říční naploveniny v nivě Odry (štěrky a povodňové kaly). V jihovýchodní části katastru mají větší plošnou rozlohu mrazové svahové uloženiny ovlivněné mrazovým větráním v době ledové. Ze zvláštních nerostů jsou známy z území obce magnetit, pyrokrit, železný kyz a hodec.

Stejně jako po stránce horopisné, tak i v geomorfologickém členění leží Bernartice v provincii západokarpatské na rozhraní dvou geomorfologických celků. Moravské brány na severozápadě a Podbeskydské pohorkatiny na jihovýchodě. Povrchové utváření území obce je dosti členité, a to v Moravské bráně značně plošší nežli v Podbeskydské pohorkatině. Jeho základní rysy tvoří plošiny a rozbílené hřbety na čtvrtihorních uloženinách, široká niva Odry s příkrým, bočním vymýlením podkopávaním svahem a široce rozvětvěná údolí. Pro oblast Podbeskydské pohorkatiny jsou příznačné široce rozbílené rozvodní hřbety (např. Panský kopec, kóta 357) a široká, často suchá údolí. Dnešní povrchové tvary jsou mladého data a vznikly v chladnějších obdobích čtvrtohor po ústupu severské ledovce z doby středopolského zalednění. Ze současných geomorfologických procesů mají velký význam lineární a plošná eroze (vymýlení a odnos).

Z klimatického hlediska leží Bernartice v mírně teplé, vlhké podnebné oblasti s mírnou zimou, která je charakteristická pro pohorkatiny a roviny. Roční teplota činí průměrně 7—8°C, srážky 700—800 mm; převládají jihozápadní větry, severní a seve-

rozápadní větry zvané v Bernarticích „podšitátské“, se stáčeji vlivem terénu v Moravské bráně a severovýchodu, takže přicházejí jako větry jihozápadní, zvané „moravské“. Poloha oderského úvalu, otevřeného k severovýchodu, usnadňuje přístup chladným větrům z polských rovin, zv. „polák“.

Po stránce vodopisné vstřikuje ráz oblasti řeka Odry, její povodí máli at po Bernarticích 572 km². Průtok činí 4,76 m³/s je poměrně nízký díky suchosti povodí hlavně v sudetské části. Minimální průměrný průtok činí 0,14 m³/s, vrcholový průtok, dostávající se jednou za sto let, činí 280 m³/s. Z jednoho km² odtéká 8,3 l/s. Maximální odtok bývá jako u všech řek středoevropského typu v březnu a dubnu, minimální v říjnu a v listopadu. Odry přijímá v Bernarticích Horecký potok, zvaný zde Těplica, posílený zprava potokem protékajícím vsí (většinou pod zemí), napojením kdysi čtárá „pádlá“ a bažiny, a dále potokem Hlubokým, přicházejícím od kopce na Panském kopci. Řeka Odry změnila svůj tok, jak je patrná z četných mrtvých ramen a z názvu „Na staré Odle“, jednak z té okolnosti, že část bernartických luk leží za Odrou a je nerovně ohraničena. Vádná část těchto luk byla vzdělána až v 16. st. Jinak sahají louky suchdolské skoro až k Bernarticím a naopak, tedy přesně podle někdejších hranic panství novojičického a lučnického a zemí Moravy a Opavska. Výjimky od tohoto pravidla byly způsobeny změnou toku Odry. Díky slabé industrializaci bezprostředního okolí obce je znečištění ovzduší a také poměrně malé. Činí ve vzduchu ročně 75 tun na km², v vody pak jde o vodu třetí třídy, což představuje ještě přípustnou mez znečištění.

V charakteristice půdních typů převládají vzhledem k uvedeným horopisným a podnebným poměrům podzolované (vodu vyluhované) a hnědé lesní půdy nížin a pohorkatin. Z půdních druhů podmíněných geologickým podkladem převládají půdy hlinito-písčité a písčito-hlinité (na údolních svazích a plošinách) a jílovito-hlinité (v údolní nivě).

V rostlinném krytu jde o oblast květeny slezských padhlí a nížin s převládajícími původně dubovo-bukovými porosty. V 16. stol. převládaly na území obce s výjimkou luční oblasti porosty ječlové. V vodní květeny oderského úvalu zasluhuje zmínky výskyt nepukalky (*Solinia natans*). Postupem vzdělávání půdy mizí poněkud tamější zajímavé rostlinstvo. Ještě více je jím postiženo živočišstvo, jehož původní druhy volnou měrou vyhynuly. V Odře se vyskytuje zavlečené odnata.

Poloha Bernartic v Moravské bráně je významná i z hlediska sídelně zeměpisného. Moravská brána nese charakteristické znaky brány v zeměpisném smyslu jako nížina nebo hornatinami. Moravská brána jako sníženina mezi Nízkým Jeseníkem na severozápadě a Karpotami na jihovýchodě usnadňovala spojení mezi moravskými úvaly na jihozápadě a Slezskou rovinou na severovýchodě. Byla tudíž odevdná významným průchodním územím, tvořeným z hlediska horopisného úvalem bečavsko-oderským a Podbeskydskou pohorkatinou.

Moravská brána je starým sídelním územím od doby předhistorické. Prošli jí už určité neandertálské lovci. V mladší době kamenné se tu začali usazovat zemědělci, a proměňovali postupně tuto oblast v kulturní krajinu. Tato osídlení se vyhýbalo vlhkým údolním nížinám Bečvy a Odry a soustřeďovalo se na výše položené plošiny, zvláště Podbeskydské pohorkatiny na Kelečsku, kde navazovalo na starou sídelní oblast v Hornomoravském úvalu. Tato oblast Podbeskydské pohorkatiny byla pravděpodobně pokryta smíšenými doubravami, k nimž patřili s nástupem vlhkosti podnebí příbly ječlové, buk a habr. Rozsah osídlení se podstatně nezměnil ani po příchodu Slovanů v 5. stol. až do 13. století s tím rozdílem, že hustota sídel postupně vzrůstala.

Historické osídlení Moravské brány, zejména Poalí, musilo ve 12. a 13. stol. bojovat s hustým zalesněním, jak to dokládají názvy některých dnešních osad, ukazuji na založení na bývalé lesní půdě (Polom, Paruba), nebo názvy zakázané kon-

ovkou — watd. Kolonizaci tohoto vlivem větší vlhkosti podnětí hustě zalesněného území prováděli od sklonku 12. stol. různí duchovní i světsí feudálové, v jižní části okresu nováckého zejména páni z Hucksawagen. Do konce 13. stol. padla valná část lesního krytu a na jeho místě vznikaly nové osady. Na Kravovsku byla většina těchto osad založena v druhé polovině 13. a 14. stol. K nim náležejí i Bernartice, připomínané poprvé sice až r. 1374, ale již založené na přelomu 13. a 14. věku. Z hlediska historického osídlení leží Bernartice v mladším sídelním území, které se na rozdíl od návesních vsí s pláňinou traťovou ve starším sídelním území na Keleuku vyznačuje naprostou převahou osad řadového typu. Osady řadového typu se vyznačují volnějším uspořádáním usedlostí, jejich osou je vesnický potok a souběžně často probíhající návsí. Usedlosti řadových vsí mají nebo původně měly šitovou orientaci na rozdíl od návesních vsí starší sídelní oblasti s orientací akapní. Dnešní sáz bývalých rolnických usedlostí, obestavených ze 3 nebo 4 stran obyjnými nebo hospodářskými budovami, je určité doložen od 18. stol. Podle map stabilního katastru z r. 1833 byly usedlosti v obytné části většinou zděné, v hospodářské většinou dřevěné.

Řadový půdorys se upíná na záhumenkovou pláňinu, v níž se uplatňovalo nezávislé hospodaření každého usedlíka z pozemkovou drábou úpiné nebo většinou zcelenou v záhumenicích (na rozdíl od rozdrobené pozemkové dráby pláňin traťových ve starém sídelním území na Keleuku). Za každou rolnickou usedlostí v osadách záhumenkového typu ležela nejprve zahrada, za humny pás role, dále kus pastviny a posléze kousek lesa. Ve směru záhumenic probíhaly polní cesty, případně meze. Řadové vsi, které se u nás šitily v souvislosti s velkou kolonizací ve 13. a 14. věku, vykazují několik variant, z nichž nejčastější jsou tzv. lesní lánové vsi, probíhající celým katastrálním územím. K tomuto typu náležejí i Bernartice, jejichž úzké a přímo probíhající záhumenice se rozkládaly za usedlostmi i proti nim na druhé straně návsí, s výjimkou několika gruntů, kde byly jen po jedné straně. V jižním cípu katastru byla původně jen pole pachtovní, rovněž rozdělená do pásy o prouhajmaná vesměs zahádkám z horního konce staročeských panství. Tím se vysvětluje nepravidelný výběžek katastru daleko k jihu (viz podrobně část historickou).

Tento původní ráz zdejší pláňiny doznal změny v důsledku socializace venkova po r. 1950. Na místě záhumenic nastoupily velké hony JZD, v nichž pláňina se nedělá podle vlastnických pozemků, nýbrž podle druhu rostlinné výroby. Ve starší době došlo jen k poměrně nevelkým změnám. Z významnějších změn stojí za zmínku oddělení části pláňiny od č. 1 k č. 26 r. 1647 o u č. 29 k r. 1658. V letech 1879—1880 došlo k rozdělení usedlosti č. 38 o r. 1910 k částečnému rozdělení usedlosti č. 43, dále kolem r. 1930 ke značnému zmenšení usedlosti č. 33, v r. 1932 k rozdělení usedlosti č. 67. Během 19. stol. byl rozprodán celý obecní náves a část Draň jedná na zahrádky, jednak na stavební místo. S číslem 2 bylo poč. tohoto stavebního výměna část obecních Draňek za kus vřadného pozemku na stavební místo. Avšak všechny tyto přesuny vedle řady drobnějších změnily až do socializace celkový charakter pláňiny.

Poměrně jednoduchý obraz vesnického půdorysu se počal měnit od 16. stol., kdy pravděpodobně přibýly — po srovnání stavu z r. 1517 se stavem z r. 1558 — některé rolnické usedlosti. Od konce 16. stol. přibývá počet domků (chalup), vystavěných jednak na obecní půdě, jednak na pozemcích jednotlivých rolnických usedlostí. V tomto případě šlo patrně zpravidla původně o chalupy pro výměnkáře. Na sklonku 18. stol. vznikla postupně v jižní části obce samostatná skupina chalup, zvaná Obora nedaleko nepovšečené kaple z r. 1771. V nejnovější době vznikly na obou stranách Draňek směrem k Hůrce tři ulice nových domků a některé domky mezi starými usedlostmi. Několik gruntů bylo v 19. stol. přemístěno do sušších a vyšších poloh. Avšak ani všemi těmito změnami nebyl původní ráz půdorysu obce podstatně porušen, a její staré jádro, tvořené rolnickými usedlostmi, je stále dobře patrné.

Zmíněný vývoj osady, poprvé zakreslené kartograficky na mapě Vischerové z r. 1692, lze doplnit těmito statistickými daty:

Pohyb domů a obyvatelstva v letech 1771—1970:

Rok	1771	1783	1793	1804	1810	1822	1834	1843	1857	1869
domů	68	73	79	118	85	—	95	96	96	96
obyvatel	415	521	544	622	585	749	712	681	802	715
z toho žen	—	265	272	320	—	410	376	367	—	377

Rok	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1939	1950	1961	1970
domů	105	108	115	116	118	129	174	181	178	190
obyvatel	794	817	832	871	837	942	841	691	775	752
z toho žen	418	427	431	462	461	—	452	—	408	398

Z tabulky je patrný většinou stálý vzrůst obyvatelstva až do r. 1930, kdy dosáhl jeho počet maxima. Od té doby počet obyvatelstva klesá, v posledním desetiletí čísl tento úbytek ročně 0,3 %.

Podle věkové skladby bylo v r. 1961 216 osob do 14 let (z toho 103 ženy), 415 od 15 do 59 let (z toho 221 žen) a 124 osob, z toho 84 žen, nad 60 let. Podle neúplných dat ze sčítání z konce 18. a poč. 19. stol. tvořil podíl mládeže pod 15 let mnohem větší procento (pětinu až čtvrtinu).

Bernartice byly vždy ryze českou obcí. V r. 1921 bylo 18 obyvatel jiné národnosti, z toho 10 Němců (hlavně vodárná), v r. 1930 z 22 obyvatel jiné než české národnosti bylo 13 Němců, jejichž počet však v r. 1939 stoupl na 51 osob.

Ekonomicko-geografická funkce obce je dána hospodářskou skladbou činného obyvatelstva bydličho, po případě v místě pracujícího, členěnou podle hlavních hospodářských odvětví. V hospodářské skladbě bydličho obyvatelstva Bernartice se v r. 1961 uplatňovaly výrazně všechny tři hlavní sektory s vedoucím zemědělstvím, které zaměstnávalo 195 osob, tj. 49,1 % ze 394 osob ekonomicky činných. Následoval průmysl včetně stavebnictví se 103 osobami, tj. 26,4 % a služby s 96 osobami, tj. 25,5 %. Z oblasti služeb bylo zaměstnáno v dopravě a spojích 22 osob, v obchodě 20, v komunálních službách 11, ve zdravotnictví 6, ve školství 22, ve správě 24 a v ostatních oborech 1 osoba. Ide tedy o obec zemědělství, průmyslu a služeb, tento smíšeného čili polyfunkčního rázu. Totoho rázu byly Bernartice v r. 1960 i po stránce poměru obyvatelstva bydličho a pracujícího v místě (218 osob), tj. 55,1 %, k obyvatelstvu vyjíždějícímu za prací (176 osob, tj. 44,9 %). Z toho vyjíždělo do průmyslu a stavebnictví 91 osob, do zemědělství 8, do služeb 71 osob. Ze služeb směřovalo 22 do správy, 21 do dopravy, 17 do obchodu, 6 do zdravotnictví a 5 do školství. Vykazují tudíž Bernartice mírnou převahu výrobně-procní funkce nad funkci obytnou, která je přiznačná pro obce s převládající vyjížděnou za prací. Data z r. 1970 bohužel zatím nebyla po ruce, zdá se však, že osob vyjíždějících do práce znatelně přibýlo. Nejzávažnější vyjížděnou směruje do N. Jičína. Podle pracovních příležitostí v místě jsou Bernartice obcí mono-funkční, tj. čistě zemědělskou, neboť ze 174 osob pracujících v místě bylo v r. 1965 celkem 153 osob, tj. 87,9 %, zaměstnáno v zemědělství, zbytek v dopravě a 11 v ostatních odvětvích. Tento funkční ráz obce se ztratil i v sociální skladbě veškerého bydličho obyvatelstva, která v r. 1961 měla rolnicko-dělnický charakter (315 rolníků, 310 dělníků, 131 nemanuálních pracovníků). Obdobně je tomu v charakteristice trvale obydlených domů, z nichž v r. 1961 bylo 106 domů rolnických, 69 zemědělských usedlostí a 1 bytový dům. V těchto roce bylo v obci 159 bytů, z toho

77 jednopokojových, 24 dvoupokojových a 98 tří a vícepokojových. V r. 1970 stoupl počet bytů na 216, 3 bytové domy jsou ve stavbě a v plánu po roce 1970. U Odry na Starém mlýně vznikla chatová osada o 11 jednotkách.

Z hlediska zemědělské výroby podle zemědělské rozvojové CSŘ leží Bernartice v obilnišském smíšeném podrozu, vyznačujícím se mírnou převahou živočišné výroby, orientované na přiznanou krmivo pěstovanou na orné půdě a průměrnou až mírně nadprůměrnou intenzitou zemědělské výroby. Obec má vysoký podíl orné půdy (asi 75 %), v ní přes 50 % osevních ploch zabírají obiloviny. Převažuje pěstování pšenice, následuje ječmen a žito. Podíl technických plodin, cukrovky (9 %), a brambor (8 %) je malý. V živočišné výrobě převládá chov prasat a skotu na mléko a maso. Prasata tvořila v šedesátých letech zhruba 15 % celkového stáda. Hustota dobytka je vysoká, na 100 ha zemědělské plochy asi 73 VDJ. Velká hustota krav a vepřů je příznakem specializace živočišné výroby. Živočišná výroba se soustřeďuje v severní části obce, kde jsou kraviny, teletniky, vepřin apod. Kromě toho se nacházejí kravín a vepřin mimo obec severovýchodně od kastela.

Občanská vybavenost obce, která má perspektivní stát se spádovou obcí blízkého okolí, je nadprůměrná. V obci je obchod potravinami (samoobsluha), pohostinství, stolářská provozovna, dům služeb (holičství a kadeřnictví, sběrna prádla a svršků), ZDS péřitřídni, nová budova MNV (úřadovna, lidová knihovna, poradna pro matky, požární zbrojnice).

Prameny archivní: Státní archiv Opava, fond Velkostatek N. Jičín, sign. XXXV; tamtéž, Velk. N. Jičín, sign. XXVIII (k. 2023) k r. 1804; Státní archiv Brno, Vceňovaci operát. Vln 29—72 k r. 1843.

Prameny tištěné: Statistické lexikony vydané za Rakouska 1857—1910 a za CSŘ v l. 1921, 1930, 1950, 1961 a předběžné výsledky sčítání lidu z r. 1970; Die Bevölkerung nach der Nationalität nach den Volkszählungen 1930 und 1939, Regierungsbezirk Troppau 1940, str. 7, 14.

Literatura: Atlas CSŘ, Praha 1966. — Atlas dějin CSŘ, Praha 1965. — Atlas podnebí CSŘ, Praha 1958. — Charakteristika a hydrologické údaje toků v povodí Moravy a Odry (1960). — Crudek, T.: Moravská brána. Geomorfologie českých zemí, str. 224—227, Praha 1963. — Jan Krojčí, Vpovj průchodní funkce Moravské brány, Brno 1971. — Lázníčko, Z.: Typ venkovského osídlení v Československu, Praha 1956. — Novácko, Z. & 6, 1963, str. 11 (Kruta). — Od pokolení do pokolení, Pamětník obce Bernartice nad Odrou, 1937. — Zemědělská rozvojová CSŘ — kraj Severomoravský (Kruglová G.), nepublikováno, Praha 1972.

Radu dat laskavě sdělil předseda MNV, v L. Biskup.

ZPRÁVY

Za zemělku Helenou Salichovou

Výtvarné umění a kultura našeho okruhu, kraje i celého státu utrpěly dne 2. Žerence 1975 bolestnou ztrátu náhlým úmrtím zasluhující umělkyně, akademické malířky a spisovatelky Heleny Salichové. Odešla jedna z nejvýznamnějších uměleckých osobností Ostravska, která se svým dílem trvale zapala do povědomí nejširších lidových vrstev i zasvěcených znalců umění.

Helena Salichová se narodila dne 25. dubna 1895 v Kyjovicích v obci absolvovali Akademie výtvarných umění v Praze trvale zakotvila v rodném kraji v Polance n/O, kam se její otec, řidič učitel, přestěhoval z Kyjovic. V Polance n/O prožila těžké počátky uměleckého zájmu a kromě malířství se zde věnovala sběratelské činnosti a literární tvorbě. Zde vznikla všechna její malířská a grafická díla, zde psala své knihy plné životní moudrosti, se kterou se setkávala na svých toulkách po slezských vesnicích za krásou ústí lidové slovesnosti — písní, říkadél, bajek a pohádek i za krásou zaniklého lidového kraje v údolí Parubky a v okolí Klímčova. V Polance n/O také prožila trpké dny německé okupace a bojovala svým dílem proti nenáviděnému fašismu. Ve svém otáčením promýšlela účinnou pomoc slezskému lidu po prožitém utrpení druhé světové války, jež zanechala její rodný kraj v troskách. Dokumentárními kresbami z vypálených a zničených obcí a měst, svými články, přednáškami a výstavami ve vnitrozemí získávala účinnou pomoc pro akci Budujeme Slezsko. Tehdy jsem se ponejprv setkala s Helenou Salichovou, poznal jsem hloubku jejího citu pro trpící rodný kraj a jeho lid, pochopil jsem velkou míru její nesmírné obětavosti, opravdovosti i osobního odklíání, s nímiž přistupovala k této významné pomocné akci i k otázkám vlastní umělecké tvorby. Porozuměl jsem

jejím grafickým cyklem, jímž dokumentovala prožitě útrapy svého lidu, jeho naději i konečné vítězství. Tehdy jsem pocítil obdiv k této křehké, zraněné, pracující a skromné ženě a umělkyni a začal jsem se soustavněji zajímat o její život a dílo. Pochopil jsem, že její velikost spočívá v naprosté lidské i tvůrčí jednotě se zdejším lidem a krajem, že její inspirace je živena a napájena jeho trpkou minulostí i krásnou současností, že její život je součástí života zdejšího lidu.

To byla životodárná síla, jež naplňovala život Heleny Salichové, který nebyl jednoduchý ani lehký, byl prastoupen mnoha trpkými a těžkými chvílemi a zápsy. Ve své malířské tvorbě vytvořila mnoho portrétů vesnických mužů, žen i dětí, zobrazila krajinu z okolí Polanky n/O, oživenou lidmi při senoseči, ve žních, při sklizni brambor nebo na pastvě. Přiblížila nám předměty a zvířata své domácnosti i květiny své zahrady v mnoha zářících, z nichž dýchá její láska k prostým věcem a ke zvířatům, s nimiž žila ve své samotě. Významné jsou její grafické cykly z nichž připomínám aspoň ilustrace k 25 lidovým písním, ilustrace ke Slezským písním Petro Bezruče, s nimiž se dobie ženo, Slezsko 1938, Zničené Slezsko, Vybáření brambor na družstevních polích, Utrpení lidových dětí v koncentračních táborech, Žně v JZD, Tvary skryté ve dětech aj. Názvy jsou ukazují změnění a obsah uvedených cyklů. Kromě nich vystikla velké množství samostatných listů velmi osobitých dřevorytů, dřevorezů a linearů z krajinnými, figurálními nebo květinovými motivy.

Bohatá je její ilustrační tvorba, která je převážně zaměřena na ilustrování vlastních knih (Dětský svět, Dům z pohádky, Ze starých časů, Slezské bajky a O zlatém roubečku).

Velmi záslužná je činnost sběratelská, které se Helena Salichová věnovala vlastně po celý život. Již ve svém mládí vydala dvě sbírky lidových písní z Kyjovic a okolí, jejichž prostřednictvím se seznámila se slavným Leodem

Janáčkem. Ten složil k deseti jejím plá-
ním překrásné klávní dopovody, jež
vysly pod názvem Slezské písně ze sbír-
ky Heleny Salichové. Mnoha sebraného
materiálu učinil lidové slovesnosti pa-
užila Helena Salichová ve svých vyda-
ných knihách, velmi mnoho je ho ula-
ženo v dosud nevydaných rukopisech.

Socialistická společnost si vůči dí-
lu Heleny Salichové. Proto jí byla udě-
lena řada veřejných a státních vyzna-
menání, jež ocenila její tvůrčí a osobní
příklad, a ukázala její významný podíl
na utváření umělecké a kulturní tradice
na Ostravsku a v celé republice. Hela-
na Salichová důsledně stála na pozí-
cích socialismu, své díla malířská, gra-
fická i literární tvořila srážitelně a
pravdivě, a promlouvala jimi k lidským
srdcím upřímně a pravdivě. V tom je
její velikost a příklad. Proto jí miloval
lid v obcích na Kilmkovicu, neboť mu
vždy pomáhala, vedla a pasivovala jej
v dobách těžkých a slých, a také se
s ním radovala z úspěchů socialistické
přítomnosti.

Utvářela se dlouhá a nemárně
plodná cesta osmdesátiletého života
Heleny Salichové, s níž se naše veřej-
nost rozloučila dne 8. července 1975 do-
poledne v ostravském Domě umění a
odpoledne v krematoriu. Utvářel se ži-
vot opravdu zaslužitelné umělkyně, která
svým dílem oslovila pracujícího člověka,
ukázala jeho dřívější bídu a ponižení,
ale i jeho historické vítězství. Její dílo
spojuje minulost i současnost, proto bude
vždy poučením i příkladem. Proto
také nebude nikdy zapomenuto. Nebu-
de zapomenuta ani Helena Salichová,
neboť její dílo bude trvale s námi jako
doklad její příkladné lósky a úcty k li-
du a kraji, s něhož vyrůstala.

Emil Příkrý

Úspěch kronik našeho okresu v ústředním kole kronikářské soutěže

Celonárodní soutěž kronikářů, vy-
hlášená ministerstvem kultury ČR k 30.
výročí osvobození, vyvrcholila v květno-

vých dnech letošního roku ústředním
kolem v Praze a na ně navazující vsta-
vou vítězých kronik z krajských kol,
která trvala do 31. srpna 1975. Z pěti
kronik našeho okresu, které byly oce-
něny v krajském kole soutěže v Ostravě,
byly dvě kroniky (Kamenka a Bílovec)
krajskou soutěží komisi doporučeny do
ústředního kola soutěže. Je potěšitelné,
že obě doporučené kroniky dosáhly
v tomto nejvyšším soutěžním kole pě-
kného úspěchu. Kronika obce Kamenky,
kterou od roku 1958 vede s. Milan To-
máš, se v I. kategorii obcí do 500 oby-
vatel umístila na třetím místě. Ústřední
soutěžní komise ocenila, že kronika i
celkový hodnotační záznam velmi dobře
zachycují nové osídlení obce českým
obyvatelstvem po roce 1945, líčí průběh
socializace vesnice a postihují i složité
mezilidské vztahy a celkový život v obci,
se všemi zvláštnostmi pohraniční vesni-
ce nově osídlené po válce. Ve třetí ka-
tegorii obcí od 2000 do 5000 obyvatel
získala třetí cenu kronika města Bílo-
vec, která byla do roku 1972 vedena
s. Emilem Příkrým a od roku 1972
s. Václavem Mouchou. Ústřední soutěž-
ní komise jí charakterizovala jako svě-
domitě vedenou kroniku, jejíž roční zá-
pisy podávají dobrý přehled o životě
města a jeho obyvatel. Kronika má
všechny náležitosti moderní kronikářské
práce. V celkovém hodnotícím záznamu
kronikář dokázal na základě nejdůležitě-
jších událostí ze života města charak-
terizovat nejvýznamnější tendence vývo-
je.

Blahopřejeme jmenovaným kroni-
kářům k významnému úspěchu a věri-
me, že bude povzbuzením nejen pro ně,
ale i pro ostatní kronikáře našeho
okresu. Iva Imříšek

100 let Městské knihovny ve Frenštátě pod Radhoštěm

Frenštát p. R. byl v minulém století
kulturním a společenským centrem celé
severovýchodní Moravy. Svědčí o tom
bohatá činnost řady spolků, které zde
vznikaly hlavně ve druhé polovině sto-

letí. Mezi prvními byla založena Spole-
čenská knihovna.

Podnět k jejímu založení dala
v r. 1875 nákládka nadšených mladých li-
dí na veřejné schůzi, kde promluvil o
významu a nutnosti knihovny básník Josef
Kalus, tehdy ještě školcovský tovaryš.

Knihní fond nově založené knihovny
se skládal z darovaných knih a časo-
pisů, získaných sbírkou mezi frenštát-
skými občany.

V místnosti knihovny se scházeli
znaliví a četbychtiví lidé, besedovali
o literatuře, prostředcích a možnostech,
jak pomoci Frenštátu po stránce kul-
turní.

V r. 1919 vychází knihovnický zákon
a veřejných knihovných obecních. Spol-
kové knihovny, tedy i frenštátská, pře-
cházejí do správy obce, která přispívá
na jejich činnost určenou částkou, kte-
rou zahrnuje do svého rozpočtu.

V r. 1923 je sestaven 1. knihovní
řád, objevují se první statistické rozba-
ry a začínají vycházet vázané seznamy
knih. Knihovna v tomto roce vykazuje
2738 sv. knih, 146 čtenářů a 3528 vý-
půjček.

Dalším mezníkem ve vývoji frenštát-
ské knihovny je r. 1948, kdy po I. sjez-
du českých a slovenských knihovníků
v Brně je aktualizován knižní fond a kni-
hovny začínají pracovat nejen s jed-
notlivým čtenářem, nýbrž i se čtenář-
ským kolektivem.

Po r. 1959, kdy byl vydán nový kni-
hovnický zákon o jednotné soustavě
knihoven, zaměřuje se knihovna na po-
řádání literárních večerů, setkání
s mladými spisovateli a básníky, besedy
s mládeží.

V r. 1967 získává za svou práci
v soutěži Budujeme vzornou lidovou
knihovnu nejvyšší uznání — štit mi-
nisterstva kultury a titul „Vzorná lidová
knihovna“.

Od r. 1966 byly ke knihovně po-
stupně připojeny knihovny devíti okol-
ních obcí, byl přebrán a katalogizován
jejich knižní fond.

Dnes plní Městská knihovna ve
Frenštátě p. R. střediskovou funkci, má

k 31. 12. 1974 65 360 sv. knih, 2436 čte-
nářů a 93 000 výpůjček.

Různými kulturně-politickými akce-
mi (besedy, exkurze, výstavy knih) do-
plňuje jednotný kulturní plán města.

V letošním roce uplynulo právě
100 let od založení Společenské knihov-
ny a k tomuto výročí uspořádal Měst-
ský národní výbor, Městská knihovna a
Dům kultury ROH ve Frenštátě p. R.
25. září 1975 ve velkém sále kulturního
domu slavnostní večer.

Pro návštěvníky byl připraven kul-
turní program, kde vystoupili členové
Mnídivodla humoru a satiry SSM MEZ,
n. p. s. verši Josefa Kaluse, Františka
Horečky a s ukázkami prózy z děl Ba-
humia Cetny a Josefa Strádelky. Pro-
gram doplnila hudba L. Janáčka.

V sále byla rovněž instalována vý-
stavka dokumentů z bohaté činnosti
knihovny a výstavka knih spisovatelů,
kteří ve Frenštátě p. R. žili a tvořili.

Jana Byrtusová

K výstavám ilustrační a malířské tvorby Zdeňka Buriana v Novém Jičíně a ve Frenštátě pod Radhoštěm

Známy a oblíbený ilustrátor, aka-
demický malíř Zdeněk Burian, se dožil
11. února 1975 sedmdesátí let. (Naro-
dil se 11. 2. 1905 v Kaplnicích, okr. No-
vý Jičín.)

U příležitosti tohoto výročí uspo-
řádal Vlastivědný ústav v Novém Jičíně
výstavu jeho díla a umožnil tak milovní-
kům Burianova umění seznámit se ale-
spok s částí jeho bohaté a mnohostran-
né ilustrační a malířské tvorby v její ori-
ginální podobě, neboť většina Buriano-
vých děl je veřejnosti známa pouze
z knižních reprodukcí.

Vystavené dílo zapůsobilo na ná-
vštěvníky neobyčejnou čistotou tvárných
prostředků, jistotou vítaného vyjádře-
ní, prokázala více než bohatou auto-
rovu představivost, jeho velké znalosti a
překvapivě přesné vidění.

V Novém Jičíně byla výstava ilus-
trační a malířské tvorby Zdeňka Buriana

instalována v rytířském sále Zerotinského zámku od 13. března do 20. dubna 1975 a ve Frenštátě pod Radhoštěm ve výstavní síni muzea od 18. května do 29. června 1975.

Neobyčejný úspěch obou těchto výstav je dokladem toho, že návštěvní našich výstavních sálů Burianovu tvorbu plně oceníli. Otakar Zelinka

Karel Thalherr, architekt olomouckého arcibiskupství v Kroměříži

Ve svém článku „Fuinecká rodina stavitelů — architektů Thalherů“, otištěném ve 14 sv. Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín, r. 1974, str. 35 o n. uvádí jsem také životopisné údaje o nejstarším synu fuineckého stavitele a později architekta arcibiskupského v Kroměříži Jana Sarkandia Thalhera (1747 až 1835) Karlu Thalherrovi, který se po otci stal rovněž architektem olomouckého arcibiskupství v Kroměříži. V prvé pořádaných písemnostech Ústředního ředitelství arcibiskupských státek v Kroměříži byly nyní nalezeny přesné životopisné údaje, které mnou uvedené fakta doplňují a opravují. Karel Thalherr se narodil 17. listopadu 1792 v Ratiborci v pruském Slezsku, matka jeho pocházela z blízké Písní. Po vyučení pracoval více let u svého otce jako praktikant a do služeb arcibiskupství vstoupil 1. ledna 1815 ve věku 23 let jako génie-adjutant. Po otcově resignaci byl od 1. září 1830 ustanoven jako architekt olomouckého arcibiskupství. (URAS Kroměříž C 34/14-1, kart. 210.)

Bohumír Indro

Socha sv. Mikuláše na košné v Novém Jičíně

Novojičínská málfanka Terezie Lindnerová, která zemřela 22. 1. 1837, odkázala ve svém testamentu 400 zl. na zhotovení kamenné sochy sv. Mikuláše pro košnu a na renovaci mariánského sloupu v Novém Jičíně. Město Nový Jičín jako vykonavatel testamentu

jednalo v r. 1838 prostřednictvím magistrátu města Olomouce s olomouckým akad. malířem Josefem Reinhartem o zhotovení křesebného návrhu sochy sv. Mikuláše a s akad. sochařem a kamenickým mistrem Josefem Melnickým o jejím zhotovení a postavení. Reinhart zaslal kresbu do Nového Jičína 26. 6. 1838, nato zjel do Nového Jičína i Melnický, oby projednal zhotovení a výlohy. Sochu pak zhotovil v příslušné řadě podle daných dispozic města. Podle zpráv z 18. 7. 1840 byla socha již postavena na košné a Melnickému zapláceno 280 zl. Poněvadž renovace mariánského sloupu by stála podle odhadu 300 zl. a z fundovaného kapitálu bylo již jen 118 zl., bylo provedeno jen zajištění a štafirování sousaří navojičínským štafírem Janem Bergerem. Požadovaných 100 zl. mu však město necházelo zaplatit, protože práce nedopadla nejlépe, nakonec bylo mu zapláceno 80 zl. Později byla socha i s košnou odstráněna. Socha byla pak umístěna v zahradě bývalého síročína.

Bohumír Indro

Odpověď Karlu Špačkovici na poznámky k článku Školský zákon z r. 1869 a učitelský ústav v Příboře. (Vlastivědný sborník, č. 15, str. 70—71)

Ve Sborníku č. 15 ve stati „Poznámky“ uvádí pisatel některé postřehy, jimiž se snaží orientovat další studie k historii učitelského ústavu v Příboře. Tyto podněty jsou cenné a správné. V článku uveřejněném ve Sborníku č. 13 jsem si však nekládí za cíl vyčerpávat všechny stránky složitějšího období, ve kterém rozvíjel svou činnost učitel. ústav v Příboře. Je nesporné, že složitý sociálně-politický a národně osvobozenecský boj se promítal do života a práce této školy. Postihnout však v plné šíři složitý vývoj této doby nelze v krátké studii, ba spíše v informativním článku. Šlo mi o podněcení dalších zájemců ke zpracování jednotlivých úseků činnosti učitel. ústavu v Příboře.

Při veškeré úctě k pisateli mám některé výhrady k jeho připomínkám. Hned k počátku Poznámek, kde se pisatel odvolává na Památník, musím poznamenat, že právě Josef Váňa v jubilejní řeči proslavené dne 29. října 1935 hovoří na mnoha místech pouze o českém učitel. ústavu. Cituji z jeho projevu: „... Paměry, ze kterých se zrodilo myšlenka založit druhý český učitel. ústav, byly našemu národu a veškerému lidu na Moravě zvláště nejvyšší nepříznivé.“ Dále uvádí na adresu rakouské vlády: „... byla-li už nucena ustoupiti nátlaku a školu českou zřídila, dala si rakouská vláda hned potom svou ústupnost draze zaplatiti zřízením nové školy německé...“ Vyděmekli z tohoto dokumentu, šlo opravdu o českou školu, na které studovali čeští studenti a jen výjimečně, ojediněle hoši ze Slovenska. Dále z téhož projevu uvádím: „První popudky k založení druhého českého učitel. ústavu na Moravě vycházely od českých poslanců zemského sněmu moravského již brzy po vydání říšského zákona školského z r. 1869...“ Opět se hovoří o českém učitel. ústavu. Podobných míst bychom našli více. Jsou to konkrétní fakta převzatá z dokumentů, které nebyly zatím nikým označeny jako nepřesné.

Hodnotíme-li historické jevy, je nejobtížnější postihnout složitost historické období, které analyzujeme, a postihnout to progresivně, pokrokově, určující další vývoj. Je nesporné, že období vzniku učitel. ústavu v Příboře je historickým obdobím velmi složitým, prudce dynamickým; konec 18. a první polovina 19. století je poznamenaná intenzivním rozvíjením národního obrození a formováním novodobého českého národa, silně podněceným stykem s ruskými vojsky, které procházely našimi oblastmi. Je jistě obtížné jednoznačně posoudit politické postoje, sociální a národní citění učitel. ústavu jako celku, avšak na mnoha faktech se dají prokázat národně obrozenecké snahy, které jsou nutně společenským jevem a prodlávají svůj vývoj.

Vyděmekli však z práce absolventů, odchovců učitel. ústavu, nutno práci hodnotit kladně.

Ke vzpomínce Češka Kramolise v Památníku z r. 1936 nelze uvádět jen část informace, jak to činí K. Špaček, ale nutno citovat celý odstavce pro správné postavení obažobného pojetí. Č. Kramolise na str. 18 uvádí: „Ředitel L. Valisica byl dobrý a uznalý. Poněvadž bylo tehdy nařizováno, že jednomu předmetu musí se vyučovati v jazyce německém, rozhodl se pro dějiny pedagogiky, jímž sám vyučoval. Přednášel německy, ale dovolil nám, kdo námžimo neovládal, abychom odpovídali česky. Za tím účelem koupili jsme si vedle dějin též Obrazy z dějin vychovatelství od Voršete a podle knihy též jsme se připravovali, když jsme německy mnoho nerozuměli.“ Podle této citace nelze L. Valisicu nařknout z germanizačních snah. Konečně zmíním se jako světovému jazyku vyučovalou na všech středních školách i v období buržoazní republiky.

Nelze souhlasit ani s tím, že učitel. ústav prováděl jen ostavy dynastické. Ve zprávě Jana Filipského publikované v Památníku se hovoří o celé řadě dalších divadelních, hudebních a jiných kulturních akcí, často pořádaných pro získání finančních prostředků na podporu chudých studentů. Učitel. ústav nebyl po chuti ani německým kruhům ani mnohým z učitel. ústavu, usilovali o jeho přeložení, jak se je možno dovědět ze zápisu kroniky Pokorných z roku 1881. Tím více záleželo pokrokovým složkám na tom, aby ústav byl v Příboře zachován a plnil své poslání na poli vzdělávacím a kulturním. Ze šlo opravdu o období velmi složitě, můžeme si ukázat na části projevu Josefa Váňi z října 1935, kde se uvádí: „... očitel se ústav často v situacích velmi těžkých. Postaven pod přímý dozor rakouských úřadů byl často svědkem mezi třecími plochami národní povinnosti a oficiální rakouské úřadnosti a ve snaze prospěti jednomu a uspokojiti druhého byl často nucen skrývati svou pravou podobu.“ Myslím, že toto častí ukazuje

na složitost situace a na ládající obezřetnost před rakouskými úřady, které se snažili potírat vše české. Dále Josef Váňa uvádí v téměř projevu na adresu ředitele J. Lošťáka, „V očích studentů se např. jevil řed. ústavu Josef Lošťák jako nepřítel oslav Komenského, ale tiž ředitel proti tomu vyslovil v pamětní knize ústavu svou velkou nespokojenost s rozřízením rakouské vlády, která oslavu zakazovala.“

Z několika citací je zřejmé, že společenský pohyb v období existence ústavu probíhal za usilovného střetávání sil pokračových a zpátečnických ve složitéch sociálních a národních bojích, jimiž byla tato doba patrně omezena. Všechny tyto složité jevy se nutně promítaly do dění na uč. ústavu v Příboře. Proto nelze vyloučit ani učitele-patrioty více nebo méně poplatné době, ve které žili a tvořili. Mělo by nám jít o to, v čem se projevovala jejich pokračovost, učující další perspektivu. Přece nemůžeme popřít, že lidská osobnost je složité dynamický systém, který se neustále mění a vyvíjí v závislosti na vývoji společnosti a změnách sociálního prostředí. Proto jedny vlastnosti v chování a jednání se v osobnosti ztrácejí, jiné se zase upevňují a rozvíjejí a další případně nově vznikají, aby odpovídaly daným historickým podmínkám rozvíjející se společnosti.

Budeme-li posuzovat práci školy podle práce a aktivity absolventů, nutné musíme celkovou výchovnou práci ústavu hodnotit kladně. To je rozhodující. Vzpomínané Učitelské listy č. 42 uvádějí, že první školní rok začal 1. října 1875, slavnostní otevření proběhlo 3. října 1875 a vyzúčování bylo zahájeno 4. října 1875 společným shromážděním v hudební síni. Učitelský ústav byl původně mužský, proto jsem nechal o požádání koadukace, která není zcela jed- naznačena. První ženy se mezi studenty objevily až v roce 1912 mezi externisty (maturovaly 6 žen), v interním studiu maturovaly prvních 5 žen v roce 1920. Z těchto údajů vyplývá, že v době plnosti ustanovení z r. 1908 ještě ženy na

uč. ústavu nestudovaly. V roce 1919 byl celibát zrušen, žák akceptují a oceňují zprávní informace.

Na závěr podporuji názor, aby tematika byla podle návrhu pisatele do větší šíře a hloubky rozpracována, zejména letos u příležitosti stého výročí vzniku ústavu. Stejně považují za správné každé zprávní informaci o uč. ústavu v Příboře, ať jsou podávány pamětníkem nebo čerpány z jiného dokumentu. Avšak popření faktů uvedených v Pamětníku je nutno doložit analýzou věstního souboru materiálu a na tomto základě pak údoje zprášovat.

Ladislav Poláček

LITERATURA

Emil Příkrýl: Helena Salichová, život a dílo

Ostrava, Profil, 1974, 84 stran, z toho 23 stran textu, 9 barevných a 50 černo- bílých vyobrazení

Monografie Emila Příkrýla o zasloužilé umělkyni, akademické malířce Heleně Salichové, podává přehled a život a díle zájmu této, pro náš region tak významné, umělecké osobnosti. Nutný text, který autor rozdělil do tří kapitol (Život a práce, Sběratelská činnost a literární tvorba a Malířské a grafické dílo) plníší mnoho informací životopisných, včetně hlavních prací z činnosti národopisné — sběratelské a literární a také přehled tvorby malířské a grafické.

Sběratelská činnost národopisná tvoří podstatnou složku životního díla Heleny Salichové. Sbírala a vydala mnoho slezských lidových písní, lidových vyprávění a pohádek, zejména z Bílovska, sbírala a soustředila vel-

ký počet hmotných dokladů a lidové kultury, výtěvy, části krajů i keramiky.

V souladu s tím se rozvíjela i její tvorba malířská a grafická. Vankovský člověk se svou úmornou prací na polích i drobnými radostmi stal se hlavním předmetem výtvarného díla Heleny Salichové.

Rovněž mnoho úsilí věnovala propagaci a obnově válkou zničeného Slezska. Její lidský i umělecký podíl na akci „Budujeme Slezsko“ liž autor monografie s velkým zaujetím.

Podstatnou část publikace tvoří reprodukce malířských a grafických děl Heleny Salichové, které ve svém výběru dohle charakterizují její tvorbu. Je jen škoda, že technická úroveň části reprodukci nemá dostatečnou kvalitu.

Textová část je doplněna seznamem vyobrazení, soupisem výstav výtvarné tvorby Heleny Salichové, soupisem jejího literárního díla, včetně dosud nevydaných rukopisů, i soupisem článků a pojednání a Heleně Salichové.

Cizojazyčné resumé v ruštině, anglické a němčině umožňují využití publikace i v zahraničí. Otakar Zelenka

Příbor. Nástín historického a kulturního vývoje města. Vydalo muzeum a Městský národní výbor v Příboře 1968. Redigoval Jaroslav Strakoš. Stran 32, cena neuvedena.

V období mezi zánikem Novojicko (1966) a založením našeho Vlastivědného sborníku vyšly některé publikace, které nebyly v těchto časopisech vůbec podchyteny. Jednou z nich je i tato pěkně vypracovaná brožura. Lubomír Loukočka do ní přispěl článkem Dějiny města, který sice podává základní informace, avšak obsahuje některé nepřesnosti, např. o řadě faktů ve 14. a 15. století přesto, že v listěných pramenech (Lechner, CDM) jich lze nalézt daleko více. Nedávíme se nic o národnostních bojích a dělnickém hnutí v druhé polovině minulého století. Mezi použitou literaturou chybí Hošáková

Mistopis. Z článku J. Nehybla Kulturní význam města Příbora vypadá, že v Příboře působili historikové V. Severa a dr. L. Hošák, nepřesně jsou uvedeny práce Rahahe Walného, není zmínka o zdejším rodáku, známém předopisici Urbanovi, a mezi rodáky chybí i Bertold Brotholz (o něm se však zmiňuje ve svém druhém velmi instruktivním článku Procházka městem L. Loukočka). Bylo by ovšem možná ještě doplnit, že na piaristickém gymnáziu studovala řada významných osob, např. bernartský rodák, hudební skladatel J. F. Kloss. J. Lankočí v článku Písemní předkové (omylem místo svědkové) příbořské minulosti podává přehled archivních fondů městského archivu podle stavu z r. 1967. Přílohou publikace je pověst o Svědčích v Příboře. Esperantský výtah obsahu pořídil A. Satek. Publikace jistě splnila svůj účel, je však zcela rozebrána, a proto se plánuje na jubilejní rok 1976 nový pohled na dějiny i současnost města v rámci našeho Vlastivědného sborníku. Adolf Turék

J. Obrlík, Nevohlňické povstání r. 1775 na Moravě. Vlastivědný věstník Moravský, Brno 1975, str. 163—177

Autor přináší nové zprávy a pohledy na tuto událost, která svým rozsahem se sice nemůže rovnat soudobému povstání v Čechách, ale přesto se mu podarilo dokázat, že měla mnohem větší význam a rozsah, nežli se dosud připouštělo. Z velmi ceněného článku nás zajímá krátké vylíčení poddanské renitence na panství Hukvaldy v červnu a v červenci 1775. Zde je nutno podotknout, že autorovo líčení není přesné ani úplné. Přidejme zde mluví o hukvaldských poddáných jednou jako o neposlušných Loších, podruhé o satvra- lých Valších, což působí poněkud divně. Ušlo mu, že vedoucími povstání byli i rolníci z Lichnova a Větkovic a že zde nepokoje trvaly od r. 1766 plných deset let. Autor se totiž místo podrob- něho průzkumu pramenů pro západní

a jižní Moravu omezil pro Hukvaldsko jen na Guberniální archiv, sign. U 36/8 ve Státním archivu v Brně a na Volnou korespondenci v bývalém arcibiskupském archivu v Kroměříži; byl by však možná nalézt další zprávy v protokolích zmíněného Gubernia pro léta 1768 až 1776 a v sign. H 205, 243, 284, T 2, R 136/58, panství Hukvaldy, dále v čísle 39 a v aktech tribunálu — criminalia, např. č. 2064, dále ve Státním archivu v Opavě, fond Královský úřad, karton 104. Z literatury mu užel článek F. Hořáka Poddanství na panství hukvaldském, *Časopis Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci*, 1928, str. 91—96, článek B. Stmádel, *Vojenská posádka v Nové Horece za selské rebelie 1775*, *Novojičko* č. 8, 1966, str. 5—7 a sborník K dějinám Tatroj Kapřivnice, 1967, zejména na str. 19—20 a 28.

Adolf Turek

Stanislav Hladký, *Národní ústřední české menšiny v tzv. obvodu opavského vládního prezidenta, Vlastivědný věstník Moravský*, Brno 1975, str. 141—149.

Autor shromáždil z několika archivních depotů a z literatury mnoho nových a neznámých fakt pro své závažné téma, které se pochopitelně obírá i součástí našeho okresu, která spadala v období 1938—1945 do zabraného území (autor užívá pro tuto oblast

méně správného názvu Sudety). Pro omezený rozsah v časopise se pravděpodobně nemohl věnovat všem aspektům potlačování českého žitva v zabraném území, takže se např. nezmíníuje veclou a násilném vysídlování českého rolnictva a o kolonizaci Němců, zejména z Tyrol a Bessarabie.

Nepodařilo se mu též určit přesné datum zániku *Věstníku české menšiny*, který vycházel v Novém Jičíně 1938 až 1941. Jeho obsah, způsob a rozsah vydávání i jeho význam není dosud zhodnocen a názledy historiků se zde velmi různí. Snad teprve s odstupem doby a nálezem dalších pramenů bude možná tato otázka osvětlena. Autor se nevyhnutl některým nedoplněním; není mu jasný rozdíl mezi názvy místními a pomístními, a užívá obou těchto termínů promiscue pro názvy obcí. Není správný jeho názor, že názvy Lutschitz pro Lučice a Nesselstorf pro Kapřivnici byly vytvořeny teprve za okupace, neboť prvý z nich se vyskytuje již v 17. století a běžně se ve výše zmíněné formě užíval za Rakouska i za první republiky, kdežto druhý název je doložen v různých formách už od r. 1723. Je nepochybné, že studium obecních kronik i jiných místních pramenů by autorem údaje značně rozhojnilo; právě pro Novojičku by mu mohlo velmi mnoho pomoci publikace *Cestou bojů k vítězství*, vydaná našim Vlastivědným ústavem r. 1965.

Adolf Turek

Odběratelům, čtenářům a spolupracovníkům našeho Vlastivědného sborníku zveřejňujeme smutnou zprávu o úmrtí zasloužilého učitele s. Květoslava Kodlička, dlouholetého člena naší redakční rady a usměřovaného pracovníka regionálních dějin našeho okresu, který obohatil i náš sborník řadou zasečených studií a článků. S. Květoslav Kodlík zemřel náhle dne 13. ledna 1976 ve věku 69 let.

Početný zástup jeho blízkých a přátel se s ním rozloučil 16. ledna 1976 v obřadní síni krematoria ve Slezské Ostravě.

Zhodnocení jeho celoživotní vlastivědné práce budeme moci zveřejnit v některém z příštích čísel.

Redakce

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK OKRESU NOVÝ JIČÍN

Obsah svazku 16

František Schwarz:	Z historie obce Lubojaty 1276—1976	1
Emanuel Oepel:	Pět let výzkumů na hradě Starém Jičíně	19
Bahumír Indra:	Ke vzniku galerie podobizen římských císařů na fušneckém zámku koncem 16. století	25
Eva Foglarová:	Vliv Kanta na filozofii a myšlení Františka Palackého	28
Jaromír Novák:	Pokus o doložení alavínských rud u Jerlochovic v letech 1887 až 1900	34
Marie Tašlarová:	Lidová kultura v Bernartcích n. O.	37
Karel Hanzelka:	Pomístní jména na katastru obce Bernartice n. O.	47
Erich Šefčík:	Novojičínský okres na Vischerově mapě Moravy	52
Ivan Prašivko:	Z historie školy v Bernartcích n. O.	55
Marie Sedláčková:	Vegetační poměry přírodní rezervace Trojačka	61
Zdeněk Láznička:	Zeměpisný obraz a vývoj obce Bernartice n. O.	66
Zprávy:	Za záměrou Helenou Salichovou — Úspěch kronik našeho okresu v ústředním kole kronikářské soutěže — 100 let Městské knihovny ve Frenštátě p. R. — K výstavám ilustrací a malířské tvorby Zdenka Buriana v Novém Jičíně a ve Frenštátě p. R. — Karel Thalher, architekt olomouckého arcibiskupství v Kroměříži — Socha sv. Mikuláše na kašně v Novém Jičíně — Odpověď Karlu Špačkoví na poznámky k článku Školský zákon z r. 1869 a učitelství ústav v Přibole, (Vlastivědný sborník, č. 15, str. 70—71)	71
Literatura:	Emil Příhryl: Helena Salichová, život a dílo — Příbor: Nástin historického a kulturního vývoje města — J. Obrádek: Nevolnické povstání r. 1775 na Moravě — Stanislav Hladký: Národní ústřední české menšiny v tzv. obvodu opavského vládního prezidenta	76

Opravy chyb v 15. svazku Vlastivědného sborníku okresu Nový Jičín

Prosíme členové našeho sborníku, aby si opravili tyto chyby:

Strana 3, řádek 15 zdola: vypustit jméno: Hodslavice

Strana 4, řádek 14—15 zdola: správně: odbojové skupiny Obrana národa a Obrana Slezsko, které byly prozrazeny a jejich členové zatčeni

Strana 7, řádek 7 shora: místo ostrůvek či poloostrovček

Strana 10, řádek 4 shora: správně: Nové Sedlice

Strana 15, poznámka č. 15 doplnit: Břetislav Tvarůžek, Operační cíl Ostrava, Profil 1973, Ostrava, str. 135—143. Dále jen Tvarůžek

Strana 18, řádek 24 zdola: slova „zemřel tragicky r. 1942“ týkající se F. Bayera, patří do řádku 25 zdola za slova „jako Němec“

Strana 22, poznámka 4: má být Hodslavice 1948, ne 1949

Strana 40, poznámka 13: má být Gustav Stuppl

Strana 52, poznámka 16: věta „Jako národní učitel...“ patří do poznámky 15; poznámka 16 má být: Okresní archiv Nový Jičín, fond Obecní úřad Kapřivnice, č. 4.

Strana 56, zlomky u číselných údajů 1/5 či 1/2

Strana 58, řádek 21 shora: či Georg místo Keorg

Strana 69, v poznámce 2: Sčítání lidu v moravských enklávách ve Slezsku r. 1763 (nikoliv 1973)

Strana 73, levý sloupec řádek 25 shora: či Liedertafel

Strana 77, v recenzi o Stutzerovi je třeba opravit na třech místech Sedlnice (manská) na Manská Sedlnice

Strana 78, pravý sloupec řádek 10 shora: či Weiling místo Weinelt

Strana 78, pravý sloupec řádek 19 shora: či Kvasice, nikoliv Kvasnice

Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín

Vydává Vlastivědný ústav v Novém Jičíně

Svazek 16 vyšel v roce 1975

Rídí a odpovídá redakční rada v čele s předsedou Janem Hanákem

Vedoucí redaktor Otakar Zelenka

Cena 8 Kčs

Vytiskly Moravské tiskařské závody n. p. Olomouc, závod Ostrava, provoz 27 Nový Jičín
zakázka č. 2829

